

Πανεπιστήμιο Πατρών,
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών,
Ακαδ. έτος 2013 - 2014

Ερευνητική εργασία:

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: Η ΑΘΗΝΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 2005

Θοδωρής Σβορώνος

Επιβλέπων: Γ. Αίσωπος
Πάτρα, 03.10.2013

Στους γονείς μου (το πρότυπο και έμπνευσή μου),
στην αδερφή μου (την σιγουριά και ζεστασιά μου),
και στην κοπέλα μου (την ευτυχία και δύναμή μου).

"We have allowed the weakening of our collective identity. Under the state of multiculturalism, we have encouraged separate cultures to live separate lives, apart from each other and the mainstream (...) Europe needs to wake up to what is happening in our own countries, we have to get to the root of the problem."

David Cameron, February 2011

"My answer is clearly yes, it (multiculturalism) is a failure. Of course we must all respect differences, but we do not want a society where communities coexist side by side"

Nicolas Sarkozy, January 2011

"Of course the tendency had been to say, 'let's adopt the multicultural concept and live happily side by side, and be happy to be living with each other'. But this concept has failed, and failed utterly"

Angela Merkel, October 2010

Προοίμιο:

Η στιγμή που το μοντέλο της πολιτισμικότητας ανακηρύσσεται ένα μεγάλο λάθος από την ευρωπαϊκή πολιτική ηγεσία, βρίσκει την Ελλάδα με μια πρωτοφανώς πολυπολιτισμική σύνθεση και σε μία πολύ ευαίσθητη θέση κοινωνικού/πολιτισμικού ανασχηματισμού. Ο μεταναστευτικός πληθυσμός της χώρας ξεπερνά κάθε προηγούμενη εμπειρία, ενώ πολιτισμοί που δεν είχαν καμία προγενέστερη επαφή με την ελληνική κοινωνία εγκαθίστανται σε αυτή. Ταυτόχρονα η μεγάλη κοινωνικο-οικονομική κρίση της Ελλάδας οδηγεί σε κρίση ταυτότητας της Ελληνικής κοινωνίας η οποία την διαχειρίζεται με εμφανή αμηχανία. Δεδομένης της κεντρικής θέσης της Αθήνας στην δομή της χώρας, όλα τα παραπάνω εκφράζονται άμεσα και ιδιαίτερα έντονα στην πρωτεύουσα και μεταφράζονται σε αστικούς μετασχηματισμούς του ιστού της. Ραγδαίες εξελίξεις και αλλαγές, μεταβάλλουν το πρόσωπο της Αθήνας που βρίσκεται εμφανώς σε μεταβατικό στάδιο. Μετανάστευση, μετακίνηση κεφαλαίου και παραγωγής, θύματα της οικονομικής κρίσης, ιδρύματα και νέες συλλογικότητες, νέες πολιτικές και άλλες δυνάμεις δρουν καθημερινά στο αστικό τοπίο σχηματίζοντάς το.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, είναι απαραίτητη η αποδοχή της νέας ελληνικής πραγματικότητας ως τέτοια και η υπέρβαση της άρνησης της (τόσο στα μεταναστευτικά όσο και σε άλλα θέματα). Κρίνεται θεμιτή και επίκαιρη η διερεύνηση των προεκτάσεων της σύγχρονης μετανάστευσης στην Αθήνα, με στόχο τόσο την αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης αλλά και τον εντοπισμό στοιχείων που μπορεί να λειτουργήσουν θετικά στον ρευστό μετασχηματισμό της πρωτεύουσας. Θεωρούμε πως σε καμία περίπτωση οι πληθυσμοί που εγκαταστάθηκαν στην χώρα με το δεύτερο κύμα μετανάστευσης δεν έχουν αφομοιωθεί πολιτισμικά, γεγονός που μας επιτρέπει να θεωρούμε την Αθήνα μια πολυπολιτισμική πόλη.

Παρά την παγκοσμιοποιημένη φύση της μετανάστευσης, και μάλιστα ιδιαίτερα την εποχή μας, η έρευνα δεν ασχολείται με αυτή την κλίμακα του φαινομένου. Αντίθετα, γίνεται προσπάθεια εστίασης σε έναν τόπο (την Αθήνα) και επιχειρείται η σκιαγράφηση των τοπικών επιπτώσεων αυτής της παγκοσμιοποιημένης δύναμης. Με τον τρόπο αυτό η εργασία φιλοδοξεί να φτάσει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα που αφορούν την τοπική κοινωνία, και όχι γενικευμένες παρατηρήσεις πάνω στην παγκόσμια μετανάστευση.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή και καθοδηγητή μου κ Γιάννη Αίσωπο για τις συμβουλές και την υπομονή του μαζί μου, την κα Βασιλική Πετρίδου για την πολύτιμη βοήθειά της σε μια στιγμή πανικού, καθώς και τους φίλους που ανέχθηκαν την συνεχόμενη απουσία μου.

Περίληψη:

Η παρούσα εργασία εστιάζει στις τοπικές προεκτάσεις του παγκόσμιου μεταναστευτικού φαινομένου. Στόχος είναι η καταγραφή και κατηγοριοποίησή τους, καθώς και η διεξαγωγή συμπερασμάτων για τους αστικούς μετασχηματισμούς που αυτό προκαλεί στην Αθήνα, με σκοπό την αποτίμηση τους και τον εντοπισμό τυχόν θετικών χαρακτηριστικών. Για τον λόγο αυτό δομείται σε 5 μέρη.

Εισαγωγικά παρουσιάζονται χρήσιμοι όροι, οι πολιτικές και τα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης στην Ελλάδα ώστε να αποκτηθεί ένα κοινό υπόβαθρο με τον αναγνώστη που θα επιτρέψει την εις βάθος μελέτη αργότερα. Ακολουθώς παρουσιάζονται θεωρητικές θέσεις που ερμηνεύουν το φαινόμενο της μετανάστευσης με διαφορετικούς τρόπους, ώστε να δοθεί η δυνατότητα συγκρότησης προσωπικής άποψης πριν ξεκινήσει η ανάλυση της Αθήνας. Το κύριο μέρος της εργασίας αφορά ακριβώς αυτή τη μελέτη και χωρίζεται σε 3 μέρη: την κατανομή των μεταναστών και του χώρου κατοικίας τους στο οικιστικό απόθεμα της πόλης και και επίδραση τους στον τρόπο που κατοικείται, την μεταναστευτική παρουσία και τις πρακτικές στον δημόσιο χώρο και τις επιπτώσεις τους στην μορφή της πόλης, και τέλος τους μετασχηματισμούς που προκύπτουν από τον τρόπο που αντιδρά η τοπική κοινωνία και η πόλη στις προηγούμενες δύο δυνάμεις.

Μετά από αυτή την πολύπλευρη και συστηματική έρευνα επιχειρείται η διεξαγωγή συμπερασμάτων και διατύπωση παρατηρήσεων πάνω στην επίδραση της μετανάστευσης στην σύγχρονη Αθήνα.

Abstract:

The present research thesis addresses the local implications of the global immigration phenomenon of our era, aiming at conclusions on the urban transformations that presently take place in Athens triggered by it. Hoping to trace and evaluate possible positive aspects, the research is organised in 5 parts.

Laying a common ground with the reader, useful terms, immigration policies and local cultural aspects are introduced. Theoretical models explaining immigration are also presented, in order to allow for personal points of view on the subject to be developed, before going into further research. The paper's main part, the research on Athenian transformations, is divided into 3 parts: the distribution and characteristics of migrant households and the way they reshape the urban landscape, the influence of immigration on urban public space, and the effects of the city's re-actions to these triggers.

During every step of this multi-levelled (layered) research, observations are made in order to reach a final conclusion on the effects of migration on contemporary Athens.

Πίνακας περιεχομένων:

Προοίμιο.....	iii
Περίληψη (Abstract).....	iv
Πίνακας περιεχομένων.....	1
Εισαγωγή.....	2
1. Βασικά δεδομένα	
1.1 Χρήσιμοι όροι.....	6
1.2 Μεταναστευτική πολιτική στην Ευρώπη και την Ελλάδα.....	9
1.3 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής.....	13
1.4 Οι μετανάστες στην Ελλάδα και την Αθήνα.....	16
2. Θεωρητικές αναφορές	
2.1 Οικονομικές θεωρίες.....	20
2.2 Πολιτικές/κοινωνικές θεωρίες.....	26
3. Μετανάστες και κατοικία	
3.1 Διαδικασίες χωρικής κατανομής των μεταναστών.....	30
3.2 Η παγκόσμια εμπειρία, οι πόλεις του ευρωπαϊκού Νότου και η Αθήνα.....	32
3.3 Το κέντρο της Αθήνας ως διαρκής υποδοχέας.....	35
3.4 Δυνάμεις κατανομής των μεταναστών στον αστικό ιστό της Αθήνας.....	36
3.5 Γεωγραφία της εγκατάστασης μεταναστών στον Δήμο Αθηναίων.....	39
Παρατηρήσεις/Συμπεράσματα:	
3.6 Γειτονιά – η σημασία του τοπικού.....	55
3.7 Μετακίνηση της μεταναστευτικής κατοικίας.....	59
3.8 Υπερ-ποικιλότητα.....	60
3.9 Κατακόρυφος διαχωρισμός και η ελληνική πολυκατοικία.....	63
4. Μετανάστες και δημόσιος χώρος	
4.1 Εργασία.....	67
4.2 Ελεύθερος χρόνος.....	82
4.3 Κοινωνικοποίηση.....	87
4.4 Θρησκεία.....	89
4.5 Διεκδικήσεις.....	92
Παρατηρήσεις/Συμπεράσματα:	
4.6 Μετασχηματισμοί του δημόσιου χώρου του κέντρου της Αθήνας.....	95
5. Αστικές αντι-δράσεις	
5.1 Ο δημόσιος χώρος ως χώρος κατασκευής ταυτότητας/ετερότητας.....	105
5.2 Η εικόνα του μετανάστη από τα ΜΜΕ.....	106
5.3 Ξενοφοβία, ρατσισμός και σύγκρουση.....	108
5.4 Νέες πρακτικές αστυνόμευσης.....	113
5.5 Ο δημόσιος χώρος ως πεδίο κοινωνικών παροχών.....	115
5.6 Μετανάστευση και νέες συλλογικότητες.....	119
Παρατηρήσεις/Συμπεράσματα:	
5.7 Νέες χρήσεις δημόσιου χώρου.....	123
5.8 Αντίστροφη κεντροποίηση-αποκέντρωση.....	125
5.9 Αυξανόμενη κοινωνική σημασία-αναφορά του χώρου.....	125
6. Επιλόγος: συνολική ανασκόπηση.....	126
Παράρτημα/Βιβλιογραφία.....	130

Εισαγωγή:

Η ανάπτυξη της παγκόσμιας μετανάστευσης ως βασικό δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας όλων σχεδόν των λεγόμενων “ανεπτυγμένων” χωρών, υπογραμμίζει την σημασία του φαινομένου και των δυνάμεων που το συνοδεύουν. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου, έχουν εξελιχθεί σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, και όσες δεν έχουν φτάσει ακόμα σε αυτό το στάδιο κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση. Η αποτίμηση λοιπόν των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην πόλη αποτελεί σίγουρα μία μεγάλη πρόκληση των καιρών.

Η εργασία αυτή αποτελεί μια πολύπλευρη έρευνα των στοιχείων της σύγχρονης μετανάστευσης τα οποία επιδρούν στην αστική δομή της Αθήνας και εκφράζονται χωρικά μετασχηματίζοντάς την. Εστιάζει στο δεύτερο μεταναστευτικό κύμα στην χώρα, στην περίοδο από το 2005 μέχρι και σήμερα. Με στόχο την διεξαγωγή συγκεκριμένων συμπερασμάτων, αποφεύγει την παγκόσμια κλίμακα του φαινομένου εστιάζοντας σε **τοπικό επίπεδο**. Μελετώνται οι επιπτώσεις της δράσης των μεταναστών στον χώρο μέσα από διαφορετικά πεδία και τρόπους, καθώς και η αντίδραση της πόλης στις δυνάμεις αυτές.

Εισαγωγικά παρουσιάζονται στο πρώτο κεφάλαιο κάποιοι χρήσιμοι όροι, τα κυριότερα στοιχεία της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ευρώπη και την Ελλάδα, καθώς και τα χαρακτηριστικά των μεταναστών αυτής της περιόδου στην Ελλάδα αλλά και την σχέση τους με αυτή. Ετσι δομείται ένα κοινό υπόβαθρο με τον αναγνώστη, σε επίπεδο λεξιλογίου και γενικών γνώσεων, που θα επιτρέψει την εις βάθος μελέτη αργότερα.

Ακολούθως παρουσιάζονται θεωρητικές θέσεις που ερμηνεύουν το φαινόμενο της μετανάστευσης με διαφορετικούς τρόπους, ώστε να δοθεί η δυνατότητα συγκρότησης **προσωπικής άποψης** πριν ξεκινήσει η ανάλυση της Αθήνας. Από προσωπική και εκλογικευμένη απόφαση, μέχρι συστημικό χαρακτηριστικό, η μετανάστευση παρουσιάζεται υπό διαφορετικά πρίσματα σε μια ποικιλία κλιμάκων.

Λόγω της γενικής φύσης του θέματος, εκτενής έρευνα σε **διαφορετικές κλίμακες, δραστηριότητες και πτυχές** της μετανάστευσης στην Αθήνα κρίνεται απαραίτητη. Πολλές φυσικά από αυτές δεν καρποφόρησαν συμπεράσματα, ούτε και φάνηκε να οδηγούν σε συγκεκριμένες παρατηρήσεις σε χωρικούς μετασχηματισμούς αστικής κλίμακας, και άρα αφαιρέθηκαν από την εργασία (πχ ο ρόλος των μεταναστών ως εργάτες βιομηχανικού/αγροτικού τομέα, υπάλληλων ή οικιακών βοηθών, τα δίκτυα trafficking και τα διεθνή μονοπάτια της μετανάστευσης, οι σχέσεις των επιμέρους φυλών/εθνικοτήτων κ.α.). Μέσα λοιπόν από την παραπάνω διαδικασία φτάνουμε στην βασική δομή του κυρίως θέματος της εργασίας, το οποίο αναπτύσσεται σε τρεις μεγάλες ενότητες:

Στο κεφάλαιο 3, στόχος είναι η κατανόηση και καταγραφή των μετασχηματισμών της **κατανομής κατοικίας** στην Αθήνα λόγω του πληθυσμού που εγκαταστάθηκε την τελευταία μεταναστευτική περίοδο. Αφού παρουσιαστούν κάποια θεμελιώδη μοντέλα χωρικής κατανομής πληθυσμών, εξετάζεται η παγκόσμια αντίστοιχη εμπειρία, η ιδιαιτερότητα και ο ρόλος του κέντρου της Αθήνας, οι δυνάμεις που σχηματίζουν την κατανομή κατοικίας, και τελικά η ίδια η γεωγραφική κατανομή. Σε πρώτο στάδιο γίνεται παρουσίαση και **ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων** (του 2001), ώστε να εντοπισθούν κάποιες συμπεριφορές και τάσεις. Σε δεύτερο επίπεδο, γίνεται **έρευνα πεδίου σε περιοχές κλειδιά**, ώστε να διαπιστωθούν πιθανές μεταβολές. Παράλληλα, χρησιμοποιείται η εμπειρία που αποκτήθηκε

από τα προηγούμενα κεφάλαια σε ότι αφορά στις δυνάμεις κατανομής της μεταναστευτικής κατοικίας στην Αθήνα και τις σχέσεις χώρου και κοινότητας. Η έρευνα πεδίου περιλαμβάνει την συνέντευξη από ανθρώπους τις περιοχής, την καταμέτρηση αριθμού διαμερισμάτων μεταναστών ανά κτήριο όπου είναι δυνατό, και την ενδεικτική παρατήρηση του δημόσιου χώρου γύρω από οικοδομικά τετράγωνα. Μετά από αυτή την ανάλυση/χαρτογράφηση των βασικών χαρακτηριστικών της παρούσας κατάστασης, επιχειρείται η εξαγωγή συμπερασμάτων για τα χαρακτηριστικά που εντοπίστηκαν και τις επιπτώσεις τους στον ιστό της Αθήνας.

Στην συνέχεια, στο κεφάλαιο 4 επιχειρείται η καταγραφή των μετασχηματισμών του αστικού **δημόσιου χώρου** ως επακόλουθο του μεταναστευτικού φαινομένου. Εξετάζεται μεμονωμένα η κάθε δραστηριότητα : η εργασία (νόμιμη ή μη), ο ελεύθερος χρόνος, η κοινωνικοποίηση, οι θρησκευτικές πρακτικές και οι διεκδικήσεις και διαδηλώσεις των μεταναστών στον δημόσιο χώρο της Αθήνας αναλύονται εκτενώς, με στόχο την αναλυτική ματιά στην μέχρι τώρα κατάσταση και τον εντοπισμό στοιχείων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν θετικά για την εξέλιξη του κέντρου της Αθήνας. Οι παράγοντες ορατότητας, νομιμότητας και κινητικότητας των δραστηριοτήτων αποτελούν κλειδιά στην κατανόηση του χαρακτήρα τους και της επίδρασής τους στην πόλη. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως η χαρτογράφηση των μεταναστευτικών πρακτικών στον δημόσιο χώρο σε δεδομένη παγωμένη χρονική στιγμή, με απόλυτη ακρίβεια και σε μικρή κλίμακα δεν θα είχε κάποιο βαθύτερο νόημα ή συμπέρασμα. Το κεφάλαιο επιχειρεί αντίθετα να κατανοήσει τον τρόπο (μετα)σχηματισμού τους ως διαρκή διαδικασία.

Στο κεφάλαιο 5, έχοντας ήδη αναλύσει την πρωτογενή επίδραση των μεταναστών στην πόλη, εστιάζει στην **τοπική κοινωνία**: αυτή αντιδρά στις δυνάμεις της μετανάστευσης με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, προκαλώντας αλλαγές εξίσου σημαντικές στο αστικό τοπίο. Το κεφάλαιο έχει ως στόχο, μετά από την κατανόηση των πολιτισμικών συσχετισμών ετερότητας που προκύπτουν στην πλατφόρμα του δημόσιου χώρου και διαλόγου, την ανάλυση των μετασχηματισμών του χώρου της Αθήνας λόγω των ποικίλων αντιδράσεων του ντόπιου πληθυσμού στην μεταναστευτική διεκδίκηση, δράση ή απλώς παρουσία στην πόλη. Η σύγκρουση και η αλληλεγγύη μέρους της τοπικής κοινωνίας με/γύρω από τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, εκφράζεται χωρικά και αλλάζει τον χαρακτήρα της πόλης.

Τέλος, πρέπει να υπογραμμιστεί πως αποτελούσε στόχο της εργασίας αυτής η αντικειμενική ματιά και η **αποφυγή της αναπαραγωγής ξενοφοβικών στερεοτύπων**: για να καταστεί αυτό εφικτό, η έρευνα αυτή ξεκίνησε από το κεφάλαιο 5.2 (Η εικόνα του μετανάστη από τα MME), με σκοπό την κατανόηση της γλώσσας και της εικονογράφησης του τύπου, ώστε να γίνει δυνατή η απομόνωση των στερεοτύπων και χρήση μόνο των αξιόπιστων πληροφοριών. Από την άλλη πλευρά, συνειδητά **απορρίφθηκε και η συναισθηματική ταύτιση** με τον ανθρώπινο πόνο της μετανάστευσης, η ταύτιση με τον μετανάστη και η είσοδος στην ατομική οπτική του. Παρόλο που κάτι τέτοιο είναι ιδιαίτερα δύσκολο σε μία τέτοια έρευνα που διαρκώς οδηγεί σε σκληρά και απάνθρωπα στοιχεία, η στροφή αυτή έπρεπε να αποφευχθεί, καθώς το ενδιαφέρον της έρευνας είναι καθαρά αστικό και ο προσωπικός πόνος βρίσκεται εκτός αντικειμένου.

1.

ΒΑΣΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1.1 Χρήσιμοι όροι:

Μετανάστευση¹:

«Η φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων από μία κοινωνία σε κάποια άλλη.» (Eisenstadt, 1953)
«Κάθε γεωγραφική μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων.» (Sauvy, 1996)
«Η μεταφορά ανθρώπινου κι εργατικού δυναμικού από μία περιοχή σε κάποια άλλη.» (Castles & Kosack, 1973)

Παράνομη μετανάστευση ή «λαθρομετανάστευση»:

«Η μετανάστευση που δεν είναι καταγεγραμμένη από τις επίσημες αρχές.»
(INE / ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, 2003, σ. 13)

Μεταναστευτική Πολιτική:

«Το σύνολο των μέτρων και των υιοθετημένων κοινωνικών πρακτικών, οργανωμένων σε δύο άξονες:
α) αυτά που ρυθμίζουν και ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απασχόληση των μη πολιτών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας.
β) εκείνα που αντιμετωπίζουν τους ήδη εγκατεστημένους μεταναστευτικούς πληθυσμούς στο εθνικό έδαφος. (Ο δεύτερος άξονας, δηλαδή, αποτελεί τον άξονα της καθαρής κοινωνικής πολιτικής που διακρίνεται στις επιμέρους εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών).»²
(Schnapper 1992)

Μετανάστης:

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνουν τα Ηνωμένα Έθνη, ως μετανάστης χαρακτηρίζεται «το άτομο που είναι μακριά από τη χώρα που γεννήθηκε ή από τη χώρα της οποίας την εθνικότητα ή/και την υπηκοότητα, για διάστημα μεγαλύτερο από 12 μήνες.» (Σάφρας, 2005).

Πρόσφυγας:

«Κάθε πρόσωπο το οποίο (...) εκ δεδικοιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης, ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει υπηκοότητα και δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να απολαμβάνει της προστασίας της χώρας ταύτης ή εάν δεν έχει κάποια υπηκοότητα και βρίσκεται εκτός της χώρας της συνήθους διαμονής αυτού και δεν μπορεί ή δεν θέλει να επιστρέψει σ' αυτήν (...).»
(Σύμβαση της Γενεύης, 1951)

1. Εσωτερική/εξωτερική, εκούσια/ακούσια, μόνιμη/προσωρινή, ατομική/ομαδική, παραδοσιακή /σύγχρονη/νεωτερική

2. Ο πρώτος άξονας έχει κυρίως αμυντικό/αστυνομικό χαρακτήρα, ενώ ο δεύτερος έχει χαρακτήρα φαινομενικά θετικό καθώς διαμορφώνει τις συνθήκες σύγκλισης των μεταναστών με τους γηγενείς (Μπάγκαβος, Παπαδοπούλου, 2006, σ. 294).

Κοινωνική αφομοίωση (assimilation):

«Η διαδικασία κατά την οποία οι εθνικές μειονότητες είναι αναγκασμένες λιγότερο ή περισσότερο, να εγκαταλείψουν τους αρχικούς τους πολιτισμούς και να προσλάβουν τον πολιτισμό της χώρας στην οποία έχουν μεταναστεύσει οι ίδιοι οι προγονοί τους.» (Honeygord, 1988)

Κοινωνική ενσωμάτωση (integration):

«Η ιδιαίτερη διαδικασία κατά την οποία προωθείται η ενεργή κοινωνική συμμετοχή διαφορετικής προέλευσης ατόμων, αφού έχουν γίνει αποδεκτές οι πολιτισμικές, κοινωνικές και ηθικές τους ιδιαιτερότητες, αναγνωρίζοντας ότι το κοινωνικό σύνολο ωφελείται από την πολυπολιτισμικότητα.» (Conseil d' Analyse Économique 2003, σελ 94)

«Μία αμφίδρομη διαδικασία βασισμένη στα αμοιβαία δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις των νομίμως κατοικούντων στη χώρα πολιτών τρίτων χωρών και της κοινωνίας που τους δέχεται, η οποία παρέχει τις συνθήκες για πλήρη συμμετοχή του μετανάστη» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, CEC, 2003)

«Η διαδικασία κατά την οποία οι μετανάστες γίνονται αποδεκτοί από την κοινωνία, τόσο ως άτομα όσο και ως ομάδες.» (Penninx, 2003)

Συνθήκη Δουβλίνο II:

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Προλαμβάνει:

Αρνηση εμπλοκής (των χωρών)

Πολλαπλές αιτήσεις (ανά αιτούντα)

Δουβλίνο II

Καθορίζει μία μόνο χώρα ως υπεύθυνη για την εξέταση της αίτησης ασύλου

Βασικές αρχές:

1

Οικογενειακή συνοχή

2

Προηγούμενα έγγραφα

3

Αίτηση ασυλίας

4

Πρώτη χώρα εισόδου

Η αρχή που χρησιμοποιείται εκτενέστερα, επιβαρύνει ιδιαίτερα την Ελλάδα ως χώρα της περιφέρειας

Κριτική:

Ανισοκατανομή ευθυνών

Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων

1.2 Μεταναστευτική πολιτική στην Ευρώπη και την Ελλάδα:

Frontex:

Η Frontex (από την γαλλική έκφραση: Frontières extérieures δλδ “έξωτερικά σύνορα”, νομικά ονομάζεται: «European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union»). Είναι οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπεύθυνος για την φύλαξη των εξωτερικών συνόρων. Συντονίζει τα εθνικά μέτρα φύλαξης των συνόρων με στόχο την διασφάλιση των ευρωπαϊκών συνόρων με μη ευρωπαϊκά κράτη. Η λειτουργία της ξεκίνησε το 2005 και η Ελλάδα επίσημα ζήτησε την περαιτέρω βοήθεια της το 2010 (οπότε και έγινε η πρώτη χώρα με τέτοιο αίτημα)

Δουβλίνο II (Κανονισμός 343/2002):

Είναι ο κανονισμός που καθορίζει την χώρα που είναι υπεύθυνη για την απόδοση ασύλου σε αιτούντα πρόσφυγα. Αποσκοπεί στον προσδιορισμό μίας μοναδικής αρχής υπεύθυνης για την εξέταση κάθε αίτησης, με στόχο α) την αποφυγή της γραφειοκρατικής μετακίνησης των αιτούντων από χώρα σε χώρα καθώς και β) της εκμετάλλευσης του συστήματος από τους αιτούντες με ταυτόχρονη υποβολή αιτήσεων σε πολλαπλές χώρες. Τέσσερις βασικές αρχές καθορίζουν την χώρα που ευθύνεται για την κάθε περίπτωση: η αρχή της οικογενειακής ενότητας, η προηγούμενη έκδοση άδειας παραμονής ή θεώρησης, η πρώτη αίτηση ασυλίας και η παράνομη είσοδος σε ευρωπαϊκό κράτος. Σύμφωνα με την τελευταία αρχή, η οποία είναι αυτή που εφαρμόζεται κατά κανόνα, ο μετανάστης δικαιούται να ζητήσει άσυλο στην πρώτη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία εισέρχεται. Σε αντίθετη περίπτωση που προχωρήσει σε επόμενη χώρα, προβλέπεται η επιστροφή του ξανά στην πρώτη.

Ο κανονισμός αυτός έχει δεχτεί σφοδρή κριτική καθώς οδηγεί σε ανισοκατανομή των ευθυνών και των πληθυσμών που πρέπει να διαχειριστεί η κάθε χώρα, χωρίς ταυτόχρονα να διασφαλίζει τα δικαιώματα του αιτούντος³. Σημαντικές προεκτάσεις έχει λάβει και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω αυτής της υποχρεωτικής επιστροφής στην πρώτη χώρα εισόδου, ειδικά όσον αφορά στην Ελλάδα^{4 5 6}.

3. Τον Απρίλιο του 2011 η Γαλλίδα σοσιαλίστρια Σίλβι Γκιγιόμ προτείνει την ψήφιση οδηγίας προς τα κράτη μέλη της ΕΕ, για μη εφαρμογή της επαναπροώθησης στην πρώτη χώρα εισόδου, όπως προβλέπει ο κανονισμός. Η πρόταση αυτή υπερψηφίζεται από την ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

4. Στις 21/12/11 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφάνθηκε κατά του νόμου υπογραμμίζοντας πως «ένα πρόσωπο που ζητά άσυλο δεν πρέπει να μεταφέρεται σε χώρα μέλος όπου ενδέχεται να υποστεί απάνθρωπη μεταχείριση» («Press Release», Νο 140/11, Court of Justice of the E.U.). Η απόφαση πάρθηκε μετά από προσφυγή 6 μεταναστών που επρόκειτο να απελαθούν πίσω στην Ελλάδα, στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

5. Την χώρα μας κρίνουν επικίνδυνη για τα ανθρώπινα δικαιώματα μεταναστών 14 Μ.Κ.Ο. που ασχολούνται με το θέμα, ανάμεσά τους και η Human Rights Watch, η οποία επηρέασε την προαναφερθείσα απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

6. Η Βρετανία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ισλανδία, Αυστρία, Νορβηγία, Φινλανδία, Δανία και Σουηδία, από το 2010 δεν επαναπροωθούν τους παράνομους μετανάστες πίσω στην Ελλάδα λόγω άθλων συνθηκών κράτησης και πιθανής παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συνθήκη Schengen:

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1

Σύνορα

ενίσχυση εξωτερικών και απελευθέρωση εσωτερικών συνόρων

2

Αστυνομικές δυνάμεις

ενοποίηση βάσεων δεδομένων και κοινές αστυνομικές επιχειρήσεις

3

Νομικά έγγραφα

κοινά ταξιδιωτικά έγγραφα και κοινές συμφωνίες για βίζες με άλλες χώρες

4

Ασύλο

κοινή νομοθεσία περί ασύλου

Συνθήκη Schengen:

Η συνθήκη Schengen συνάπτεται μεταξύ πέντε κρατών (Βέλγιο, Γερμανία, Ολλανδία, Γαλλία, Λουξεμβούργο) στις 14/06/1985. Σταδιακά μέχρι το 1995, εισχωρούν όλα τα κράτη της σημερινής ζώνης Schengen (με την Ελλάδα να δεσμεύεται το 1992), οπότε και ξεκινά η εφαρμογή της (26/3/1995)⁷. Οι βασικές αλλαγές που προβλέπει είναι: η κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα της ζώνης για όλα τα πρόσωπα υπηκόους των κρατών της συμφωνίας, με την ταυτόχρονη ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων, η δικαστική και αστυνομική συνεργασία (κοινές επιχειρήσεις, κοινές βάσεις δεδομένων), τα κοινά ταξιδιωτικά έγγραφα και βίζες, και τέλος, η διαμόρφωση κοινής πολιτικής περί ασύλου. Όπως και ο κανονισμός του Δουβλίνου, βλέπουμε πως μεγάλο μέρος των ευθυνών μετατοπίζεται στις περιφερειακές χώρες που καλούνται να αναλάβουν το βάρος της επιτήρησης των εξωτερικών συνόρων.

Ελληνική μεταναστευτική πολιτική:

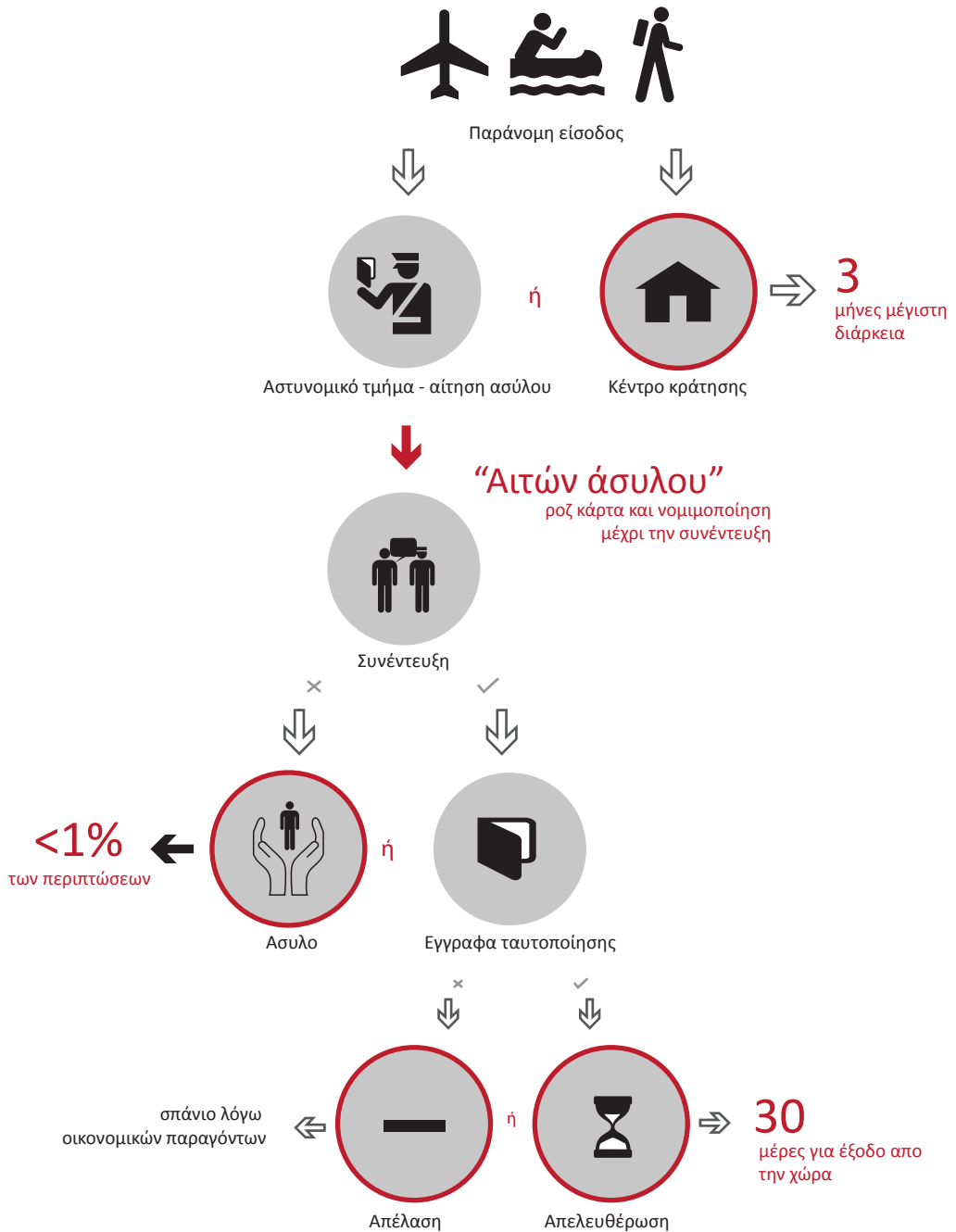
Φαίνεται πως η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας, από την εκκίνηση των μαζικών εισροών το 1990, έχει διανύσει τρία βασικά στάδια. Το πρώτο εξ αυτών (1991-2001) χαρακτηρίζεται από την απουσία πολιτικής παρέμβασης και ανυπαρξία μέτρων διαχείρισης, με μετάθεση του προβλήματος της ένταξης των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας, που διέθετε τότε την δυνατότητα να τους απορροφήσει. Στην δεύτερη περίοδο (2001-2005) συντάσσεται ο πρώτος συνολικός νόμος για τη μετανάστευση και αναγνωρίζεται θεωρητικά⁸ η παραμονή μεταναστών στην Ελλάδα ως μακροχρόνιο φαινόμενο. Στο τρίτο στάδιο (2005-σήμερα) οι πιέσεις/πρόστιμα από διεθνείς οργανισμούς και κοινωνικές ομάδες υπέρ των μεταναστών αναγκάζουν την χώρα να αναλάβει ευθύνες για την συνολικότερη νομοθεσία γύρω από το μεταναστευτικό ζήτημα και να συμπεριλάβει τόσο αυτούς με ρυθμισμένο καθεστώς παραμονής όσο και τους υπόλοιπους (Τριανταφυλλίδου 2010β). Ιδιαίτερα μετά το 2009, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αστυνόμευση, την φύλαξη των συνόρων και την ένταση των εμποδίων με στόχο να αποτραπούν νέες αφίξεις (δαιδαλώδης πολιτικές οδηγίες, μη εξυπηρέτηση του κοινού από αντίστοιχα τμήματα κλπ). Κοινή συνισταμένη όλων των νομοθετημάτων αποτελεί ο εργαλειώδης και ασυνεχής χαρακτήρας τους καθώς και η άρνηση αναγνώρισης θεμελιωδών δικαιωμάτων (πολιτικών, κοινωνικών και ανθρωπίνων) (Σαββάκης Μ., 2012).

7. Η περιοχή Schengen αποτελείται από 26 ευρωπαϊκά κράτη. Αυτά είναι:

Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λίχτενσταϊν, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία και Ελβετία.

8. Ο «Νόμος περί Ιθαγένειας» έδινε πολιτικά δικαιώματα σε μετανάστες, ελάχιστους όμως τελικά και θέτοντας ως προϋπόθεση την πολιτισμική αφομοίωση. Επίσης οι αδειοδοτήσεις παραμονής ήταν πάντα αποσπασματικές, έκτακτες και προσωρινές.

Διαδικασία αίτησης ασύλου στην Ελλάδα:

1.3 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής:

*«We asked for workers,
and human beings came»*
Max Frisch

Οι νοτιοευρωπαϊκές χώρες αποτελούν μεταναστευτικούς προορισμούς, είτε ως τελικό τόπο εγκατάστασης είτε ως μεταβατικοί σταθμοί. η αιτία αυτού του φαινομένου είναι ότι εμφανίζουν μία σειρά όμοιων χαρακτηριστικών, που επιτρέπουν ή/και ενθαρρύνουν την μετανάστευση στα όριά τους.

Αρχικά σημειώνουν μια έντονη αναβάθμιση του βιοτικού, κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου του μετά το '80, η οποία συνοδεύεται και από την αύξηση της ζήτησης ευέλικτης εργασίας. Εκτός από το προφανές χαρακτηριστικό της χωρικής εγγύτητας με τον εξω-ευρωπαϊκό χώρο, η διαπερατότητα των συνόρων τους, η δυσκίνητοι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί, η δυνατότητα εξαγοράς της αστυνομικής ανοχής και η άτυπη φύση της οικονομικής δραστηριότητας που επιτρέπει την εργασιακή τους ένταξη (η οποία δεν απαιτεί νομικά έγγραφα), καθιστούν τις χώρες αυτές ακόμα πιο προσεγγίσιμες από μεταναστευτικούς πληθυσμούς και επιτρέπουν τον σχηματισμό προσδοκιών για την σταδιακή ένταξη και νομιμοποίησή τους (Grammatikopoulou, Α. 1998).

Πιο συγκεκριμένα τώρα, η Ελλάδα, αποτελούσε παραδοσιακά χώρα αποστολής μεταναστών, καθώς για 8 δεκαετίες, από την αρχή του 20ου αιώνα, μεγάλες ομάδες Ελλήνων μεταναστεύουν στο εξωτερικό. Από το 1990 όμως και έπειτα, για πληθώρα λόγων και συγκυριών, μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής και κλίθηκε απότομα να διαχειριστεί καταστάσεις με τις οποίες ο Δυτικός ανεπτυγμένος βορράς είχε ήδη βρεθεί αντιμέτωπος (για παράδειγμα, μεταναστευτικές μειονότητες εγκαταστάθηκαν στην Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία και Βέλγιο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, της τάξεως μερικές φορές του 10% του εθνικού πληθυσμού τους).

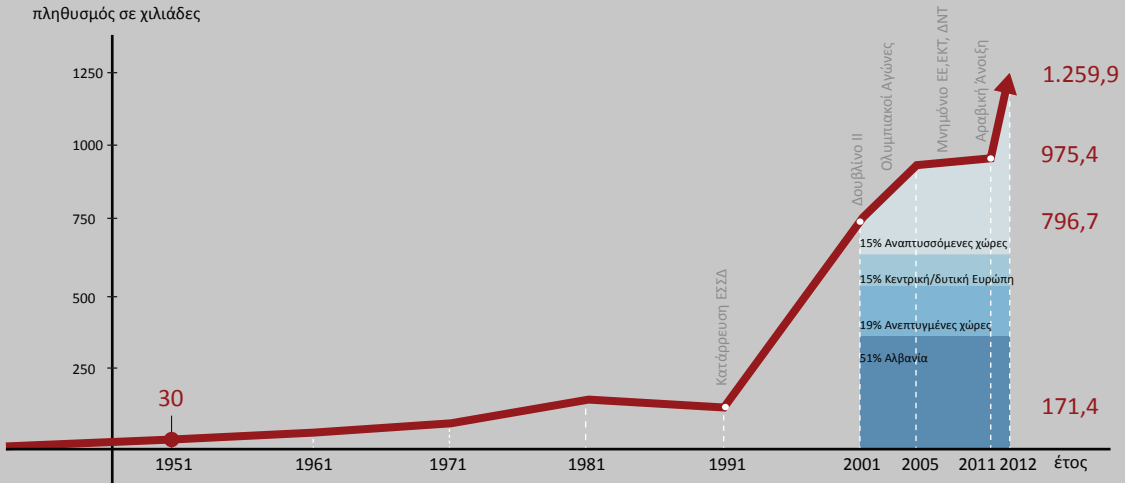
Η μετανάστευση στην Ελλάδα μπορεί να διαχωριστεί σε **τρεις βασικές περιόδους** (λόγω αριθμών, εθνικότητων και προφίλ μεταναστών, αιτίας μετανάστευσης και πολιτικής από την πλευρά της Ελλάδος): την δεκαετία του 80, την δεκαπενταετία από το 1990 μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, και την περίοδο από το 2005 μέχρι και σήμερα.

Η πρώτη αφορά περιορισμένους αριθμούς νόμιμων μεταναστών κυρίως από την Ασία και την Αφρική που ήρθαν στην χώρα μετά το 1980.

Η δεύτερη σχετίζεται κυρίως με την καθεστωτική αλλαγή στην ανατολική Ευρώπη και γενικότερα τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στα Βαλκάνια (κυρίως στην Αλβανία, Ρουμανία και Βουλγαρία). Η μεταναστευτική εισροή εντοπίζεται κυρίως στα βόρεια σύνορα της χώρας. Η πολιτεία στην ουσία αγνοεί το πρόβλημα, δείχνοντας απροθυμία να αναγνωρίσει θεσμικά αυτή την εξέλιξη της Ελλάδας σε μαζικό μεταναστευτικό υποδοχέα, με αποτέλεσμα η νομοθεσία της εποχής να είναι εξαιρετικά περιορισμένη και να ευνοεί με διάφορους τρόπους την ανοχή στην παράνομη μετανάστευση και διαμονή εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων. Αυτό συμβαίνει τόσο από αδυναμία αντίδρασης των

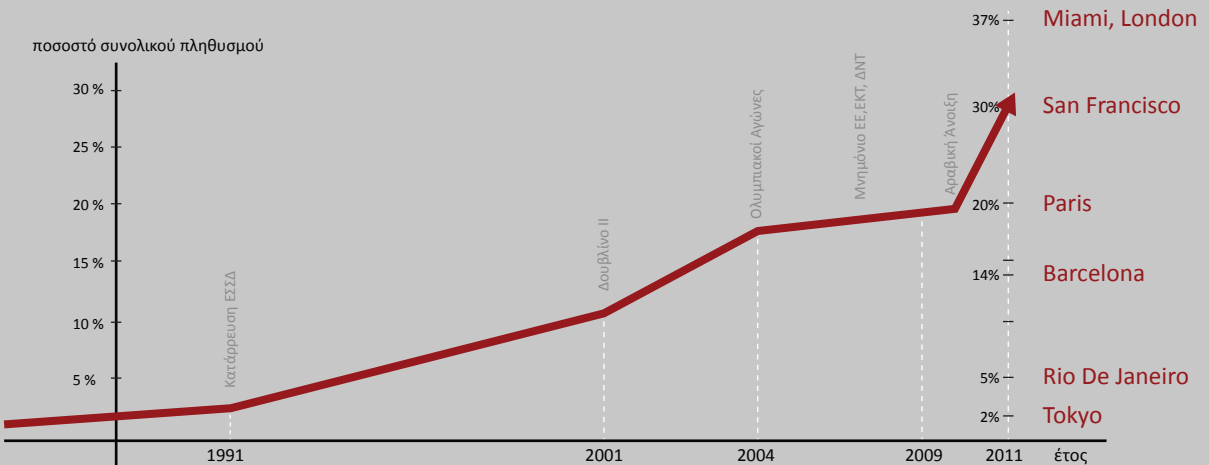
Εξέλιξη ξένου πληθυσμού στην Ελλάδα, 1951 - 2012:

Πηγή: Eurostat, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Ευρωπαϊκό Δύκτιο Μετανάστευσης

Ποσοστό ξένου πληθυσμού στην Αθήνα, 1991 - 2011:

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, «Globalization, Urbanization and Migration»

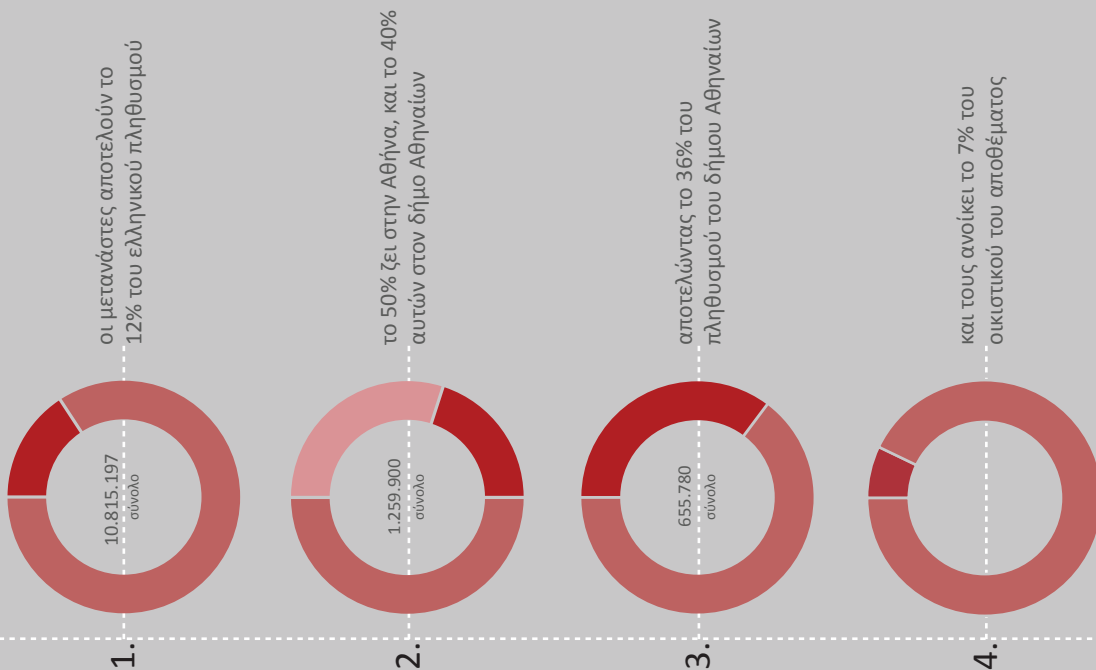
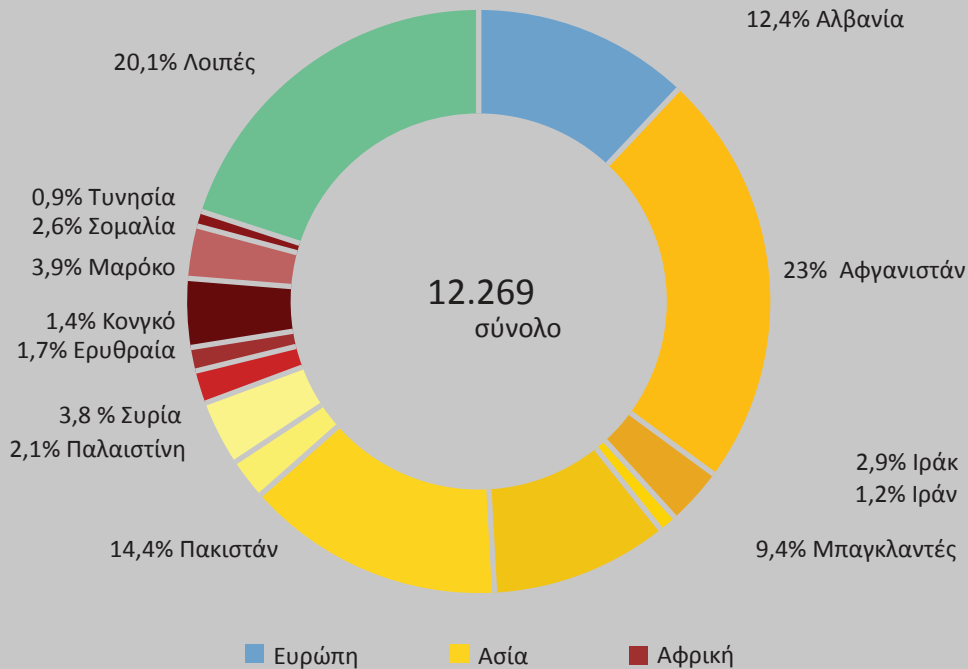

αρχών όσο και για λόγους συμφέροντος, καθώς ο νέος αυτός πληθυσμός είναι διαθέσιμος να στραφεί προς μια άτυπη, την χαμηλόμισθη εργασία στον αγροτικό και κατασκευαστικό τομέα, τις μικρές βιοτεχνίες, την καθαριότητα και την οικιακή φροντίδα – τομείς που η Ελλάδα φαίνεται να χρειάζεται την δεδομένη στιγμή λόγω αυξημένης κοινωνικής κινητικότητας για τους ντόπιους. Με αυτή την σύμπτωση κενών στην ελληνική αγορά εργασίας και την προσφορά εργασίας/προσόντα του νέου πληθυσμού, η (οικονομική τουλάχιστον) ενσωμάτωση είναι σχετικά ομαλή. Παρόλα αυτά, η ελληνική κοινωνία αντιμετωπίζει για πρώτη φορά την εισαγωγή αλλοεθνών μεταναστών στην χώρα, με αποτέλεσμα την ανατροπή της κυρίαρχης εικόνας της ως ομοιογενούς (KEMO, 2004, σ. 14).

Η τρίτη μεταναστευτική περίοδος της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από έντονη αλλαγή τόσο των κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών της χώρας, όσο και του προφίλ των μεταναστών που εισέρχονται σε αυτή. Η περίοδος της οικονομικής ευμάρειας και της έντονης κατασκευαστικής δραστηριότητας τελειώνει και η φυσιογνωμία των νεοεισαχθέντων αλλάζει με απρόσμενο τρόπο (χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, πολύ περισσότεροι άνδρες, φυλές χωρίς παρελθούσα αλληλεπίδραση με την ελληνική κοινωνία, διαφορετικές προσδοκίες από την Ελλάδα: διέλευση ή εγκατάσταση) (Μαλούτας, Θ., 2011). Τα παραπάνω ισοδυναμούν πλέον με έντονη αναντιστοιχία των αναγκών της αγοράς εργασίας με τις ιδιότητες των μεταναστών, τον τερματισμό της επένδυσης πόρων προς το ζήτημα και την συνεχόμενη απουσία πολιτικού προγράμματος (όπως προαναφέρθηκε). Συνεπώς, οι μεταναστευτικές ομάδες, ιδιαίτερα όσες βρίσκονται στις χαμηλότερες θέσεις, αντιμετωπίζουν έντονο κίνδυνο εγκλωβισμού σε αδιέξοδες συνθήκες, περιθωριοποιημένες και χωρίς προοπτικές κοινωνικής κινητικότητας (Αράπογλου, Β., Σαγιάς, Ι., 2009). Η Ελλάδα δέχτηκε έντονη κριτική από την ευρωπαϊκή ένωση την πενταετία 2005-2010 καθώς θεωρείται η με διαφορά πρώτη χώρα εισόδου παράνομων μεταναστών στην Ευρώπη. Οι πιέσεις αυτές, σε συνδυασμό με μέτρα που λαμβάνονται κεντρικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση (όπως η φύλαξη των συνόρων από την Frontex, η διεξαγωγή συμφωνιών με άλλες χώρες κλπ κλπ) είχαν ως αποτέλεσμα την ελαφρά κάμψη του φαινομένου για τα χρόνια 2009 και 2010. Με τα γεγονότα της Αραβικής άνοιξης το 2011, οι αριθμοί εκτοξεύονται και πάλι σε πρωτόγνωρα μεγέθη, κάνοντας σαφές πως ούτε η φρούρηση, ούτε η οικονομική κρίση είναι ικανοί παράγοντες για να την ανακάμψουν, κυρίως γιατί η συντριπτική πλειοψηφία βλέπει την Ελλάδα όχι ως χώρα εγκατάστασης αλλά ως χώρα διέλευσης προς την Ευρώπη. Συνεπώς βλέπουμε το φαινόμενο της μετανάστευσης στη Ελλάδα και την Ευρώπη να συνεχίζει να υφίσταται το ίδιο έντονα, αν όχι να εντείνεται δυναμικά.

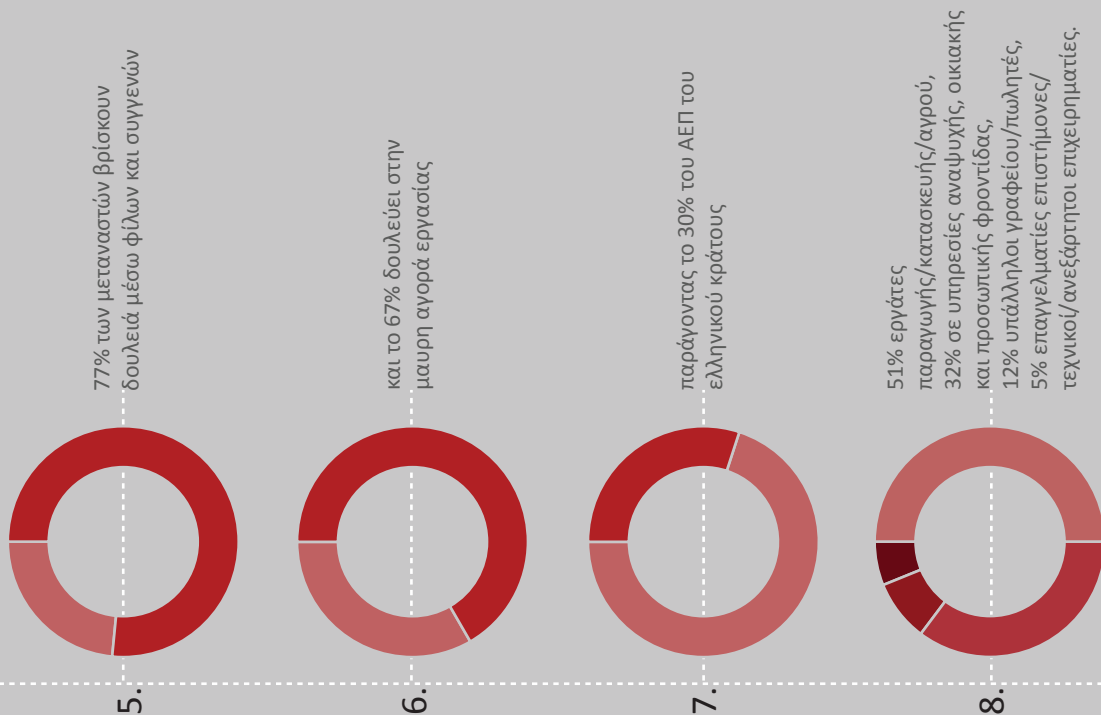
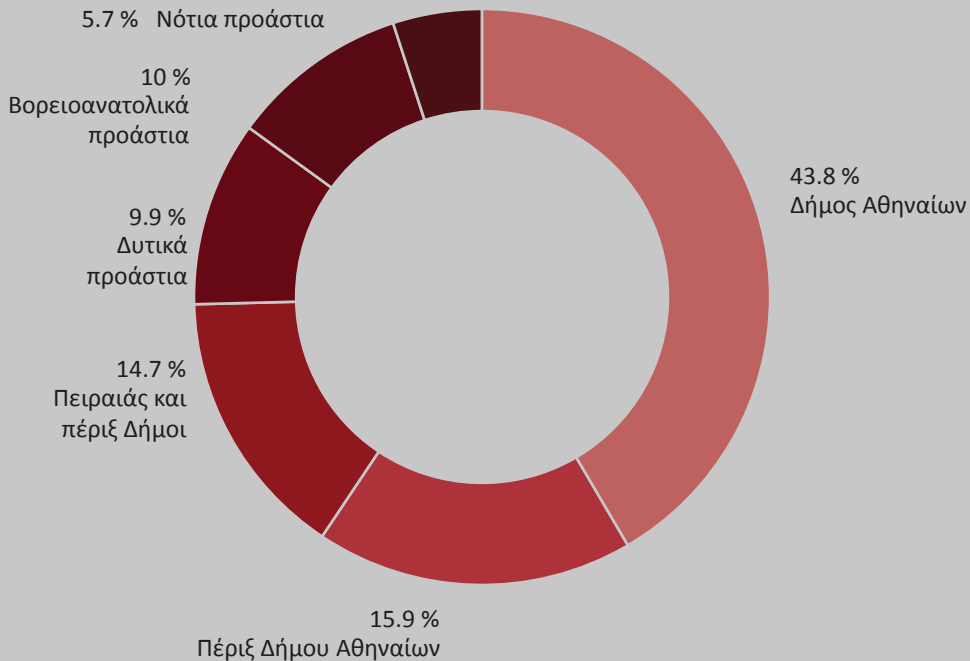
Χώρα καταγωγής συλληφθέντων παράνομων μεταναστών στην Αθήνα, 2011:

Πηγή: Το Βήμα

Κατανομή μεταναστών στην Αττική, 2011:

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 2001

2.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Τα τελευταία 30 χρόνια, η παγκόσμια μετανάστευση έχει αναδυθεί ως καθοριστικός παράγοντας σχηματισμού των κοινωνιών. Στις παραδοσιακά χώρες υποδοχής πληθυσμού, όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ο όγκος των εισερχομένων αυξάνεται διαρκώς και η σύστασή του αλλάζει από κυρίως ευρωπαϊκή σε Ασιατική, Αφρικανική και Λατινοαμερικανική. Την ίδια στιγμή στην Ευρώπη, χώρες που για μεγάλα διαστήματα ήταν τόποι αναχώρησης, ξαφνικά μετατρέπονται σε τόπους υποδοχής. Οι περισσότερες χώρες του λεγόμενου πρώτου κόσμου, έχουν εξελιχθεί σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, και όσες δεν έχουν φτάσει ακόμα σε αυτό το στάδιο κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση (Massey, D. S., κ.α. 1993)

Η ανάπτυξη της παγκόσμιας μετανάστευσης ως βασικό δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας όλων σχεδόν των "ανεπτυγμένων" χωρών, υπογραμμίζει την σημασία του φαινομένου και των δυνάμεων που το συνοδεύουν. Παρ' όλα αυτά, το θεωρητικό υπόβαθρο κατανόησης και ανάλυσης του, παραμένει ασαφές και αδύναμο καθώς αυτή την στιγμή δεν υπάρχει κάποια συμπαγής και ικανοποιητική θεωρία πάνω στην διεθνή μετανάστευση, παρά μόνο κατακερματισμένες ομάδες αποσπασματικών θεωριών που αναπτύσσονται ξεχωριστά. Στόχος του κεφαλαίου είναι να εξετάσει και να παρουσιάσει τις πειστικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που εξηγούν την διεθνοποιημένη κίνηση πληθυσμών που εντείνεται, καθ' όσον φαίνεται, στον χρόνο.

Μετανάστευση ως λογική, οικονομική, ατομική απόφαση.

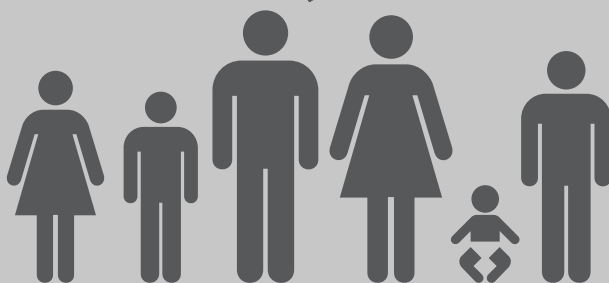
Για την χώρα 1, ισχύει:

$$ER(O) = \int_0^n [P1(t)P2(t)Yd(t) - P3(t)Yo(t)]e^{-rt}dt - C(0) > 1$$

Αρα με συμφέρει να πάω...

Κλίμακα ατόμου: Νεοκλασική Οικονομική Θεωρία (Neoclassical Economics Theory)

Μετανάστευση ως ομαδική απόφαση σε σχέση με την κοινότητα.

Θέλουμε να πάω...

Κλίμακα νοικοκυριού: Νέα Οικονομική Θεωρία της Μετανάστευσης (The New Economics of Migration Theory)

2.1.1 Θεωρίες πρωταρχικής αιτιότητας (ή δυνάμεις εκκίνησης)

Νεοκλασική Οικονομική Θεωρία (Neoclassical Economics):

Πιθανότατα η παλαιότερη και γνωστότερη θεωρία για την παγκοσμιοποιημένη μετανάστευση, αναπτύχθηκε αρχικά για να εξηγήσει την μετανάστευση εργατικού δυναμικού στα πλαίσια της οικονομικής ανάπτυξης (Lewis-1954, Ranis and Fei-1961, Harris and Todaro-1970, Todaro-1976). Η μετακίνηση πληθυσμού εμφανίζεται ως σύνολο ατομικών επενδύσεων στο ανθρώπινο δυναμικό, καθώς το κίνητρο είναι σε ατομικό επίπεδο το οικονομικό όφελος¹. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, η διεθνής μετανάστευση προκύπτει από χωρικές διαφορές στην προσφορά και ζήτηση εργασίας. Οι επιπτώσεις που οι διαφορές αυτές έχουν στους μισθούς μίας χώρας (καθορίζοντας ουσιαστικά το μέγεθός τους) τελικά οδηγούν το εργατικό δυναμικό προς τις χώρες με ζήτηση εργασίας και άρα υψηλά εισοδήματα. Παρομοίως, το ίδιο ακριβώς, αλλά χωρικά αντίστροφα, συμβαίνει με το κεφάλαιο: κινείται από χώρες με υψηλά κεφάλαια προς χώρες με χαμηλά. Θεωρητικά, τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα την μείωση στην προσφορά εργασίας στις χώρες προέλευσης και την ταυτόχρονη μείωση αγοράς εργασίας στην χώρα προορισμού και την χωρική ανακατανομή κεφαλαίου, μια διαδικασία που εξομαλύνει τις παγκόσμιες αντιθέσεις. Έτσι, σύμφωνα με την θεωρία αυτή, το διεθνές σύστημα κάποια στιγμή, μέσα από την παραπάνω μέθοδο, θα οδηγηθεί στην ισορροπία και την ισοκατανομή πλούτου, εργασίας και δυναμικού.

Η απλότητα της δομής της παραπάνω θεωρητικής προσέγγισης, έχει επηρεάσει ιδιαίτερα τον σχηματισμό της κοινής γνώμης αλλά και μεγάλου μέρους της επίσημης μεταναστευτικής πολιτικής του δυτικού κόσμου.

Νέα Οικονομική Θεωρία της Μετανάστευσης (The New Economics of Migration):

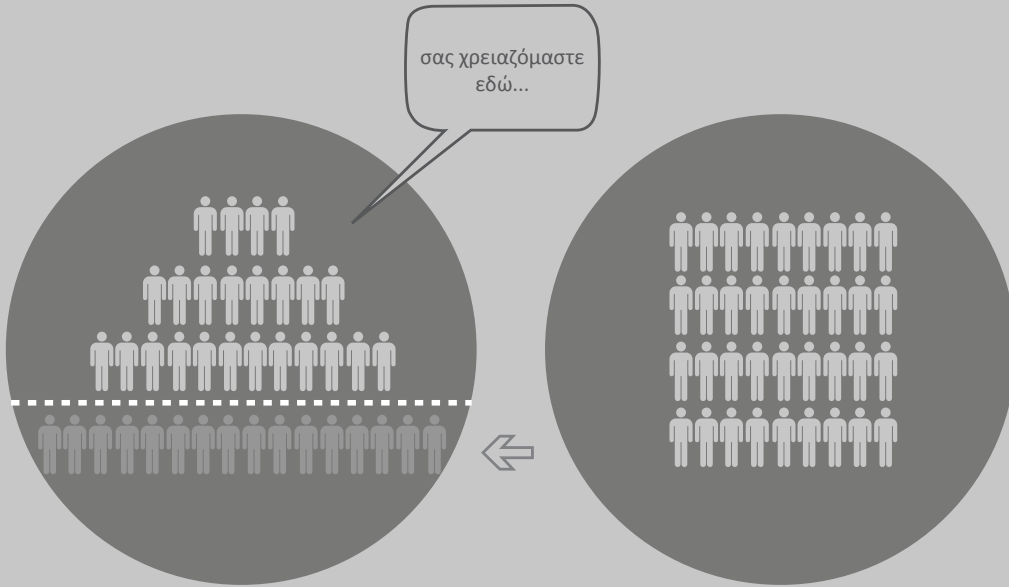
Η θεωρία αυτή αναδύθηκε λίγο αργότερα (Stark και Bloom, 1985) αμφισβητώντας την Νεοκλασική Οικονομική Θεωρία. Ειδοποιός διαφορά της προσέγγισης είναι ιδέα πως οι μεταναστευτικές αποφάσεις δεν λαμβάνονται ατομικά αλλά από ευρύτερες μονάδες συγγενών προσώπων: τυπικές οικογένειες ή νοικοκυριά, στα οποία υπάρχει συνεργασία ατόμων για την ελαχιστοποίηση της πιθανότητας πτώχευσης τόσο από εσωτερικούς όσο και ευρύτερους παράγοντες του οικονομικού περιβάλλοντος.

Γίνεται η παραδοχή πως τα νοικοκυριά του «ανεπτυγμένου» κόσμου έχουν μια βασική σταθερότητα μέσα από κοινωνική ασφάλιση, κρατικές παροχές και σταθερό οικονομικό περιβάλλον καθώς και δυνατότητα αύξησης της παραγωγικότητας μέσω της δανειοδότησης από το τραπεζικό σύστημα. Μέσα από την παραπάνω παραδοχή, γίνεται αντιληπτό πως τα νοικοκυριά του μη «ανεπτυγμένου» κόσμου, χωρίς τις παροχές που περιγράφηκαν, είναι πολύ πιο εκτεθειμένα στις απότομες οικονομικές αλλαγές και εάν ένα ή παραπάνω μέλη του νοικοκυριού βρίσκονται σε άλλο οικονομικό πλαίσιο (το δυτικό), αυτό λειτουργεί σταθεροποιητικά για το σύνολο, το οποίο προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει το ρίσκο.

1. Η συγκεκριμένη θεωρία προτείνει μάλιστα μαθηματικό τύπο για την εκτίμηση του ατομικού οικονομικού κέρδους από την μετανάστευση σε συγκεκριμένη χώρα (βλέπε διάγραμμα πάνω αριστερά)

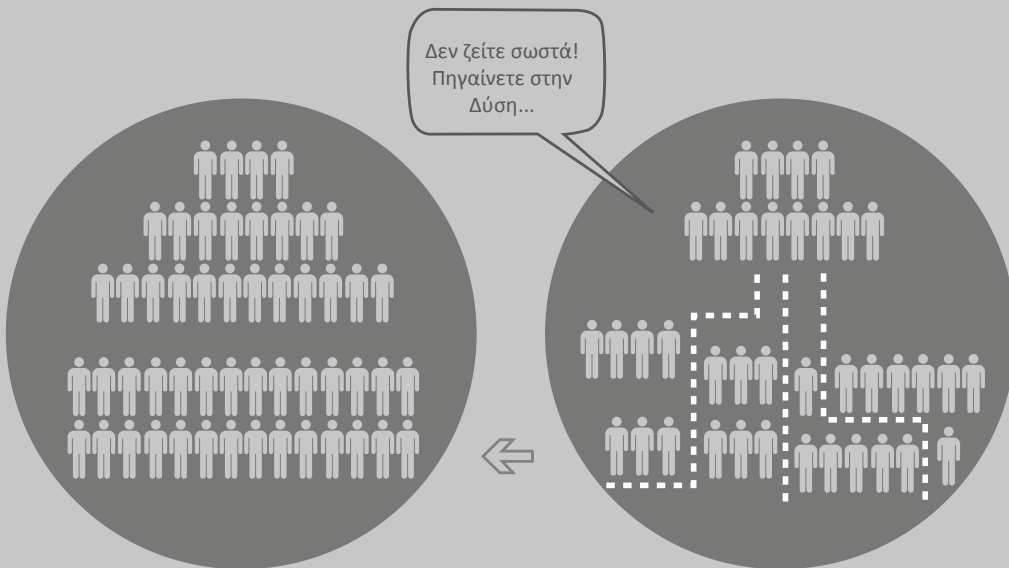
Εάν το αποτέλεσμα $ER(0)$ είναι θετικό και μεγαλύτερο του 1, τότε υπάρχει κέρδος και το άτομο μεταναστεύει.

Μετανάστευση ως συστημική απαίτηση.

Κλίμακα αγοράς: Θεωρία της Διχοτομημένης Αγοράς (Dual Labor Market Theory)

Μετανάστευση ως αποτέλεσμα του δυτικού μοντέλου ανάπτυξης.

Παγκόσμια κλίμακα : Θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων (World Systems Theory)

Θεωρία της Διχοτομημένης Αγοράς (Dual Labor Market Theory):

Παρά τις διαφορές στην ερμηνεία και συμπεράσματα των παραπάνω μοντέλων, και τα δύο βασίζονται εντούτοις σε μία διαδικασία εκτίμησης, απόφασης και δράσης σε μικροκλίματα (ατομικά ή από μικρή ομάδα συγγενικών προσώπων). Προχωρώντας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάγνωσης βρίσκεται η Θεωρία της Διχοτομημένης Αγοράς (Piorce 1979), η οποία ερμηνεύει ως βασική αιτία της μετανάστευσης τους παράγοντες έλλξης στις χώρες προορισμού και όχι τους παράγοντες απώθησης από τις χώρες προέλευσης.

Σύμφωνα με αυτήν, το φαινόμενο της μετανάστευσης προκύπτει από την ίδια την δομή των δυτικών κοινωνιών, λόγω συστημικών χαρακτηριστικών που κληρονομούνται και επιβιώνουν εδώ και χρόνια. Τα σημαντικότερα είναι: Το πρώτο στοιχείο είναι ο συστημένος πληθωρισμός. Για την ελαχιστοποίησή του υπάρχει η ανάγκη για σταθερό κατώτατο μισθό χωρίς αυξήσεις, καθώς αυτό σημαίνει ανάλογες αυξήσεις σε όλη την εργασιακή πυραμίδα. Συνεπώς, *«από οικονομικής απόψεως οι μετανάστες αποτελούν χαμηλόμισθη εργατική δύναμη η οποία συμβάλλει στην διατήρηση του πληθωρισμού σε χαμηλά επίπεδα»* (EIW, 2007). Το δεύτερο είναι η σύνδεση εργασίας και κοινωνικής θέσης στο σύστημα. Παρόλο που υπάρχει αυτή η διπλή υπόσταση της εργασίας, η χαμηλότερη εργασία δεν έχει στάτους να διατηρήσει ή/και να προσφέρει, με αποτέλεσμα να προκύπτει πρόβλημα κινήτρου. Αναδύεται λοιπόν η ανάγκη μιας τάξης που να θεωρεί την κατώτερη εργασία ως κοινωνικό στάτους ή να ενδιαφέρεται μόνο για την οικονομική διάσταση της εργασίας και όχι την κοινωνική.

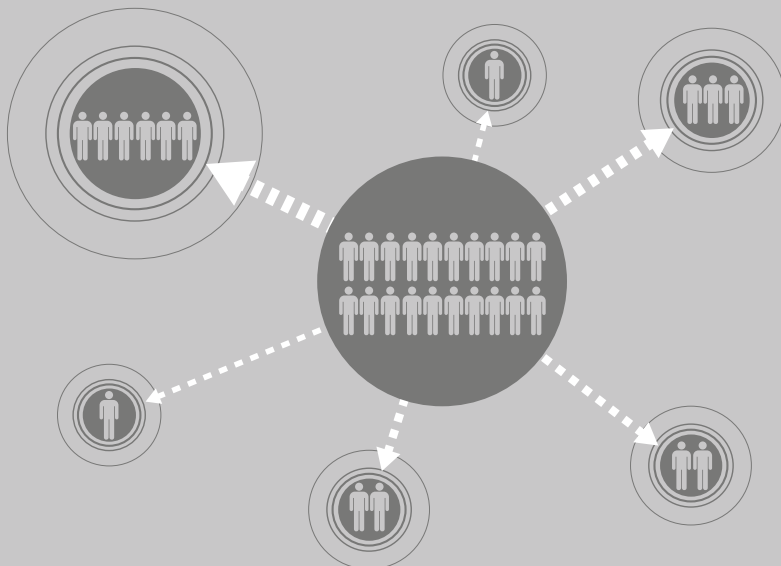
Από τα παραπάνω προκύπτει το πρόβλημα της διαρκούς ζήτησης εργαζομένων πρόθυμων να εργαστούν υπό δυσάρεστες συνθήκες, με χαμηλές απολαβές, χωρίς σταθερότητα ή δυνατότητα ανέλιξης. Και παρότι στο παρελθόν οι θέσεις αυτές καλύφθηκαν ανά περιόδους από κάποιες κοινωνικές υπό-ομάδες του δυτικού κόσμου (πχ γυναικεία εργασία, εφηβική εργασία), η εξέλιξη των «ανεπτυγμένων» κοινωνιών απέκλεισε αυτές τις λύσεις μέσω νομοθεσίας, δημιουργώντας ένα κενό το οποίο για να καλυφθεί βασίζεται στην συνεχόμενη εισροή εργατικού δυναμικού (μετανάστευση) χωρίς κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις.

Θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων (World Systems Theory):

Χρησιμοποιώντας την δουλεία του Wallerstein (1974), μια μερίδα θεωρητικών οικονομολόγων και κοινωνιολόγων συνέδεσε την διεθνή μετανάστευση με το διαστελλόμενο καπιταλιστικό σύστημα και τις επιπτώσεις του όχι τόσο εσωτερικά, αλλά εξωτερικά στις χώρες στις οποίες επεκτείνεται και στην δομή της παγκόσμιας οικονομίας από τον 16ο αιώνα. (Portes και Walton, 1981; Petras, 1981; Castells, 1989; Sassen, 1988, 1991; Morawska, 1990). Αυτό γίνεται με την κίνηση του κεφαλαίου προς την περιφέρεια με σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους.

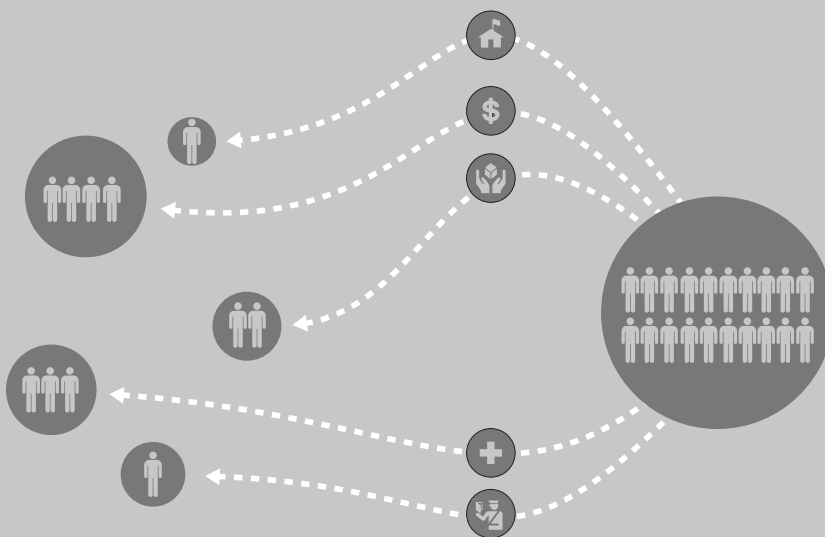
Αυτή η κίνηση επηρεάζει δραστικά σημαντικούς κοινωνικό-οικονομικούς παράγοντες όπως η γη (καταστρέφοντας παραδοσιακά συστήματα κατανομής γης, κυριαρχώντας στην καλλιέργεια και τον καθορισμό των τιμών), η εκμετάλλευση φυσικών πόρων, η αγορά εργασίας (στρέφοντας την αγορά προς τα εργοστάσια, ανταγωνιζόμενο κάθε εγχώρια ή ντόπια παραγωγή) κ.α. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω αποτελεί η δημιουργία πληθυσμών κοινωνικά και οικονομικά ξεριζωμένων από τον τόπο τους, που ουσιαστικά καλούνται να μεταναστεύσουν για να επιβιώσουν.

Μετανάστευση ως διασπασμένο σύστημα (μονοπάτια και κοινότητες).

Παγκόσμια κλίμακα : Θεωρία των δικτύων (Network Theory)

Μετανάστευση ως κερδοφόρα/υποβοηθούμενη κίνηση.

Παγκόσμια κλίμακα : Θεωρία των οργανισμών/θεσμών (Institutional Theory)

2.1.2 Θεωρίες δευτερευούσης αιτιότητας (ή δυνάμεις συντήρησης)

Όπως είδαμε παραπάνω, η μετανάστευση μπορεί να πυροδοτηθεί από μια πληθώρα παραγόντων, όμως οι δυνάμεις που την συντηρούν και διασφαλίζουν την σταθεροποιούν (σχετικά) στον χώρο και τον χρόνο, είναι διαφορετικές. Τα μεταναστευτικά δίκτυα πληθαίνουν, οργανισμοί ιδρύονται και αναπτύσσονται διευκολύνοντας ορισμένες ροές έναντι άλλων και οι ισορροπίες αλλάζουν τόσο στην μία όσο και στην άλλη άκρη του μονοπατιού.

Θεωρία των δικτύων (Network Theory):

Τα μεταναστευτικά δίκτυα αποτελούν σύνολα διαπροσωπικών σχέσεων που συνδέουν μετανάστες, πρώην μετανάστες και μη μετανάστες, σε περιοχές προορισμού και προέλευσης. Μεγιστοποιούν την πιθανότητα μετακίνησης πληθυσμών σε συγκεκριμένα μονοπάτια καθώς μειώνουν το κόστος και την επικινδυνότητά της. Ιδιαίτερα από ένα μέγεθος δεσμών και πάνω, αυξάνουν κατά πολύ την κινητικότητα, η οποία με την σειρά της ενδυναμώνει και διογκώνει τα δίκτυα κλπ κλπ. Με αυτόν τον τρόπο, η μεταναστευτικές ροές διευρύνονται διαρκώς: χωρικά στις χώρες προορισμού και κοινωνικά στα μέρη της κοινωνίας προέλευσης. (Hugo, 1981; Taylor, 1986; Massey και Garcia Espafia, 1987; Massey, 1990a, 1990b; Gurak και Caces, 1992)

Θεωρία των οργανισμών/θεσμών (Institutional Theory):

Με την έναρξη του φαινομένου της μετανάστευσης συνήθως προκύπτει μια αναντιστοιχία του αριθμού όσων θέλουν να μεταναστεύσουν και τον περιορισμένο αριθμό αδειών παραμονής που τα κράτη προορισμού εκδίδουν. Αυτή η ανισορροπία, καθώς και οι φραγμοί που τα κράτη αυτά επιδιώκουν να επιβάλλουν στα σύνορά τους, δημιουργούν γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη μιας μαύρης αγοράς, η οποία για προσωπικό όφελος προωθεί και «πουλάει» την μετανάστευση (πέραςμα συνόρων, λαθρεμπορία, εργασιακή εκμετάλλευση, πλαστογραφίες κλπ). Καθώς αυτό το νέο δίκτυο συνορεύει (αν όχι συμπίπτει) με ανθρώπινη εκμετάλλευση και κακοποίηση, εμφανίζονται πλέον και εθελοντικές ανθρωπιστικές οργανώσεις που προσπαθούν να ενισχύσουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων και τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν όσοι επιχειρούν να μεταναστεύσουν (συμβούλευση, κοινωνικές παροχές, καταφύγιο, νομική βοήθεια, πιέσεις για χαρτιά, πιέσεις αλλαγής πολιτικής κρατών κλπ). Η θεωρία αυτή εξηγεί μερικώς και την αδυναμία του κρατικού ελέγχου του φαινομένου.

Συσσωρευτική αιτιότητα (Cumulative Causation):

Καθώς η μετανάστευση συνεχίζεται, οι συνθήκες αλλάζουν ταυτόχρονα και εξαιτίας της, τόσο στην χώρα προέλευσης όσο και στην χώρα προορισμού. Η σταθερότητα στις δομές που εντοπίζουν οι προηγούμενες δυο θεωρίες σε καμία περίπτωση δεν θεωρείται απόλυτη. Οι παράγοντες που θεωρείται πως επηρεάζονται περισσότερο και ταυτόχρονα αλλάζουν αποφασιστικά το τοπίο της μετανάστευσης είναι η κατανομή εισοδήματος, η κατανομή της γης, η οργάνωση της γεωργίας, η κατανομή ανθρώπινου δυναμικού, η κοινωνική διάσταση της εργασίας και το πολιτιστικό υπόβαθρο. Καθώς οι παραπάνω τομείς μεταλλάσσονται σταδιακά, καθιστούν εντονότερους τους παράγοντες τόσο απώθησης όσο και έλξης, κάνοντας την μετανάστευση, ατομικά και συλλογικά, πιο πιθανή στο μέλλον.

2.2 Πολιτικές/Κοινωνικές Θεωρίες:

2.2.1 Καπιταλισμός και τα «ανθρώπινα απόβλητα» - Zygmunt Bauman

*«Το σύνορο χαράζεται εκ νέου σε κάθε περισυλλογή και αποκομιδή απορριμμάτων.
Δεν είναι παράδοξο που το σύνορο προκαλεί άγχος και τεντώνει τα νεύρα.
Όσο σκληρά και αν προσπαθήσει κανείς να το ερμηνεύσει,
το σύνορο που χωρίζει το 'χρήσιμο προϊόν' από τα 'απορρίμματα' αποτελεί μια γκρίζα ζώνη:
μια επικράτεια που διέπεται από ασαφείς ορισμούς, από αβεβαιότητα και από κίνδυνο.»
Zygmunt Bauman*

Ο Ζιγκμουντ Μπάουμαν μας εξηγεί την διαρκή παραγωγή ανθρώπινων αποβλήτων («*human waste*») ή καλύτερα των χαμένων ζωών («*wasted lives*») με την κυριαρχία του καπιταλισμού. Με το πέρασμα στην νεοτερικότητα, ο εξελιγμένος κόσμος χρησιμοποίησε τις περιοχές που ήταν ακόμη ανεπηρέαστες από αυτήν ως προορισμό που μπορούσε να απορροφήσει τον πλεονάζοντα πληθυσμό, ως παγκόσμια λύση για το τοπικά παραγόμενο πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Καθώς η μοντερνικότητα διογκώνεται και καταλαμβάνει το σύνολο του πλανήτη, οι δεξαμενές αυτές δεν είναι πλέον διαθέσιμες και τα κανάλια αποσυμπίεσης φράζονται. Παράλληλα, η διόγκωση αυτή ξεριζώνει πληθυσμούς από την γη και την κοινωνία τους, σπρώχνοντας τους προς την δύση και παράγοντας ολοένα και μεγαλύτερους αριθμούς ανθρώπων που δεν διαθέτουν επαρκή εφόδια για την επιβίωσή τους². Υπό αυτό το πρίσμα ο Bauman δεν θεωρεί δόκιμο τον όρο «οικονομικός μετανάστης» αλλά μόνο τον όρο «πρόσφυγας» (Μπάουμαν, Ζ., 2007). Αυτός ο «περιττός» πληθυσμός, αναγκάζεται να παραμείνει στον περίφρακτο χώρο των «χρήσιμων» θολώνοντας τα όρια μεταξύ «κανονικού» και «ανώμαλου» επιτρέποντας έτσι στην κατηγορία του «αποβλήτου» να επεκταθεί από απειλή για ένα συγκεκριμένο περιθώριο σε δυνατή προοπτική για τον καθένα (Μπάουμαν, Ζ., 2004). Το παραπάνω αποτελεί μείζων παγκόσμιο πρόβλημα, για το οποίο αναζητώνται τοπικές λύσεις, μια προσπάθεια καταδικασμένη να αποτύχει.

Εντονότερο παράδειγμα των ανθρώπινων αποβλήτων αποτελούν οι πρόσφυγες, που συγκεντρώνονται σε φρουρούμενα στρατόπεδα και καταυλισμούς, ζώντας στο πουθενά χωρίς παρελθόν ή μέλλον, χωρίς δικαίωμα στον φυσικό χώρο και χωρίς καμία ιδιότητα πλην της προσφυγικής (Μπάουμαν, Ζ., 2007). Οι πρόσφυγες είναι για τον Μπάουμαν το απόλυτο θύμα του ρευστού καπιταλισμού, πληθυσμοί «περιττοί» και χωρίς δικαίωμα, ιδιότητα, ή προορισμό, που συντηρούνται μόνο ως εφεδρικό εργατικό δυναμικό σε περίπτωση που χρειαστεί και γίνονται ανεκτοί μόνο όσο βρίσκονται ελεγχόμενοι και εκτός του πλαισίου της κανονικότητας.

2. Ο Μπάουμαν αναφέρεται εκτενώς και στην Ρόζα Λούξεμπουργκ και την ιδέα της για τη συσσώρευση του κεφαλαίου, στην οποία υποστήριζε ότι ο καπιταλισμός δεν είναι σε θέση να επιβιώσει χωρίς μη καπιταλιστικές οικονομίες, καθώς μπορεί να αναπτύσσεται μόνον όσο θα υπάρχουν «παρθένες περιοχές», ανοιχτές στην επέκταση και στην εκμετάλλευση.

2.2.2 Η γυμνή ζωή του Homo Sacer - Giorgio Agamben

Το έργο του Giorgio Agamben περιστρέφεται γύρω από τους ανθρώπους χωρίς δικαιώματα, την εξουσία, την κυριαρχία και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, με αποτέλεσμα να αποτελεί συχνή αναφορά σε έρευνες σχετικές με την μετανάστευση, των προσφύγων και των ροών τους προς τον πρώτο κόσμο. Με βασικές θεωρητικές καταβολές στην σκέψη του Michel Foucault, του Walter Benjamin, της Hannah Arendt και του Carl Schmitt, ο Agamben εισαγάγει δύο χρήσιμους για την παρούσα έρευνα όρους. Τον «*Homo Sacer*»³ και την «*γυμνή ζωή*» του.

Ο «*Homo Sacer*» είναι μια φιγούρα του Ρωμαϊκού δικαίου. Υποδηλώνει τον «εξόριστο» άνθρωπο που στερημένος από όλα τα πολιτικά δικαιώματά του μπορεί να εκτελεστεί από οποιονδήποτε πολίτη, χωρίς αυτός να κατηγορηθεί για φόνο, αλλά δεν μπορεί να θυσιαστεί σε θρησκευτική τελετή. Η «αγιότητα»⁴ του «*Homo Sacer*» έγγυται στην μη ισχύ του νόμου στο πρόσωπο του και Agamben χρησιμοποιεί τον όρο για να περιγράψει την κατάσταση της ύπαρξης του παράνομου μετανάστη/ πρόσφυγα αλλά και άλλων κοινωνικών ομάδων.

Στο ρωμαϊκό δίκαιο, στον «*homo sacer*» δεν επιτρεπόταν να παραμείνει στην πόλη, αλλά εξοριζόταν προς την περιφέρεια, τις μαύρες τρύπες του περιθωρίου μακριά από τους νομοταγείς πολίτες. Αντίστοιχα, σήμερα ο πρόσφυγας εμφανίζεται περιθωριοποιημένος και ποιοτικά διαφοροποιημένος από τον «πολίτη», χωρίς πρόσβαση στα συλλογικά αγαθά και υπηρεσίες (ασφάλεια, εργασία, ασφάλιση κλπ) (Schuilenburg M., 2008). Αυτό δεν σημαίνει πως είναι εκτός κοινωνίας (όπως άλλωστε και ο παραβάτης του νόμου), αλλά σε μια γκριζα ζώνη μεταξύ «μέσα» και «έξω» η οποία χρειάζεται διαρκώς επανα-καθορισμό, κάτι που ονομάζει «*inclusive exclusion*» ή «*γυμνή ζωή*».

Το πρώτο άρθρο της Διακήρυξης των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρει: «*All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood*». Ο Agamben, πιστεύοντας ότι πλέον δεν υπάρχει εξασφάλιση δικαιωμάτων για όσους αποτελούν απλώς «*ανθρώπινα όντα*», προχωρά τόσο που να προτείνει την αντικατάσταση του όρου «*Human beings*» με αυτόν του «*citizen*». Τα «*Ανθρώπινα Δικαιώματα*» καταλήγουν ουσιαστικά «*Δικαιώματα πολιτών*».

3. Παρά τις ενστάσεις που έχουν εκφραστεί για την καταλληλότητα της θεωρίας του Homo Sacer και της γυμνής ζωής να δεχτούν αναλογίες με το μεταναστευτικό φαινόμενο και τον πρόσφυγα, επιλέγεται ως εργαλείο ανάλυσης. Αυτό δικαιολογείται καθώς η κριτική που δέχτηκε αφορά κυρίως την «παθητικότητα» που προσδίδει ως βασικό και ενυπάρχον στοιχείο του Homo Sacer με αποτέλεσμα να αφαιρεί από την ανάλυση την δυνατότητα αντίδρασης των υποκειμένων. Αυτό το κομμάτι όμως του φαινομένου είναι εκτός εύρους της προβληματικής της εργασίας. Αντίθετα, εστιάζουμε στους μηχανισμούς λειτουργίας της κυρίαρχης τάξης και το πως αυτοί μετασχηματίζονται χωρικά και κοινωνικά.

4. Ο όρος «sacer» (δλδ «άγιος») στην αρχαία Ρωμαϊκή θρησκεία δεν ήταν ταυτόσημος με τον αντίστοιχο όρο για τον Χριστιανισμό. Ο ρωμαϊκός «άγιος», όπως και ο Εβραϊκός, υποδηλώνει την αποχώρηση/αποσύνδεση από την κοινωνία, με τρόπο που συγγενεύει με τον «καταραμένο». (Agamben G., 1995)

3.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Στο κεφάλαιο αυτό στόχος είναι η κατανόηση και καταγραφή των μετασχηματισμών της κατανομής κατοικίας στην Αθήνα λόγω του πληθυσμού που εγκαταστάθηκε την τελευταία μεταναστευτική περίοδο. Αφού παρουσιαστούν κάποια θεμελιώδη μοντέλα χωρικής κατανομής πληθυσμών, εξετάζεται η παγκόσμια αντίστοιχη εμπειρία, η ιδιαιτερότητα και ο ρόλος του κέντρου της Αθήνας, οι δυνάμεις που σχηματίζουν την κατανομή κατοικίας, και τελικά η ίδια η γεωγραφική κατανομή. Μετά από αυτή την έρευνα πάνω στα βασικά χαρακτηριστικά της παρούσας κατάστασης, επιχειρείται η εξαγωγή συμπερασμάτων για τα χαρακτηριστικά που εντοπίστηκαν.

(3.1) Φοιτώντας στην Αθήνα. Andreas Ullrich / Der Spiegel

3.1 Διαδικασίες χωρικής κατανομής των μεταναστών:

Πριν εξετάσουμε την κατάσταση της Αθήνας και την κατανομή των μεταναστών στον ιστό της, θεωρείται σκόπιμο να αναφερθούμε σε τρία θεωρητικά μοντέλα στα οποία οι διαδικασίες χωρικής κατανομής των μεταναστών ερμηνεύονται με διαφορετικό τρόπο¹. Έτσι, εφοδιάζοντας την έρευνα με τα κατάλληλα εργαλεία για τον εντοπισμό ενδεικτικών στοιχείων στην περίπτωση της Αθήνας, μας επιτρέπεται να επιχειρήσουμε να τα χρησιμοποιήσουμε για την ανάδειξη των μετασχηματισμών του αστικού χώρου.

Χωρική αφομοίωση:

Οι εκπρόσωποι της σχολής της Αστικής Οικολογίας του Σικάγο, πρότειναν το μοντέλο της χωρικής αφομοίωσης. Σύμφωνα με αυτό, η αρχική εγκατάσταση των μεταναστευτικών κοινοτήτων χαρακτηρίζεται από αυξημένη πυκνότητα, την οποία διαδέχεται μία διαχρονικά αυξανόμενη διασπορά στον αστικό χώρο (Dunn, K. M. 1998)². Η αρχική πυκνότητα οφείλεται κυρίως σε πολιτισμικά

1. Επίσης, πιθανώς ενδιαφέρονσα θα ήταν και η ανάλυση των περιοχών με τους τέσσερις πιο διαδεδομένους δείκτες του κοινωνικού διαχωρισμού στην διεθνή βιβλιογραφία: τον δείκτη ανομοιότητας, εντροπίας, απομόνωσης και αλληλεπίδρασης. (Massay, Denton 1993) Αλλά κάτι τέτοιο κρίνεται εκτός της προβληματικής της συγκεκριμένης έρευνας.

2. Η διαδικασία αυτή ακολουθεί τρία στάδια: την πρώτη επαφή, τον ανταγωνισμό και τέλος την αφομοίωση του

χαρακτηριστικά (συγγενικοί δεσμοί, κοινωνικά δίκτυα) και οικονομικούς παράγοντες (εργασιακή διευκόλυνση, υποστήριξη). Καθώς-και εάν- με την πάροδο του χρόνου έρχονται σε επαφή με την γλώσσα, τις αξίες και τα κοινωνικά πρότυπα του γηγενούς πληθυσμού, αναμένεται η εγκατάλειψη των αρχικών σημείων εγκατάστασης και η διασπορά στον αστικό χώρο (Freeman, L., 2000). Δηλαδή, η κοινωνικό-οικονομική εγγύτητα που σταδιακά αναδύεται μεταξύ ντόπιων και μεταναστών, μεταφράζεται τελικά σε χωρική εγγύτητα μέσα στην πόλη (Park, R. E., 1926, Hawley, A., 1950)^{3,4}.

Χωρική διαστρωμάτωση:

Το μοντέλο της χωρικής διαστρωμάτωσης αμφισβητεί την ιδέα του συνεχούς και ομογενούς αστικού χώρου, εισάγοντας την ιδέα στρωματοποίησης του βάσει της διαφορετικής ποιότητας ζωής που προσφέρουν οι διαφορετικές τοποθεσίες (Logan, J. R., 1978). Αντανακλώντας την ιδέα για την θέση των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής, οι γηγενείς καταλαμβάνουν τις προνομιούχες περιοχές, αποστασιοποιούμενοι από τους μετανάστες και τις μειονότητες. Αυτό σημαίνει πως ακόμα και με την πιθανή οικονομική εξέλιξη των μεταναστών, η χαμηλή κοινωνική θέση που τους αποδίδεται, τους κρατά διαχωρισμένους (Alba, R. D., Logan, J. R., 1993, Freeman, L., 2000). Συνεπώς, η ιεραρχία των περιοχών επιβιώνει και πιθανώς εντείνεται μέσω άλλων πολιτικών μέσων (διακρίσεις στην εκπαίδευση και την εργασία, άσκηση βίας, έλλειψη παροχών και υποδομών), εντείνοντας ταυτόχρονα τον διαχωρισμό με την συνεχόμενη αποχώρηση ντόπιων από την περιοχή.

Οικιστική προτίμηση:

Σε αντίθεση με το προηγούμενο μοντέλο που ερμηνεύει τον χωρικό διαχωρισμό ως επιβολή, το μοντέλο της οικιστικής προτίμησης τον αντιλαμβάνεται ως επιλογή των ίδιων των μεταναστών. Θεωρείται δηλαδή πως ακόμα και με την επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής ισότητας των μεταναστών στην χώρα/πόλη υποδοχής, η μετεγκατάστασή τους δεν θα οδηγήσει σε χωρική αφομοίωση καθώς θα προτιμούν να παραμένουν στο πολιτισμικό, κοινωνικό, θρησκευτικό περιβάλλον που δόμησαν στην θέση της αρχικής εγκατάστασης τους (Freeman, L., 2000). Αυτό γίνεται διότι τα πλεονεκτήματα αυτό του περιβάλλοντος δεν εξαντλούνται στα αρχικά στάδια ένταξης (όπως προτείνουν οι προηγούμενες θεωρίες), αλλά εξακολουθούν να υφίστανται καθώς λειτουργούν ως νησίδια διατήρησης της πολιτισμικής ταυτότητας και των αξιών της χώρας προέλευσης⁵.

μεταναστευτικού πληθυσμού. Αυτές χωρικά μεταφράζονται σε πυρήνες υποδοχής, μεταβατικές ζώνες συνύπαρξης και την μετεγκατάσταση στα προάστια. Η παραπάνω διαδικασία θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνδέεται ίσως με τρεις τάσεις της σύγχρονης Αθήνας: τον μετασχηματισμό του κέντρου, την αυξανόμενη προαστικοποίηση και την περιαστική διάχυση.

3. Παρά το γεγονός πως το μοντέλο της χωρικής αφομοίωσης εξηγεί σε ικανοποιητικό βαθμό την αρχική τοποθέτηση στον χώρο (Peach 1991, Grimes 1993, Hugo 1996), αδυνατεί να συμπεριλάβει ομάδες που παραμένουν συσπειρωμένες (όπως μερικές φορές οι Πορτορικανοί ή οι Αφρικανοί) (Freeman 2000).

4. Οι ιδέες του Simmel (1903) για την ενοποιητική δύναμη της κοινωνικής σύγκρουσης μπορούν να εντοπισθούν στην θεωρία της Σχολής του Σικάγο – η αφομοίωση προϋποθέτει και έπεται της σύγκρουσης.

5. Αυτή είναι η βασική διαφορά της θεωρίας οικιστικής προτίμησης, από τις προηγούμενες: θεωρείται πως η μη ένταξη μεταναστών στην πόλη οφείλεται σε δική τους άρνηση, καθώς απορρίπτουν το υπάρχον πλαίσιο αξιών και επιθυμούν να διατηρήσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα.

(3.2) Το κέντρο της Αθήνας, Γερόλυμπος Γιωργής, Athens Spread, 2012

3.2 Η παγκόσμια εμπειρία, οι πόλεις του ευρωπαϊκού Νότου και η Αθήνα:

Η παγκόσμια εμπειρία για την εγκατάσταση μεταναστευτικών ομάδων που αφορά κυρίως πόλεις της βόρειου Αμερικής και της βορειοδυτικής Ευρώπης, αναδεικνύει πως παρόλο το σύνθετο του θέματος, ακολουθείται συνήθως μια λογική εγκατάστασης σε περιοχές μη επιθυμητές από τους ντόπιους λόγω υποβάθμισης, και οργάνωσης κλειστών ομάδων στην περιφέρεια ή το κέντρο της πόλης με συχνό φαινόμενο την γκετοποίησή τους. Υπο αυτές τις συνθήκες μεγάλες ομάδες βρίσκονται παγιδευμένες σε αδιέξοδους κύκλους φτώχειας χωρίς προοπτικές ενσωμάτωσης. Παρόλο που κάποια από τα χαρακτηριστικά θα δούμε αργότερα πως εντοπίζονται και στην Αθήνα, δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως το μοντέλο αυτό μπορεί να μεταφερθεί αυτούσιο στην νότια Ευρώπη, καθώς η αστική ανάπτυξη, διοίκηση των πόλεων και οι θεσμοί διαφέρουν αρκετά.

Οι διαφορές εντοπίζονται κυρίως σε τρεις άξονες (Χατζηπροκοπίου, Π. Α., 2004). Πρώτον, ο ιστός της πόλης είναι κατά βάση πιο συμπαγής, με στενούς δρόμους, συμπυκνωμένο (ιστορικό) κέντρο και προάστια σε μικρή απόσταση από αυτό. Δεύτερον, απουσιάζει ο καταμερισμός των χρήσεων γης σε ζώνες. Αντιθέτως η πόλη χαρακτηρίζεται από πολυπρογραμματικότητα σχεδόν στο σύνολό της. Τρίτη ειδοποιός διαφορά είναι η ανάμειξη των κοινωνικών τάξεων στον αστικό χώρο. Ο κοινωνικός διαχωρισμός δεν εντοπίζεται τόσο έντονος όσο στον Βορρά και δεν εκφράζεται με τον κατακερματισμό της πόλης σε περιοχές έντονα διαφορετικού επιπέδου. Αντίθετα, λαμβάνει την μορφή κάθετου συνήθως διαχωρισμού στα κτήρια.

Ταυτόχρονα, η μειωμένη παρουσία ή η καθολική απουσία κεντρικού πολεοδομικού σχεδίου και η «προσθετική» ανάπτυξη των πόλεων του Ευρωπαϊκού Νότου μεταπολεμικά, αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής καθώς οδήγησε σε χαμηλού επιπέδου οικιστικό απόθεμα και συχνά σε σημαντική

έλλειψη υποδομών. Παράλληλα όμως, σε συνδυασμό με την απουσία οργανωμένης μεταναστευτικής πολιτικής, λειτούργησε ως εμπόδιο για την δημιουργία μεγάλης έκτασης οικιστικών προγραμμάτων για μετανάστες και άρα τον χωρικό και κοινωνικό αποκλεισμό τους σε συνθήκες γκέτο. Οι μετανάστες που φτάνουν στον ευρωπαϊκό νότο από το 1990, εγκαθίστανται σε περιοχές όχι ιδιαίτερες ή αποκλεισμένες, αλλά με έντονη κοινωνική ποικιλία και καλή επικοινωνία με την υπόλοιπη πόλη. Ετσι χώροι άχρηστοι, κενοί ή εγκαταλειμμένοι, εντάσσονται και πάλι στην ζωή της πόλης μέσα από την εγκατάσταση των μεταναστών, και επιδρούν στο αστικό τοπίο (Βαΐου Ντ., 2007). Την θέση των τεραστίων προγραμμάτων μεταναστευτικής/εργατικής κατοικίας, αναλαμβάνουν τα φτηνά ξενοδοχεία, υπόγεια, εγκαταλειμμένοι χώροι και αστικά κενά, πλατείες, γιασιά, containers κρατικής παροχής, ενοικιαζόμενα δωμάτια ή κρεβάτια ή δωμάτια στην κατοικία εργασίας, συμβάλλοντας έτσι στην διασπορά τους στον αστικό χώρο και την επικοινωνία τους με τον ντόπιο πληθυσμό.

Συγκεκριμένα η Αθήνα, θεωρείται πόλη χωρίς έντονα διαιρετικά φαινόμενα όσον αφορά την κατοικία των διαφορετικών στρωμάτων και κοινωνικών ομάδων της (Μαλούτας, Θ., 2011). Επίσης, ενώ οι αναμενόμενες επιπτώσεις των άλλων πτυχών της παγκοσμιοποίησης είναι περιορισμένες⁶, ο ρόλος της μετανάστευσης εμφανίζεται σημαντικός ήδη από το πρώτο μεταναστευτικό κύμα (1990-2004), παρόλο που δεν αύξησε τον κοινωνικό διαχωρισμό αφού οι μετανάστες δεν συγκεντρώθηκαν στις ίδιες περιοχές με τα ομοίου επαγγέλματος ελληνικά στρώματα^{7,8}.

Φυσικά αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν ανισότητες, αλλά ότι είναι σχετικά χαμηλές και ομοιόμορφα κατανεμημένες σε σχέση ιδιαίτερα με τις πόλεις του εξωτερικού. Στην περίπτωση της επόμενης μεταναστευτικής περιόδου, κάτι τέτοιο δεν είναι απολύτως αληθές καθώς ο κοινωνικός διαχωρισμός εμφανίζεται εντονότερος. Για παράδειγμα, ο αλβανικός πληθυσμός, κύριος εκπρόσωπος της πρώτης περιόδου, κατανέμεται ισομερώς στον ιστό της Αθήνα τον οποίο «μοιράζεται» με τους Έλληνες (Kandyli G., Araroglou V., Maloutas T. 2008), και άρα ενσωματώνεται ομαλά στην κοινωνία υποδοχής⁹. Αντίθετα, οι ασιατικοί και αφρικανικοί πληθυσμοί συγκροτούν μικρότερες και πιο συγκεντρωμένες κοινότητες. Αυτές παρόλο που δεν λαμβάνουν χαρακτήρα χώρων κοινωνικής απομόνωσης, αποκλειστικής παρουσίας μεταναστών ή γκέτο¹⁰(Αράπογλου, Π., Β., 2007), είναι χωρικά σχετικά διακριτές.

6. Ο εξευγενισμός του κέντρου πχ. ο οποίος προκύπτει κυρίως από ξένους κατοίκους υψηλών στρωμάτων και κινητικότητα που εργάζονται σε μεγάλες, διεθνείς επιχειρήσεις, δεν συναντάται στην Αθήνα λόγω της περιορισμένης έκτασης της αντίστοιχης οικονομικής δραστηριότητας.

7. Παραδείγματος χάρη, τα ποσοστά κατοικίας μεταναστών στους δήμους δυτικής Αθήνας είναι χαμηλότερα από τον μέσο όρο της Αττικής.

8. Το χαρακτηριστικό αυτό οφείλεται κυρίως στην χωροθέτηση οικονομικά προσιτής κατοικίας στις πυκνοδομημένες μεσοστρωματικές γειτονιές του κέντρου, η οποία οδήγησε στην γειννίαση χαμηλών μεταναστευτικών ομάδων με μεσαίες τάξεις και επαγγελματικές κατηγορίες. Αντίθετα, στις εργατικές γειτονιές παρουσιάζεται κορεσμός οικιστικού αποθέματος, και άρα απουσία δυνατότητας μεταναστευτικής εγκατάστασης. Συνεπώς, οι δείκτες του κοινωνικού διαχωρισμού στην χωροθέτηση της πόλης μειώνονται.

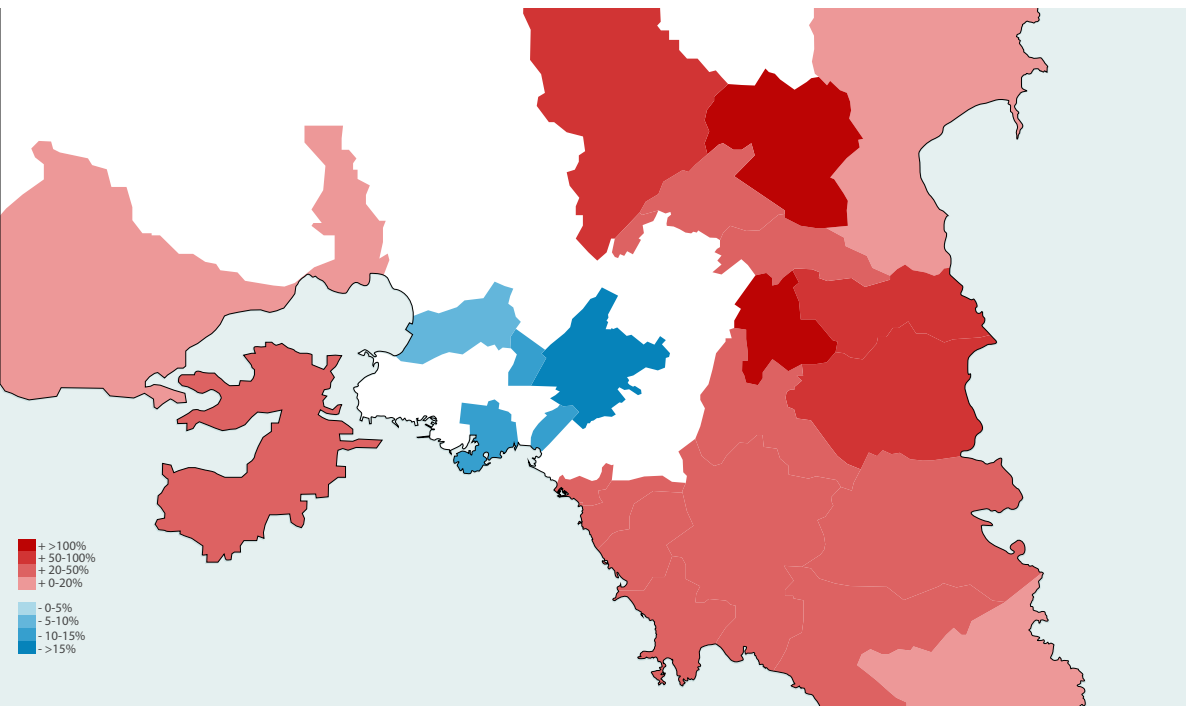
(Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009)

9. Λόγω μεγάλου αριθμού, στρατηγικών χαμηλής ορατότητας και αφομοίωσης, οικογενειακής συχνά μετανάστευσης και πρόθεση μόνιμης εγκατάστασης (Kokkali, 2008).

10. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα για λογαριασμό του ΥΠΕΚΑ, ακόμα και στην περιοχή νοτιοδυτικά της Ομόνοιας (η οποία είναι περιοχή με την υψηλότερη συγκέντρωση μεταναστών όπως θα δούμε στους παρακάτω χάρτες κατανομής) δε διαμένουν μόνο μετανάστες, αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό ντόπιου πληθυσμού.

(3.3) Το πυκνοδομημένο κέντρο της Αθήνας αποτέλεσε τον βασικό υποδοχέα μεταναστών.
Cathy Cacicado

Εξέλιξη πληθυσμού στους δήμους της Αττικής, 1991-2011
Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (2012)

3.3 Το κέντρο την Αθήνας ως διαρκής υποδοχής:

Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών της Αθήνας διαμένει σε γειτονιές πολύ κοντά αλλά γύρω από το κέντρο (Μαλούτας, Θ. 2010). Βασική αιτία αυτής της τάσης εντοπίζεται στην υποβάθμισή τους πολύ νωρίτερα από την εγκατάσταση των πρώτων μεταναστών σε αυτές. Η υποβάθμισή τους, ως προς αισθητικά, ποιοτικά και βιοτικά κριτήρια, έχει την ρίζα της στην εποχή της αντιπαροχής. Η οικοδομική δραστηριότητα της εποχής άφησε ολόκληρες περιοχές γύρω από το κέντρο με φτωχής ποιότητας οικιστικό απόθεμα και έλλειψη υποδομών (Lazaridis, G. 1996, Ψημμένος Ι. 1995 1998, Baldwin-Edwards, M. 2005). Επιπροσθέτως, η άφιξη των μεταναστών συνέπεσε με την τάση της μετακίνησης των μέσων και ανώτερων στρωμάτων της πόλης προς τα βορειοανατολικά και νοτιοανατολικά προάστια (κυρίως την περίοδο 71-91) (Αράπογλου, Β., Σαγιάς, 2009), η οποία παρόλο που δεν ήταν μαζική (όπως το white flight των αμερικανικών πόλεων ή άλλες περιπτώσεις βόρειο-ευρωπαϊκών πόλεων) επηρέασε αρκετά την διαθεσιμότητα του οικιστικού αποθέματος. Η κατάσταση που δημιουργήθηκε άφησε ένα κενό στον αστικό χώρο, το οποίο ήρθε να καλύψει η μαζική στροφή των μεταναστών προς τις κεντρικές περιοχές, κυρίως λόγω χαμηλών ενοικίων.

Το κέντρο της Αθήνας αποτελεί τον βασικό χώρο αρχικής εγκατάστασης. Συγκεκριμένα, η περιοχή που απλώνεται δυτικά της Ομόνοιας και περιλαμβάνει τις πλατείες Ομονοίας, Αγ. Κωνσταντίνου, Καραϊσκάκη, Κουμουνδούρου, Βάθη και Αγ. Παύλου, μεταξύ της Γ' Σεπτεμβρίου και των γραμμών του τρένου και βόρεια της Ευριπίδου μέχρι την Ιουλιανού, αποτελεί έναν πυρήνα μεταναστευτικής κατοικίας με συγκεντρώσεις τουλάχιστον 2,5 φορές πάνω από τον μέσο όρο της Αττικής (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009) Στις περιοχές αυτές βρίσκονται σημαντικοί κόμβοι κίνησης, πύλες της πόλης, όπως οι σταθμοί Λαρίσης και Πελοποννήσου, καθώς και μεγάλος αριθμός φτηνών ξενοδοχείων. Τα παραπάνω αποτελούν ιδανικό τόπο για την αρχική εγκατάσταση (λόγω εγγύτητας με προϋπάρχουσες κοινότητες, προσβάσιμο κόστος διαμονής, με καλή συσχέτιση κατοικίας και εργασίας λόγω της εργασιακής ρευστότητας ιδιαίτερα κατά τον πρώτο καιρό εγκατάστασης).

Βάσει της διεθνούς εμπειρίας, με την πάροδο των χρόνων η σταδιακή ενσωμάτωση των μεταναστών στο εργατικό δυναμικό της χώρας συνήθως συνοδεύεται από μια απομάκρυνση από το κέντρο. Αυτό στην Αθήνα ισχύει περισσότερο στους μετανάστες του πρώτου κύματος, καθώς το δεύτερο ακόμα δεν μπορεί να θεωρηθεί ενσωματωμένο, ούτε καν σε εργασιακό επίπεδο. Παρόλα αυτά βλέπουμε μια απομάκρυνση των υψηλών συγκεντρώσεων κατοικίας προς περιοχές γύρω από το κέντρο, καθώς οι εθνικότητες δημιουργούν δίκτυα που υποδέχονται τους νέους ομοεθνείς τους, οι οποίοι δεν είναι πλέον υποχρεωμένοι να «περάσουν» πρώτα από το κέντρο. Επίσης, η εγκατάσταση πολλών μεταναστών στο Αθηναϊκό κέντρο κατά την δεκαετία του 1990, οδήγησε στην λήψη μέτρων από την Ελληνική Κυβέρνηση με την διεύρυνση και εντατικοποίηση της αστυνόμευσης της περιοχής από το 1995 (Lazaridis, G. and Psimmenos, I. 2000), γεγονός που οδήγησε στην μετεγκατάσταση μεταναστών προς την περιφέρεια του δήμου, αλλά και σε έντονη πορεία διαμαρτυρίας το 1998.

3.4 Δυνάμεις κατανομής των μεταναστών στον αστικό ιστό της Αθήνας:

Παρόλο που διάφορες μελέτες έχουν δείξει ότι μετανάστες ίδιας (ή συγγενούς) εθνικής καταγωγής τείνουν να συγκεντρώνονται στον χώρο (Jayet et al., 2010, Rovolis, A., Tragaki A., 2006), αυτή η συγκέντρωση στον αστικό ιστό και η οργάνωση της κατοικίας τους, επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες που δεν είναι εύκολο να διασαφηνιστούν εκ των προτέρων ή να προβλεφθούν. Το ίδιο ισχύει και για την χρονική διάρκειά και την έκτασή τους. Παρόλα αυτά, κοιτώντας το τοπίο της Αθήνας, τέσσερις παράγοντες που αναδύονται ως πρωταγωνιστικοί είναι οι παρακάτω:

Οι δημογραφικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι οι μετανάστες μιας συγκεκριμένης εθνικής ομάδας τείνουν να συγκεντρώνονται σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι γηγενείς κάτοικοι (Ροβολής Α., Τραγάκη Α., 2012). Συνεπώς, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, θεμελιώδες στοιχείο για την κατανομή ενός νεοεισαχθέντος πληθυσμού στον αστικό χώρο αποτελούν τα ήδη υφιστάμενα **κοινωνικά δίκτυα (network effect)** (διαπροσωπικές σχέσεις που βασίζονται σε εθνικούς, οικονομικούς, οικογενειακούς ή άλλου είδους προγενέστερους δεσμούς), καθώς δημιουργούν πόλους έλξης και οργάνωσης στην πόλη. Οι μετανάστες, συνήθως αρχικά διαμένουν σε σπίτια συγγενών, φίλων και γνωστών, με τους οποίους στην συνέχεια εξακολουθούν να μένουν σε κοντινή απόσταση για την προσφορά αλληλοβοήθειας και συντροφιάς. π.χ η Καλλιθέα φιλοξενεί σημαντικούς αριθμούς ομογενών από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Ήδη από την δεκαετία του '90 ξεκινά η ανάδυση κάποιων νησίδων μεταναστευτικής κατοικίας που θα διατηρηθούν μέχρι σήμερα, με χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η πολωνική γειτονιά μεταξύ Αχαρνών και Σταθμού Λαρίσης και η Πακιστανική κοινότητα στον Άγιο Ιωάννη Ρέντη και την Νέα Ιωνία.

Στην αντίθετη περίπτωση, που κοινωνικά δίκτυα δεν έχουν ακόμα διαμορφωθεί ή δεν προϋπάρχει κάποια κοινότητα, τότε άλλοι παράγοντες καλούνται να αποτελέσουν κριτήρια επιλογής τοποθεσίας εγκατάστασης.

Αξιοσημείωτο και θεμελιώδη παράγοντα, αλλά σίγουρα όχι μοναδικό, αποτελεί η οικονομική προσβασιμότητα λόγω **αξίας γης**. Έχουμε ήδη αναφερθεί στην υποβάθμιση περιοχών γύρω από το κέντρο (σε ποιότητα και υποδομές) κατά την εποχή της αντιπαροχής, στις οποίες η τιμή ενοικίου έπεσε περεταίρω με την έξοδο των ανώτερων στρωμάτων προς συγκεκριμένα προάστια. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η περιοχή της Κυψέλης, η οποία προσέφερε την δυνατότητα εγκατάστασης λόγω χαμηλής αξίας γης και ταυτόχρονης προσβασιμότητας της πόλης, προσελκύοντας μετανάστες κυρίως από την Αφρική (Μαρόκο, Νιγηρία, Σιέρα Λεόνε, Τανζανία). Η επιλογή γίνεται σαφώς με οικονομικά κριτήρια αλλά απαραίτητη προϋπόθεση φαίνεται να αποτελεί η εύκολη πρόσβαση στην ζωή της πόλης και η ανοιχτή επικοινωνία μαζί της (στοιχείο που επέτρεψε στην Αθήνα να αποφύγει την γκετοποίηση περιοχών).

Επίσης, η κατανομή των μεταναστών στο οικιστικό τοπίο της πόλης μπορεί να καθοδηγείται από την **πρόσδεση κατοικίας και εργασίας**, κάτι που φαίνεται να αποτελεί και τον κανόνα στην περίπτωση της Αθήνας (Αράπογλου, Π. Β. 2007), η οποία στην συνέχεια γίνεται εντονότερη λόγω δημιουργίας κοινότητας και έλξης των νέων μεταναστών λόγω υφιστάμενων δικτύων που προαναφέρθηκαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας κοινότητας τοποθετημένης με στρατηγικό τρόπο για πρόσβαση στην εργασία, είναι η περίπτωση των μεταναστών από τις Φιλιππίνες. Στην πλειονότητά τους είναι γυναίκες που αναλαμβάνουν τις δουλειές των νοικοκυριών των ντόπιων¹¹. Η δυνατότητα φτηνής και

11. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι ο τομέας αυτός της μεταναστευτικής απασχόλησης, προσέφερε στην αθηναϊκή

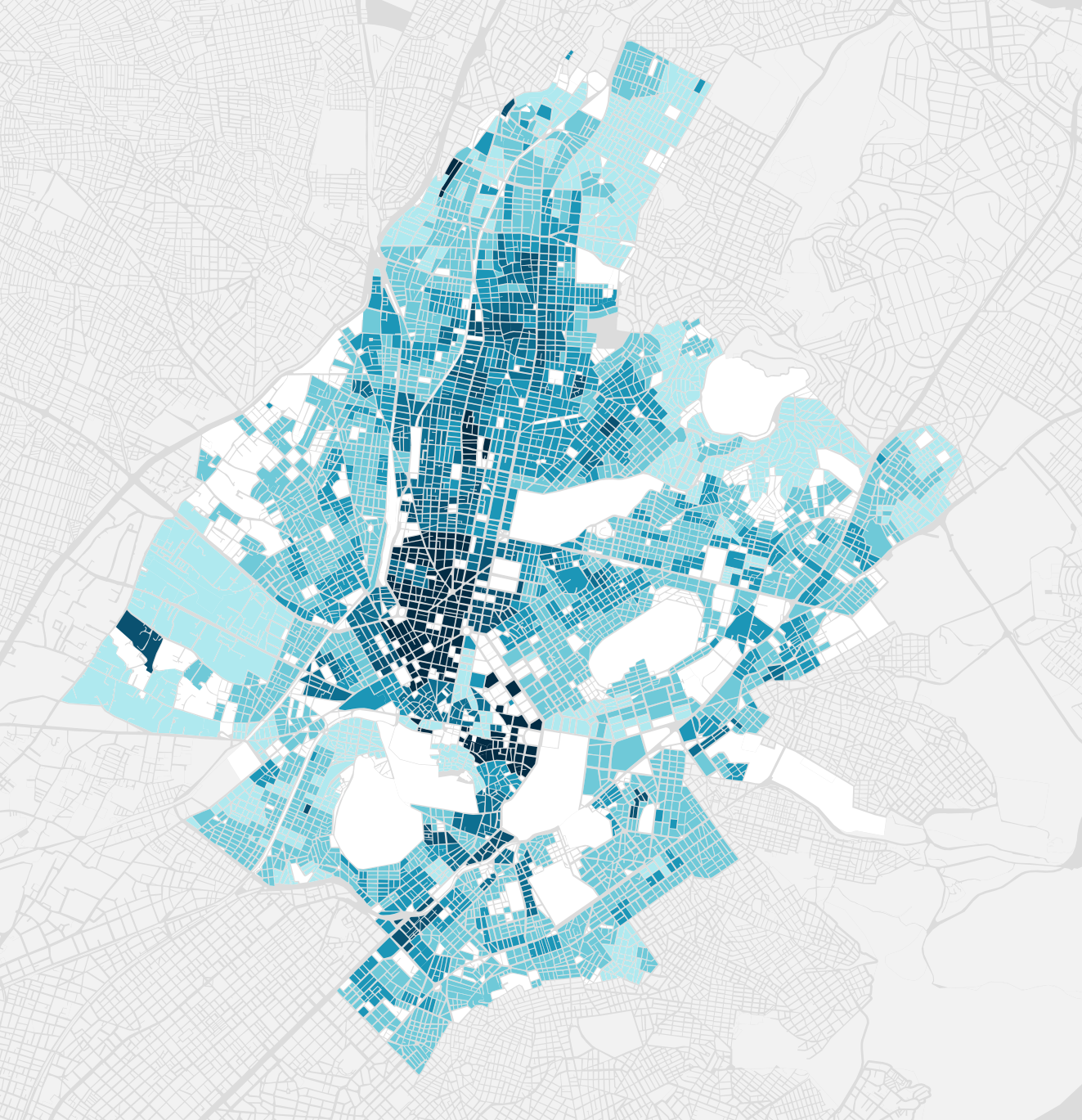
άμεσης μεταφοράς μέσω των MMM προς τα βόρεια προάστια, τα οποία αποτελούν την συχνότερη τοποθεσία εργασίας τους, από την λεωφόρο Κηφισίας, προσέλυσε την πλειοψηφία των γυναικών από τις Φιλιππίνες στην περιοχή των Αμπελοκήπων.

Τέλος, πολλές φορές η ύπαρξη **θρησκευτικών χώρων** λατρείας μπορεί να πυροδοτήσει την ανάπτυξη μίας κοινότητας ομοεθνών, ως θύλακας πολιτισμικής ασφάλειας αλλά και ως μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Η περίπτωση της ορθόδοξης εκκλησίας στην οδό Πανόρμου λειτούργησε ως σημείο αναφοράς για τους Αιθίοπες μετανάστες της Αθήνας. Η κοινότητά άρχισε να δημιουργείται σταδιακά γύρω από τον χώρο, με αιθιοπικά εστιατόρια και άλλα καταστήματα να κάνουν την εμφάνισή τους στην περιοχή, και την σύσταση και δραστηριοποίηση του συλλόγου «Αιθιοπική Κοινότητα της Ελλάδας».

Εδώ αξίζει να υπογραμμίσουμε πως το φαινόμενο που από την διεθνή εμπειρία ονομάζεται «*αποτέλεσμα της αγέλης*» (**herd effect**), το οποίο δηλώνει την τάση μίμησης της συμπεριφοράς των παλαιότερων στην χώρα μεταναστών από τους νεότερους (Chiswick, B.R., Lee Y. L., Miller, P. W., 2002) δεν είναι κάτι που αφορά ιδιαίτερα την Ελλάδα καθώς οι εκπρόσωποι των δύο μεταναστευτικών κυμάτων απέχουν ιδιαίτερα πολιτισμικά και κοινωνικά, με αποτέλεσμα να μην αλληλοεπηρεάζονται σε τέτοιο βαθμό (Αράπογλου, Π. Β. 2007).

Τελικά η εγκατάσταση των μεταναστών στην Αθήνα δεν φαίνεται να συμφωνεί με το μοντέλο της «χωρικής αφομοίωσης», αλλά πλησιάζει περισσότερο σε μια «*επιλεκτική αφομοίωση*» βάση εργασιακών και ταξικών κριτηρίων (Αράπογλου, Π. Β. 2007) Επίσης δεν θα ήταν παράλογο να εντοπίσουμε στοιχεία της θεωρίας της «*οικιστικής προτίμησης*», καθώς εντοπίζονται παραδείγματα που η κοινωνική ή οικονομική πρόοδος δεν συνοδεύεται από διάχυση της κατοικίας στον αστικό ιστό, αλλά προτιμάται η διατήρηση του πολιτισμικού περιβάλλοντος στο οποίο η εκάστοτε κοινότητα έχει αναδομήσει μέρος της εθνικής κληρονομιάς της (π.χ. η πολωνική κοινότητα).

κοινωνία την δυνατότητα εργασίας των ντόπιων γυναικών χωρίς την αλλαγή των κοινωνικών στερεοτύπων περί νοικοκυριού. Ήταν θεμελιώδης παράγοντας που επέτρεψε την υιοθέτηση των προτύπων της εργαζόμενης ανεξάρτητης γυναίκας με την ταυτόχρονη διατήρηση του ελληνικού οικογενειακεντρικού μοντέλου κοινωνικής συνοχής.

Συνολική συγκέντρωση μεταναστών στον δήμο Αθηναίων (2001)

Ο δείκτης χωρικής συγκέντρωσης μεταναστών στον δήμο Αθηναίων υπολογίζεται από τη σχέση:

$$\frac{[\text{Πραγματικός Πληθυσμός μεταναστών σε έναν απογραφικό τομέα}]}{[\text{Μέσος όρος μεταναστών στους απογραφικούς τομείς}]}$$

[Μέσος όρος μεταναστών στους απογραφικούς τομείς]

3.5 Γεωγραφίες της εγκατάστασης μεταναστών στον Δήμο Αθηναίων

3.5.1 Μεθοδολογία

Ιδιαίτερα σημαντική θα ήταν για την παρούσα εργασία η δυνατότητα πρόσβασης σε συγκεκριμένα στατιστικά στοιχεία που αποτυπώνουν την χωρική κατανομή της κατοικίας των μεταναστών βάσει εθνικών και φυλετικών χαρακτηριστικών. Δυστυχώς τα μόνα αξιόπιστα σχετικά δεδομένα είναι εκείνα που συλλέχθηκαν στην απογραφή πληθυσμού το 2001. Εκτοτε, συστηματική έρευνα σε αυτό τον τομέα έχει γίνει σε πολύ μικρό βαθμό λόγω δυσκολιών που εμφανίζει. Τέλος, γεγονός που δυσχεραίνει επιπλέον την κατάσταση αποτελεί η αλλαγή του τρόπου απογραφής το 2011, με αποτέλεσμα τεράστιο μέρος μεταναστών να μην απογράφονται και τα αποτελέσματα να είναι ουσιαστικά αναληθή.

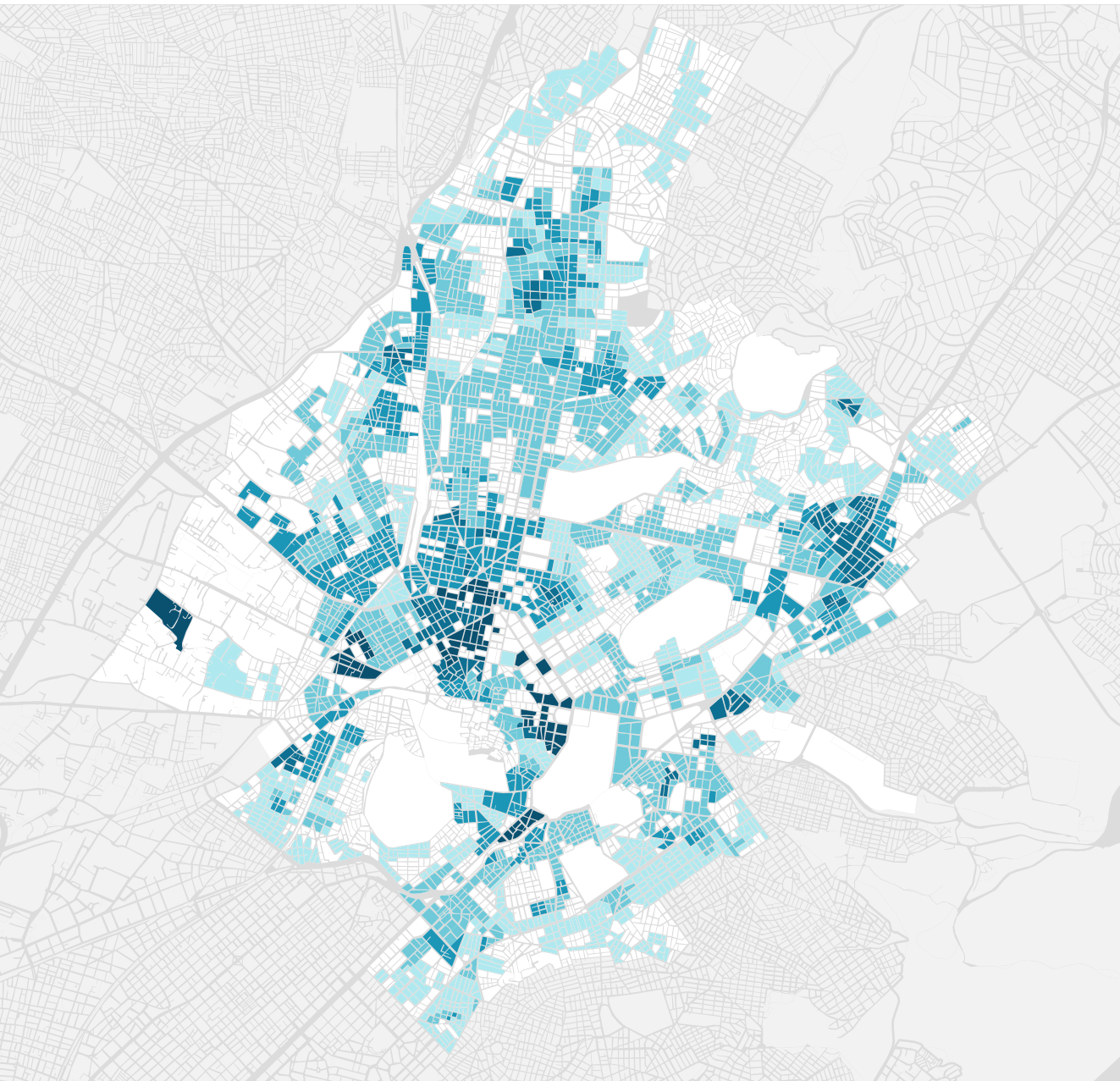
Για να ξεπεραστεί η εν λόγω δυσκολία, ακολουθείται η εξής μεθοδολογία:

Σε πρώτο στάδιο γίνεται παρουσίαση και ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων του 2001, παρότι γνωρίζουμε την χρονική απόσταση, ώστε να εντοπισθούν κάποιες συμπεριφορές και τάσεις. Σε δεύτερο επίπεδο, γίνεται έρευνα πεδίου σε περιοχές κλειδιά, ώστε να διαπιστωθεί, εάν και όπου αυτό δύναται, το αληθές των προηγούμενων ισχυρισμών. Παράλληλα, χρησιμοποιείται η εμπειρία που αποκτήθηκε από τα προηγούμενα κεφάλαια σε ότι αφορά στις δυνάμεις κατανομής της μεταναστευτικής κατοικίας στην Αθήνα και τις σχέσεις χώρου και κοινότητας. Η έρευνα πεδίου περιλαμβάνει την συνέντευξη από ανθρώπους τις περιοχής, την καταμέτρηση αριθμού διαμερισμάτων μεταναστών ανά κτήριο όπου είναι δυνατό, και την ενδεικτική παρατήρηση του δημόσιου χώρου γύρω από οικοδομικά τετράγωνα.

Τα 8 σημεία στα οποία πραγματοποιείται έλεγχος είναι τα οικοδομικά τετράγωνα:

- γύρω από την πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα
- κατά μήκος της Αχαρνών
- γύρω από την Φωκίωνος Νέγρη (Κυψέλη)
- νότια της πλατείας Αγίου Νικολάου (κάτω Πατήσια)
- μεταξύ των οδών Μητροπόλεως και Ναυάρχου Νικοδήμου (νότια Συντάγματος)
- νότιότερα από τον ναό του Ολυπίου Διός (μεταξύ Συγγρού και Καλλιρόης)
- στην περιοχή του Ψυρρή

Τα παραπάνω ενδεικτικά σημεία επιλέγονται μετά από έρευνα στην πιθανότητα σημαντικών αλλαγών (αξιοσημείωτη αύξηση ή μείωση συγκέντρωσης) λόγω νέων εθνικοτήτων, προηγούμενων δικτύων, σημαντικών αλλαγών στην αξία ή τον χαρακτήρα της περιοχής, νέων δικτύων κ.α.

Συγκέντρωση μεταναστών της Ασίας στον δήμο Αθηναίων (2001)

3.5.2 Η κατανομή κατοικίας το 2001:

Μετανάστες από χώρες της Ασίας:

(Ινδία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Φιλιππίνες, Ινδονησία, Κίνα, Ιαπωνία, Ταϊλάνδη κλπ)

Οι μετανάστες από τις Ασιατικές χώρες φαίνεται να συγκεντρώνονται κάτω από την Ομόνοια, στην περιοχή που περικλείεται από τις οδούς Αθηνάς, Πειραιώς, Ευριπίδου μέχρι την πλατεία Κουμουνδούρου, και νότια της πλατείας Βάθης (Χαλκοκονδύλη, Γ' Σεπτεμβρίου, Αγ. Κωνσταντίνου, πλατεία Καραϊσκάκη, Καρόλου και Μάρνη). Την ίδια αυξημένη συγκέντρωση συναντάμε και σε σημεία της Λ. Συγγρού, της Κλαύθμωνος και του Συντάγματος. Σχετικά χαμηλότερες συγκεντρώσεις αξιόλογου όμως μεγέθους παρατηρούνται στον Κεραμικό, στο Μεταξουργείο προς την Ιερά Οδό, στο Ψυρρή, το Μουσείο, το Παγκράτι και τους Αμπελόκηπους.

Μετανάστες από χώρες της Εγγύς Ανατολής:

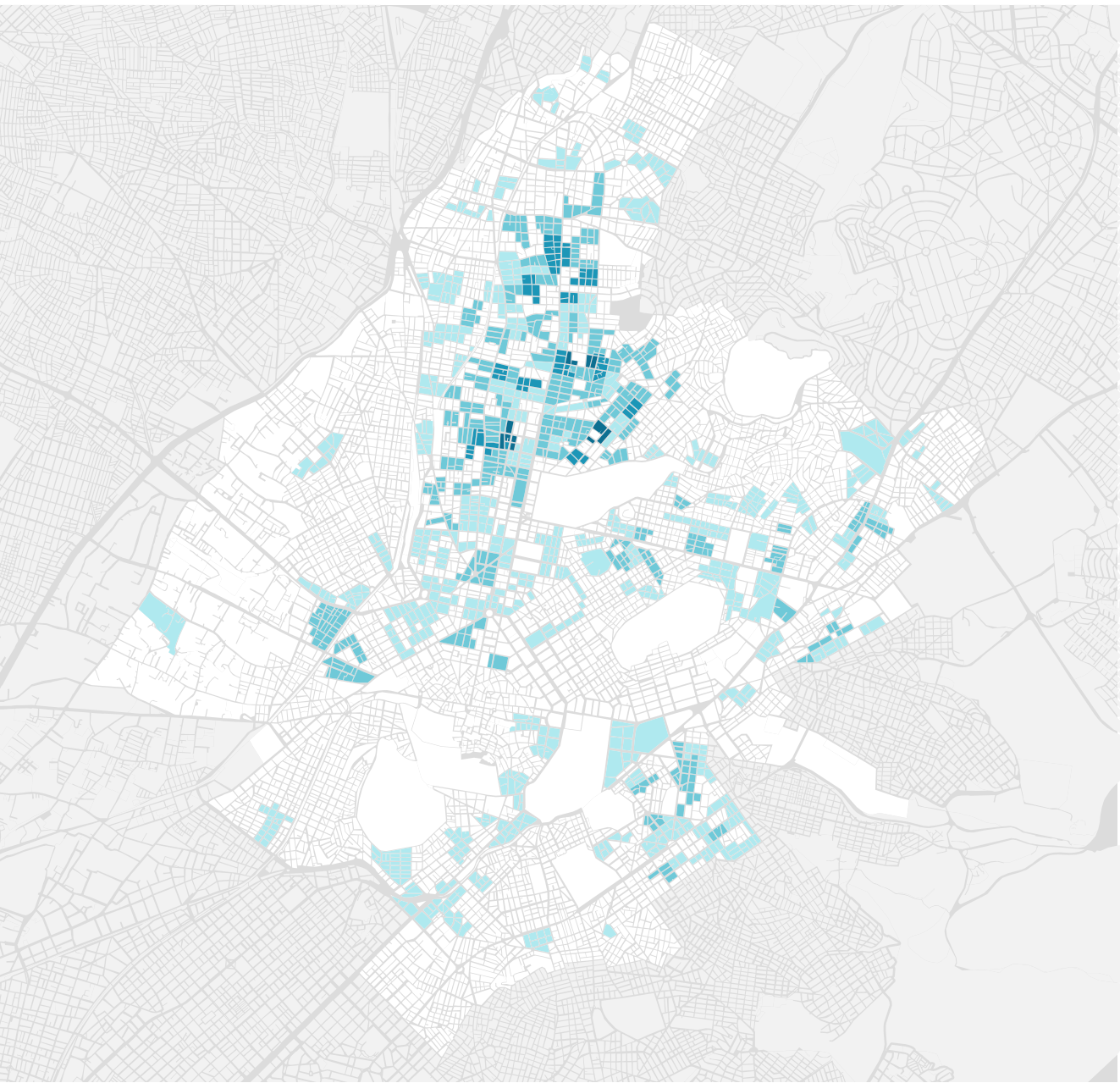
(Αίγυπτος, Τουρκία, Ιράν, Ιράκ, Λίβανος, Συρία κλπ)

Οι ψηλότερες συγκεντρώσεις αυτής της ομάδας μεταναστών σημειώνονται στην περιοχή του Αγ. Παύλου, στα προσφυγικά του Νέου Κόσμου πίσω από το Intercontinental και στις εργατικές κατοικίες του Αγ. Σώστη. Γενικά αυξημένες συγκεντρώσεις υπάρχουν σε όλη την περιοχή δυτικά της Ομόνοιας, στο Μεταξουργείο (Αθηνάς-Πειραιώς-Σοφοκλέους), την πλατεία Βάθης και τον Αγ. Παύλο. Μεγαλύτερη διάχυση αλλά με ισχυρή παρουσία συναντάμε επίσης στα Πατήσια, την Κυψέλη, στην Λ. Αλεξάνδρας προς το Μουσείο, στον Λόφο του Στρέφη, στα Ιλίσια, το Παγκράτι, τους Αμπελόκηπους και τον Ερυθρό. Μεμονωμένες μικρές έκτασης νησίδες εμφανίζονται και στα δυτικά: στον προφήτη Δανιήλ, τον Κολωνό και τα Σεπόλια.

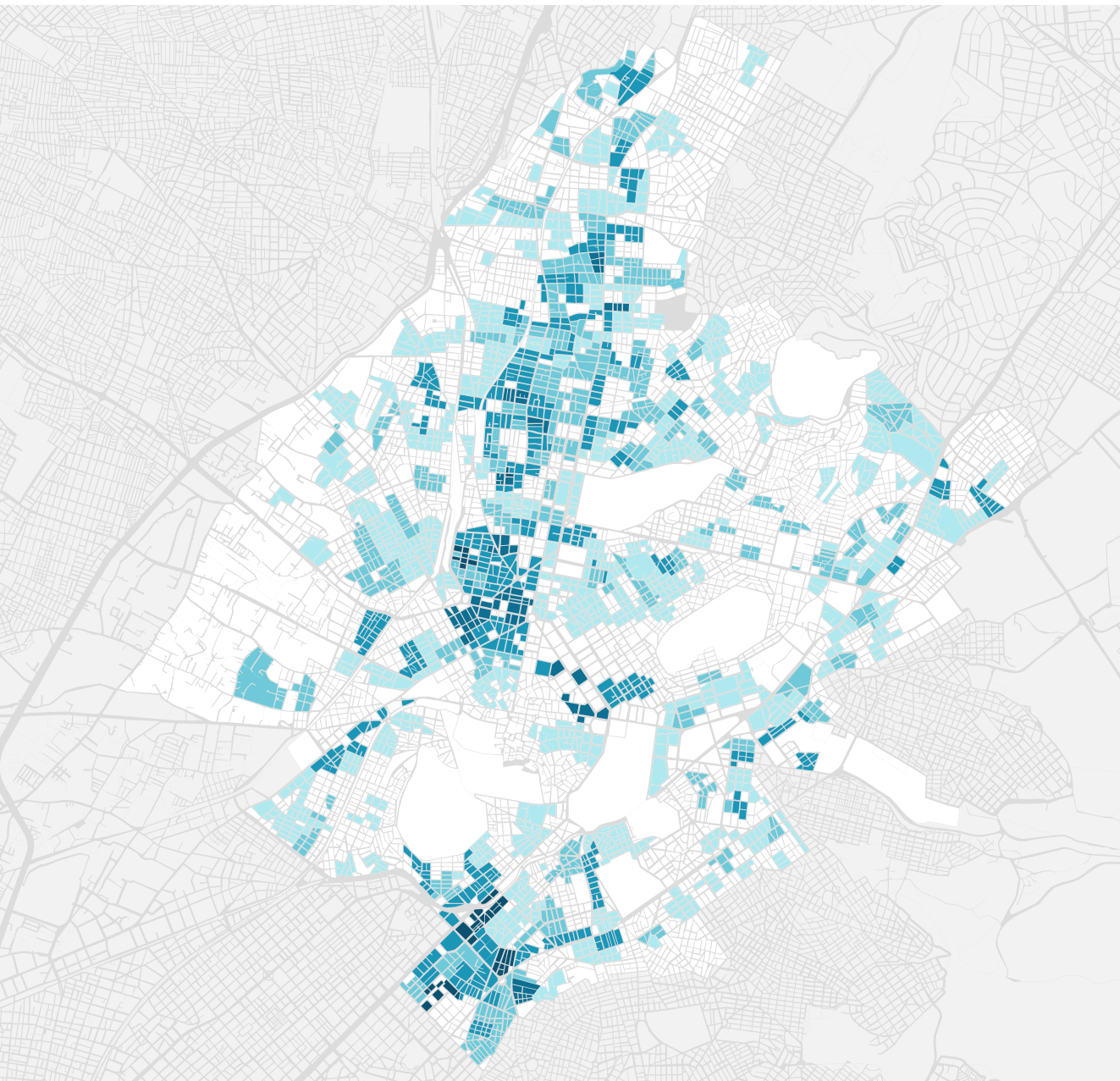
Μετανάστες από χώρες της Αφρικής:

(Νιγηρία, Σιέρα Λεόνε, Σουδάν, Κονγκό, Ζαίρ, Ερυθραία κλπ)

Σε αντίθεση με τις παραπάνω κοινότητες μεταναστών, οι Αφρικανοί/ες συγκροτούν κατά κανόνα μικρότερες νησίδες υψηλής συγκέντρωσης. Συναντώνται περισσότερο στην περιοχή της Κυψέλης, στα Πατήσια από την Κοδριγκτώνος μέχρι τα κάτω Πατήσια και τον Αγ. Λουκά, ενώ μικρότερες αλλά πυκνές συγκεντρώσεις βρίσκουμε γύρω από τον σταθμό Λαρίσσης, τον προφήτη Δανιήλ, την Ομόνοια (και πάλι το τρίγωνο Αθηνάς-Πειραιώς-Σοφοκλέους), κατά μήκος της Ιεράς οδού, στο λόφο Στρέφη και κοντά στο Πεδίο του Αρεως επί της Αλεξάνδρας. Τέλος, χαλαρότερες συγκεντρώσεις υπάρχουν στο Παγκράτι και τους Αμπελόκηπους.

Συγκέντρωση μεταναστών της Αφρικής στον δήμο Αθηναίων (2001)

Συγκέντρωση μεταναστών της Εγγύς Ανατολής στον δήμο Αθηναίων (2001)

3.5.3 Συμπεράσματα από την ανάλυση των στοιχείων 2001:

Χωρικά συμπεράσματα:

Σύμφωνα με όλους τους παραπάνω χάρτες και τις επι τόπου έρευνες, προσεγγίζουμε μια καταγραφή της χωρικής κατανομής μεταναστών στον Δήμο Αθηναίων. Είναι εμφανές πως το κέντρο της Αθήνας συνεχίζει να αποτελεί τον χώρο με τις υψηλότερες συγκεντρώσεις, συνεχίζοντας την πορεία του ως βασικός πυρήνας αρχικής εγκατάστασης. Συγκεκριμένα, η περιοχή που απλώνεται δυτικά της Ομόνοιας και περιλαμβάνει τις πλατείες Ομονοίας, Αγ. Κωνσταντίνου, Καραϊσκάκη, Κουμουνδούρου, Βάθη και Αγ. Παύλου, μεταξύ της Γ΄ Σεπτεμβρίου και των γραμμών του τραίνου και βόρεια της Ευριπίδου μέχρι την Ιουλιανού, αποτελεί έναν πυρήνα μεταναστευτικής κατοικίας με συγκεντρώσεις τουλάχιστον 2,5 φορές πάνω από τον μέσο όρο της Αττικής (Βαΐου Ντ., 2007). Πάνω από την Ιουλιανού η συγκέντρωση μεταναστευτικής κατοικίας αραιώνει, αν και συνεχίζει κατά μήκος της Αριστοτέλους, της Αχαρνών και των γραμμών του ηλεκτρικού μέχρι και τα Πατήσια. Μεμονωμένοι μικροί πυρήνες αυξημένης πυκνότητας εντοπίζονται και στο Κουκάκι, το Παγκράτι και νότια της πλατείας Συντάγματος.

Βάσει μεταναστευτικής παρουσίας:

Οι περιοχές της πόλης μετασχηματίζονται λόγω μεταναστευτικής παρουσίας και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν βάσει αυτής (στο ποσοστό κατοικίας κάθε περιοχής) σε τρεις κατηγορίες (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009) που εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά και δυνατότητες. Αυτή η ομαδοποίηση θα βοηθούσε για να αντιληφθούμε την κατανομή και τις συνέπειες της μεταναστευτικής κατοικίας στην Αθήνα, αγνοώντας για λίγο τον εθνοτικό παράγοντα.

Οι «**περιοχές εθνοτικής ομοιογένειας**» χαρακτηρίζονται από μια μεταναστευτική εκπροσώπηση μικρότερη του 10% του πληθυσμού (που αποτελεί και τον μέσο όρο της Αττικής). Συνεπώς, στις περιοχές αυτές οι μετανάστες υπό-εκπροσωπούνται. Πρόκειται για την πλειοψηφία των περιοχών της πόλης, γεγονός που επιβεβαιώνει την εθνική ομοιογένεια της Αθήνας σαν σύνολο, με τα προάστια εργατικού αλλά και μεσοστρωματικού χαρακτήρα να εμφανίζουν την μεγαλύτερη εθνική ομοιογένεια, με λιγοστές εξαιρέσεις.

Οι «**περιοχές φιλοξενίας**» χαρακτηρίζονται από ποσοστό μεταναστών μεταξύ 10-20% (δηλαδή πάνω από τον μητροπολιτικό μ.ο. αλλά κάτω από το διπλάσιό του). Σε αυτές παρατηρείται αυξημένη διασπορά (πρωτίστως λόγω αλβανικού πληθυσμού) και αποτελούν πιθανή ένδειξη διαπολιτισμικής συναναστροφής μεταξύ διαφορετικών εθνοτήτων. Εντοπίζονται κυρίως στον άξονα Πειραιά-Αθήνα-Μενίδι και σε περιφερειακές περιοχές ανατολικής Αττικής.

Τέλος, στις «**περιοχές εθνοτικής ποικιλότητας**» το ποσοστό των μεταναστών είναι υψηλότερο από 20% (δλδ πάνω από το διπλάσιο του μ.ο.), με αποτέλεσμα να μετασχηματίζεται σημαντικά ο χαρακτήρας τους. Χαρακτηριστικό τους αποτελεί κατά κανόνα η εθνοτική ποικιλία και ανάμιξη πληθυσμών, με σπάνιο φαινόμενο την ύπαρξη μεμονωμένης εθνικής ομάδας που αποτελεί πάνω από το 50% του μεταναστευτικού πληθυσμού. Οι «γειτονιές εθνοτικής ποικιλότητας» συναντώνται συχνότερα στο κέντρο της Αθήνας, όπως δείχνουν και οι χάρτες κατανομής.

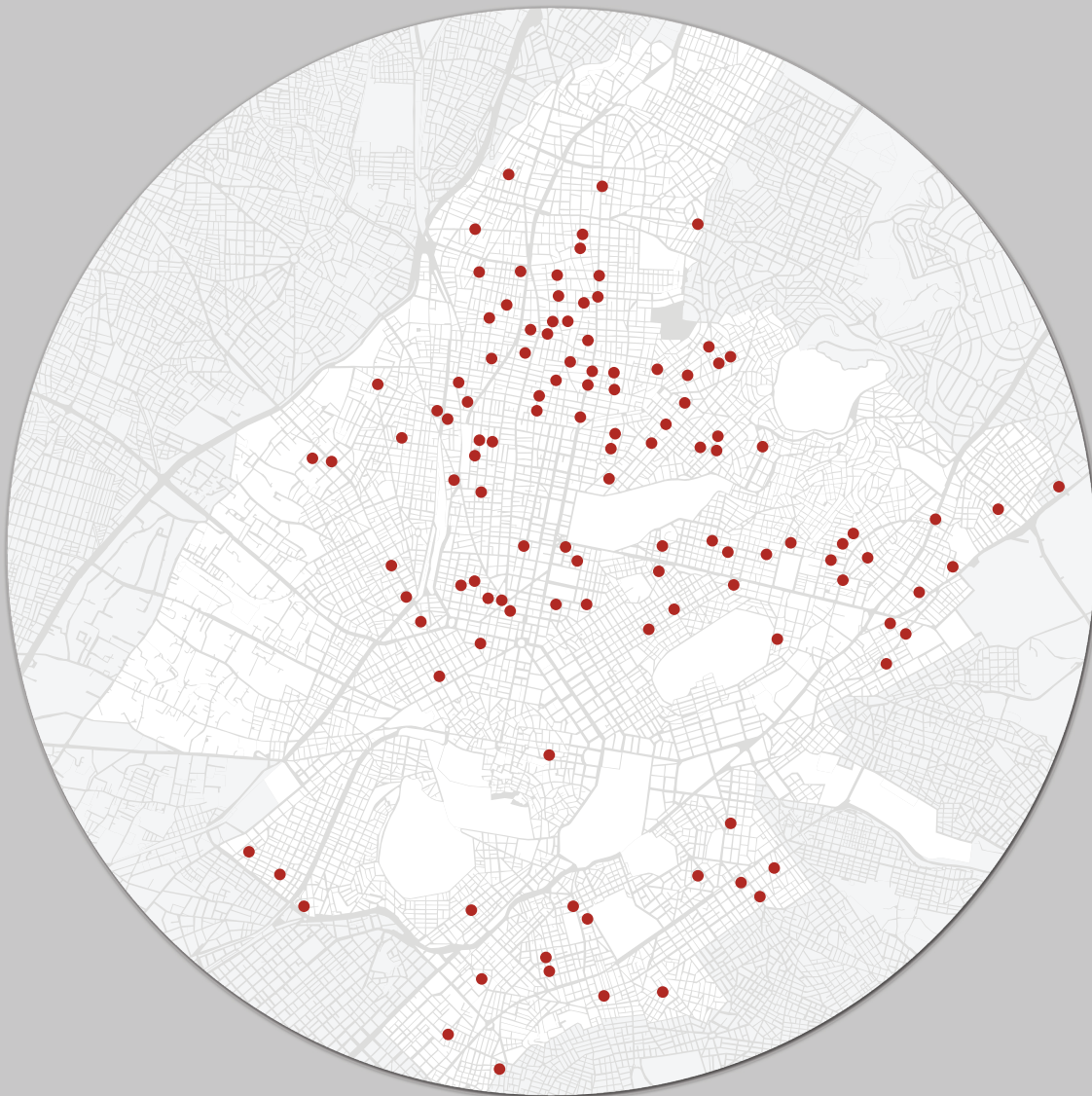
Ποιοτικά συμπεράσματα:

Τέλος, σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, οι τόποι εγκατάστασης των μεταναστών στην Αθήνα ποικίλλουν έντονα και περιλαμβάνουν ευρύ φάσμα του αστικού ιστού της. Από τις παρατηρήσεις που κάναμε αλλά και από τα συμπεράσματα της συστηματικής έρευνας της Ντίνας Βαίου, οι βασικές ποιοτικές κατηγορίες των χώρων που επιλέγουν οι μετανάστες για την εγκατάστασή τους είναι:

- Γειτονιές που διαμορφώθηκαν στις δεκαετίες του 50 και του 60 επί του συστήματος της **αντιπαροχής** (Κυψέλη, Πατήσια, Παγκράτι κ.α.)
- Παλιές **εργατικές συνοικίες** που διαμορφώθηκαν τέλη 19ου και αρχές 20ου αιώνα, κυρίως στις περιοχές δυτικά του κέντρου (Σεπόλια, Κολωνός, Προφήτης Δανιήλ κ.α.)
- **Προσφυγικές περιοχές** που είτε δομήθηκαν οργανωμένα και σχεδιασμένα, είτε μέσω αυθόρμητης εξαστομικευμένης αυτοστέγασης (Άγιος Σώστης, Νέος Κόσμος)
- **Διαθέσιμα αστικά κενά**, κυρίως λόγω απομάκρυνσης μικρών βιοτεχνιών¹²

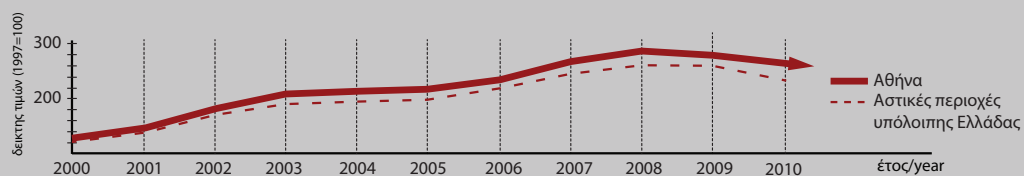
Βάσει των παραπάνω είναι προφανές πως ο χαμηλός κοινωνικός διαχωρισμός που έχει αναφερθεί δεν εγγυάται καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους μετανάστες. Η κατοικία των μεταναστών στην Αθήνα, δεν ανταποκρίνεται στα σύγχρονα οικιστικά πρότυπα λόγω παλαιότητας κατασκευής, μικρής κατα κεφαλήν επιφάνειας και σημαντικών ελλείψεων λειτουργικού εξοπλισμού (Kandyliis G., Arapoglou V., Maloutas T., 2008, Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009).

12. Εδώ αξίζει να σημειωθεί η περίπτωση του Ελαιώνα: παρόλο που η χαμηλή πυκνότητα, τα εγκαταλειμμένα κτήρια και τα μεγάλα αχανή αστικά κενά θα επέτρεπαν την εγκατάσταση μεταναστών, βλέπουμε πως δεν εμφανίζεται τέτοια δραστηριότητα μεγάλης κλίμακας. Αυτό οφείλεται στην προτεραιότητα της καλής επικοινωνίας με την πόλη για την αποφυγή του αποκλεισμού.

Ιδιωτικές κατοικίες μεταναστών στον Δήμο Αθηναίων, 2008-2010 (ενδεικτικά)

Πηγή: Μπαλαμπανίδης, Δ. (2012), σελ.124

Δείκτης τιμών κατοικιών στον Δήμο Αθηναίων, 2000-2010

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Στατιστικά Δελτία Οικονομικής Συγκυρίας

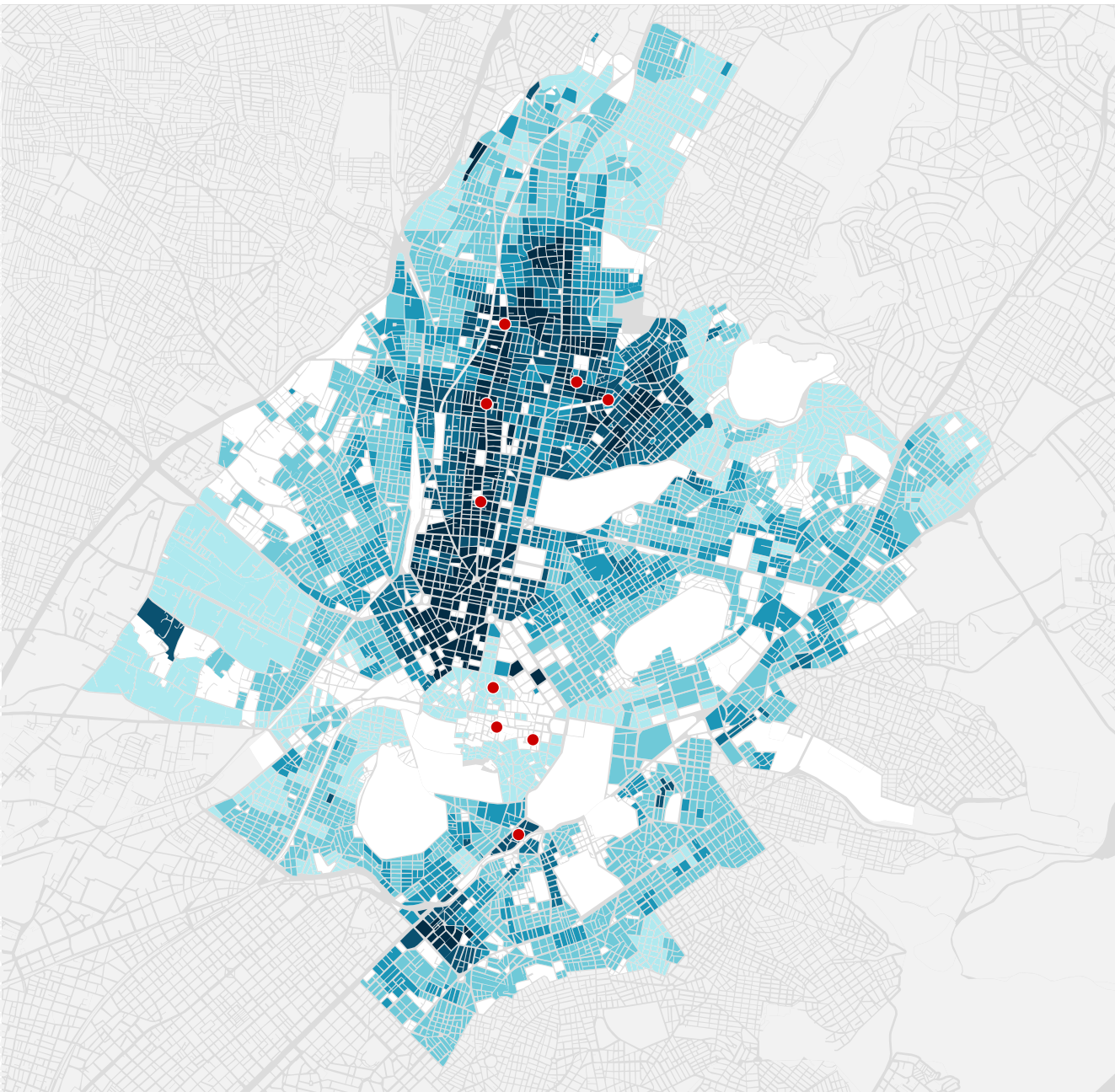
3.5.4 Εξέλιξη μετά το 2001:

Από το 2001 μέχρι σήμερα πολλές αλλαγές έχουν τελεστεί στην χωρική και κοινωνική οργάνωση της Αθήνας. Σε αυτό το σημείο επιχειρείται μια παρουσίαση κάποιων σημαντικών μετασχηματισμών που επηρέασαν και την μεταναστευτική κατανομή.

Η πολιτική απομάκρυνσης της παραγωγής και η αύξηση των τιμών γης που προκάλεσε η διόγκωση του χαρακτήρα αναψυχής σε περιοχές του κέντρου είχε σημαντική επίδραση στην κατοικία των μικρομεσαίων, χαμηλών και μεταναστευτικών στρωμάτων. Ιδιαίτερα οι περιοχές του Ψυρρή και του Κεραμεικού, οι οποίες παρουσίαζαν μεγάλη συγκέντρωση μεταναστευτικής κατοικίας το 2001, έχουν βιώσει έντονα την παραπάνω αλλαγή. Στου Ψυρρή η κατοικία δέχεται συνολικά πιέσεις από την αναψυχή με αποτέλεσμα την μετακίνηση πληθυσμού προς άλλες περιοχές. Ταυτόχρονα στον Κεραμεικό, η άνοδος αναψυχής/πολιτισμού και της αξίας γης με νέου τύπου κατοικίες (lofts) που απευθύνονται σε μεσαία στρώματα, εκτόπισαν σημαντικό μέρος της μεγάλης μουσουλμανικής κοινότητας που είχε εγκατασταθεί στην περιοχή.

Οι αλλαγές αυτές είναι σύμφωνες με την εξέλιξη των κοινωνικο-οικονομικών προτύπων της ελληνικής και αθηναϊκής κοινωνίας και άρα αναμενόμενες, και συνδέονται συνήθως με διαδικασίες εξευγενισμού. Δεδομένου μάλιστα ότι οι χωρικές διαδικασίες του gentrification και του ενθοφυλετικού διαχωρισμού λειτουργούν παράλληλα και αλληλοτροφούμενες (S. Abraci, 2007) δεν μπορούμε παρά να τις εκλάβουμε ως «ενδείξεις αμφισβήτησης της κοινωνικής πολυσυλλεκτικότητας και όξυνσης των κοινωνικο-χωρικών εντάσεων» (Τουρνικιώτης, Π. 2011). Τα παραπάνω μας οδηγούν να υποθέσουμε μια τάση σταδιακής αύξησης του κοινωνικού διαχωρισμού και μια χωρική συρρίκνωση της μεταναστευτικής κατανομής με αντίστοιχη αύξηση της πυκνότητάς της. Αυτή η διαδικασία φαίνεται πως δεν καταστεί τελικά δυνατό να αποπερατωθεί, αφενός διότι πολλές από τις περιοχές που προοριζόνταν για εξευγενισμό και ανανέωση τελικά διαπιστώθηκε πως δεν προσφέρονται για κάτι τέτοιο (για διάφορους λόγους, πχ Μεταξουργείο λόγω αδυναμίας ελέγχου του μεγέθους του μεταναστευτικού πληθυσμού, ή Κεραμεικός, λόγω παροδικότητας της «αναβάθμισης»), και αφετέρου διότι η οικονομική κρίση, με την πίεση των μεσαίων στρωμάτων προς τα κάτω λειτούργησε ως τροχοπέδη στην –απαγορευτική για τους μετανάστες- οικονομική αναβάθμιση κάποιων περιοχών¹³. Επίσης, υποστηρίζεται από μελέτες πως το μέγεθος μιας εθνικής ομάδας μεταναστών αλλά και η χρονική διάρκεια παραμονής, είναι μεγέθη ανάλογα με την χωρική διασπορά τους (OECD, 2003), το οποίο θα σήμαινε πως η συνεχόμενη ροή μεταναστών στην Αθήνα, λειτουργεί ενισχύοντας την διασπορά και καθυστερώντας τις παραπάνω διαδικασίες (Ροβολής Α., Τραγάκη Α., 2012). Λόγω των παραπάνω συγκυριών, η Αθήνα απέφυγε μέχρι στιγμής την γέννηση ακραίων χωρικών διαχωρισμών. Παρόλα αυτά, παρατηρείται μια σαφής αύξηση των συγκεντρώσεων σε περιοχές κατοικίας κοντά στο κέντρο (σε συμφωνία με όσα διαπιστώσαμε παραπάνω), με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Κυψέλη και τον Άγιο Παντελεήμονα και συγκεκριμένους κόμβους, όπως το τρίγωνο Γερανίου, Πειραιώς και

13. Συνολικά στην Ελλάδα οι τιμές των κατοικιών υπερδιπλασιάστηκαν στο διάστημα 1993-2007. Συγκεκριμένα στην Αθήνα αυξήθηκαν κατά 164% με μεγαλύτερη ένταση την περίοδο 1999 – 2002 (Συμιγιάννης, Χονδρογιάννης, 2009). Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδας, ο ρυθμός μεταβολής του ετήσιου δείκτη των τιμών των κατοικιών (στην Αθήνα αλλά και στα υπόλοιπα αστικά κέντρα) ήταν υψηλός από το 2000, με ιδιαίτερα μεγάλη αύξηση κατά τις περιόδους 2000–2002 και 2004–2006 (βλέπε διάγραμμα) (Κανδύλα Θ., Τριανταφυλλόπουλος Ν., 2010). Η τάση αυτή μπορούμε να υποθέσουμε πως θα συνεχιζόταν ανοδικά (με τα αποτελέσματα που περιγράφονται στο κείμενο), εάν δεν δεχόταν η ελληνική οικονομία το χτύπημα της οικονομικής κρίσης από το 2008.

- 0
- 0 - 0,5
- 0,5 - 1
- 1 - 1,5
- 1,5 - 2
- 2 - 2,5
- > 2,5

Συνολική συγκέντρωση μεταναστών στον δήμο Αθηναίων (2013)

Ο παραπάνω χάρτης είναι προσεγγιστικός. Αποτελεί προϊόν θεωρητικών εκτιμήσεων, δημοσιογραφικής έρευνας και έρευνας πεδίου μέσα από παρατήρηση και συνεντεύξεις κατοίκων. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρηθεί ακριβής αποτύπωση μετά από δημογραφική/απογραφική έρευνα.

Σοφοκλέους και ο σταθμός Λαρίσης (έρευνα της Κίνησης Πολιτών Κέντρου Αθήνας, ΚΙ.ΠΟ.Κ.Α.). Αυτό οφείλεται τόσο στην προαναφερθείσα απομάκρυνση μεταναστών από συγκεκριμένες περιοχές, όσο και στην συνεχόμενη εισροή νέων μεταναστών που χρησιμοποιούν για την πρώτη εγκατάστασή τους περιοχές που έχουν ήδη σχηματισμένη μια κοινότητα ομοεθνών τους (βλέπε κεφάλαιο 3.4).

Τέλος, η κατανομή των μεταναστών στον ιστό της Αθήνας επηρεάζεται σημαντικά από την πρόσφατη δυναμική ενεργοποίηση της αστυνομίας λόγω ευρωπαϊκών πολιτικών πιέσεων (βλέπε κεφάλαιο 5.4), καθώς μεγάλος αριθμός των μεταναστών διαμένουν στην πόλη παράνομα, κάτι που γενικά θα δούμε πως συνδέεται με μια αυξημένη ρευστότητα στον αστικό ιστό. Πάντως η επίπτωση που θα έχει η αύξηση της αστυνόμευσης στην κατανομή κατοικίας μένει να διαπιστωθεί εν καιρό, με πιθανά σενάρια την μείωση του μεταναστευτικού πληθυσμού γενικότερα, με απελάσεις και συγκεντρώσεις σε στρατόπεδα/κέντρα «φιλοξενίας», και ίσως την προσπάθεια περιορισμού της μεταναστευτικής παρουσίας μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές (όπως γίνεται με την αστυνομική διαχείριση του προβλήματος των ναρκωτικών ή των αστέγων στην πόλη).

3.5.5 Ελεγχος από έρευνα πεδίου/συνεντεύξεις κατοίκων:

Από την έρευνα πεδίου σε συγκεκριμένα σημεία όπως προαναφέρθηκε, και τις συνεντεύξεις από κατοίκους των περιοχών αυτών, τα συμπεράσματα συμφωνούν με τα παραπάνω. Οι κεντρικές περιοχές (νότια συντάγματος και Ψυρρή) φαίνεται πως πλέον δεν φιλοξενούν μετανάστες και είναι εμφανής μια αλλαγή του χαρακτήρα τους προς μια συμβίωση νέων κέντρων νυκτερινής διασκέδασης με παραδοσιακά καταστήματα (κουρεία, εκκλησιαστικά είδη, καφενεία κλπ) που λειτουργούν την μέρα.

Αντίθετα, στις περιοχές βόρεια της Ομόνοιας, (Μεταξουργείο, Αγ. Παντελεήμονας, Κυψέλη, Πατήσια) οι ερωτηθέντες δηλώνουν σαφέστατη αύξηση της μεταναστευτικής παρουσίας, αλλαγή στις φυλές που εγκαθίστανται και το οικογενειακό του προφίλ, το οποίο είναι πλέον κατά κύριο λόγο πυρηνικές οικογένειες. Η Κυψέλη δε, φαίνεται να αποτελεί πυρήνα κυρίως μεταναστευτικής κατοικίας αλλά όχι και εργασίας, καθώς δεν βρίσκουμε καταστήματα μεταναστών στην περιοχή. Αυτά εντοπίζονται κυρίως μεταξύ των οδών Πατησίων και Αχαρνών, δυτικά των Πατησίων και κεντρικότερα στο τρίγωνο Αθηνάς, Ευριπίδου και Πειραιώς. Αντίθετα τα τετράγωνα πλευρικά της Αχαρνών φιλοξενούν μεγάλο αριθμό μεταναστών και ταυτόχρονα πολλά καταστήματα.

Μετά από αυτή την σειρά συνεντεύξεων και παρατηρήσεων επιχειρείται μια επικαιροποίηση του χάρτη κατανομής μεταναστών, όσο αυτό είναι δυνατό, χωρίς να υποστηρίζεται ότι διαθέτει κάποια ακρίβεια, αλλά με στόχο την περιγραφή της γενικής εικόνας.

(3.5) Ανδρας προσεύχεται στο εγκαταλειμμένο κτήριο της Columbia Records που διαμένει. Alessandro Penso, «Lost generation: Youth migrants in Greece» (2011-2012)

3.5.6 Προσωρινά καταλύματα στην Αθήνα

Εκτός από την πιο «επίσημη» κατοίκηση μεταναστών που αναλύθηκε παραπάνω, πολύ συχνό φαινόμενο αποτελεί η διαμονή τους κάτω από άσχημες συνθήκες σε προσωρινά αυτοσχέδια καταλύματα. Αυτά μπορεί να είναι είτε αστικά κενά που οικειοποιούνται οι μετανάστες με πρόχειρες κατασκευές, είτε ερείπια και εγκαταλειμμένα κτήρια στα οποία βρίσκουν καταφύγιο, είτε ακόμα και εγκαταλειμμένα οχήματα.

Το κέντρο της Αθήνας παρουσιάζει έναν ραγδαία αυξανόμενο αριθμό εγκαταλειμμένων κτηρίων, τα οποία γίνονται το επίκεντρο ανησυχίας, ερευνών και προτάσεων. Η τελευταία ενδεικτική καταγραφή του Δήμου Αθηναίων (2012) εντοπίζει περισσότερα από 1641 εγκαταλειμμένα κτήρια στο κέντρο της Αθήνας (Ονισένκο Κ. 2012) αριθμός πού μεγαλύτερος από των προηγούμενων χρόνων (το 2008 οι αρχές εντόπισαν μόλις 242)¹⁴. Η πλειοψηφία των εν λόγω κτηρίων είναι κατασκευές της δεκαετίας του 60 και του 70, αλλά υπάρχουν και αρκετά νεοκλασικά ανάμεσά τους (Ρηγόπουλος, Δ. 2010). Η κατανομή τους παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς διαφαίνονται κάποιες συγκεντρώσεις σε συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες συχνά συμπίπτουν με τις περιοχές αυξημένης μεταναστευτικής παρουσίας (γεγονός που δεν αναφέρεται σαν σχέση αιτιότητας καθώς έχουμε δει πως η παρακμή/εγκατάλειψη περιοχών προϋπήρχε των μεταναστών). Οι αρχές έχουν προσπαθήσει να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου χωρίς όμως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τους αριθμούς.

Σε μεγάλο μέρος αυτών των κτηρίων, βρίσκει καταφύγιο κοινωνικά ευαίσθητος και περιθωριοποιημένος πληθυσμός, όπως άστεγοι, χρήστες ουσιών και μετανάστες χωρίς χαρτιά

14. Πηγή: Νομαρχία Αθηνών, από επιστολή της Περιφέρειας Αττικής προς τον Περιφερειακό Σύμβουλο Α. Πλευρή.

(3.6) Τρεις άνδρες στο εγκαταλειμμένο κτήριο που έχουν βρει καταφύγιο.
Enri Canaj, «Shadow in Greece» (2013)

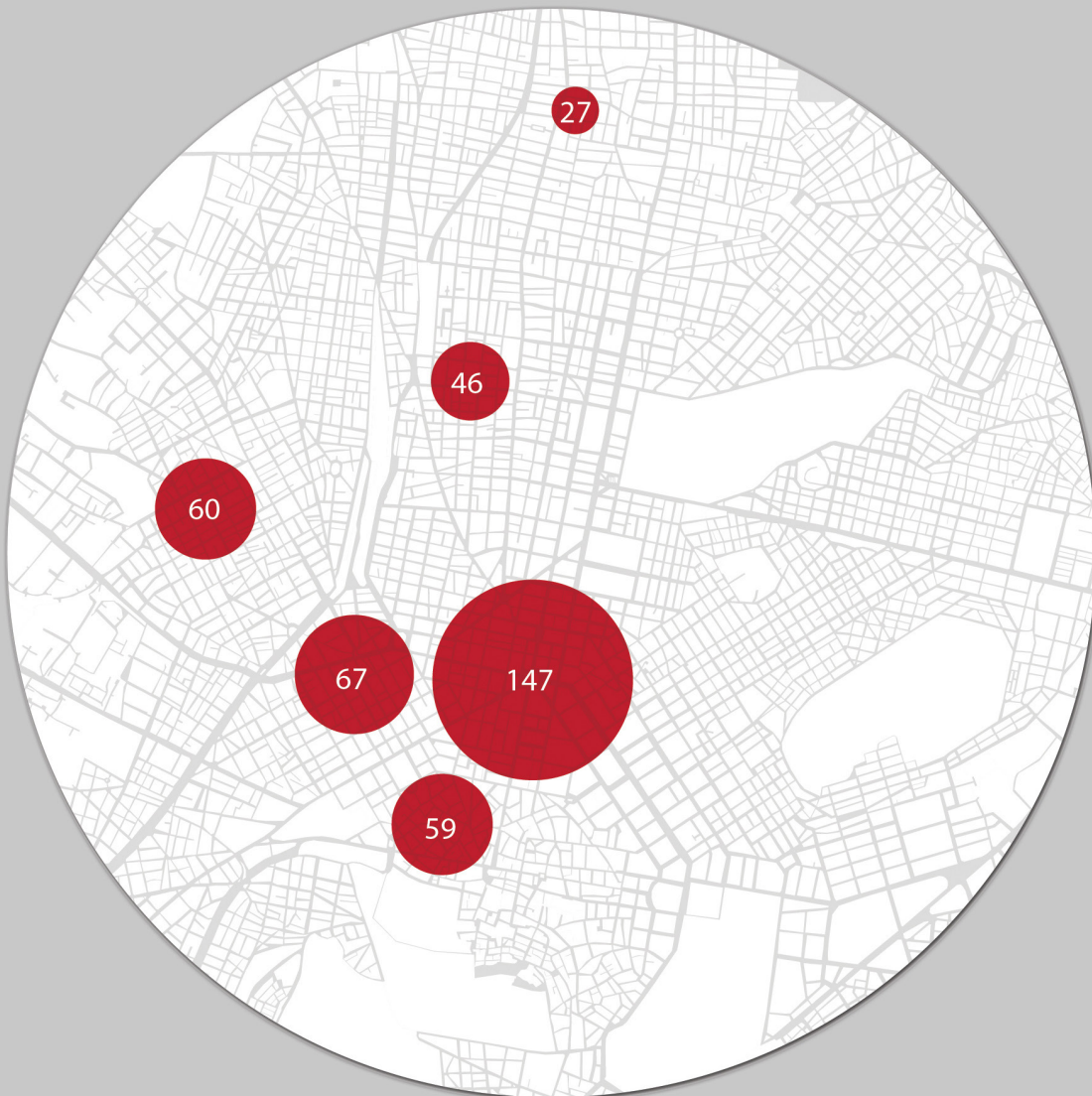

και εργασία. Αυτή η οικειοποίηση του χώρου εκ μέρους των μεταναστών αποτελεί μερικές φορές αναγκαστική συνθήκη επιβίωσης, πρωταρχικής επαφής με την πόλη, ανάπτυξης κοινωνικότητας με ομοεθνείς, αναζήτησης κατάλληλων επαφών για τη συνέχιση της μετανάστευσης σε άλλες χώρες κλπ (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009). Συγκεκριμένα, περισσότεροι από 5000 μετανάστες έχουν βρεθεί από ελέγχους των υγειονομικών υπηρεσιών της Περιφέρειας Αττικής να διαμένουν σε τέτοια κτήρια, σε δρόμους όπως η Ιερά Οδός, Μενάνδρου, Φυλής, Αγίου Κωνσταντίνου αλλά και όλο το υπόλοιπο κέντρο^{15 16}. Η συγκέντρωση ομάδων σε εγκαταλειμμένα κτήρια πολλές φορές είναι επικίνδυνη καθώς οι συνθήκες διαβίωσης είναι ανθυγιεινές και ακατάλληλες λόγω έλλειψης υποδομών και δικτύων. Γι αυτό τον λόγο οι αρχές προσπαθούν να σφραγίσουν τα κτήρια αυτά και να αποτρέψουν την χρήση τους, προσπάθεια μάλλον καταδικασμένη να αποτύχει ελλείψει άλλων εναλλακτικών. Επίσης διάθεση των αρχών για επίσημη επανάχρησή τους ως ξενώνες φιλοξενίας ή για την ευνοϊκή ενοικίαση τους σε ευπαθείς ομάδες με όρους αποκατάστασης, πρακτικές συνηθισμένες σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, δεν φαίνεται να υπάρχει.

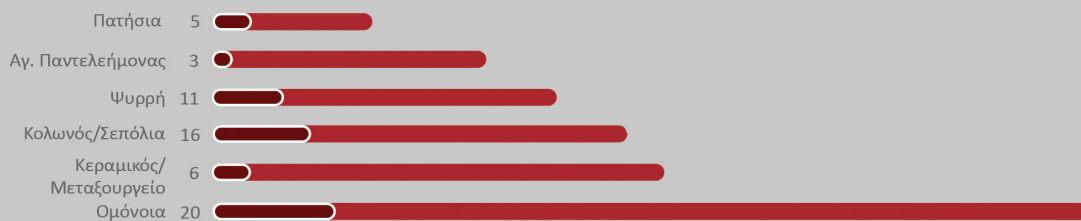
15. π.χ. παλιό Εφετείο: 500-600 άτομα, από Αλγερία, Σουδάν, Μαρόκο, Ιράκ, Παλαιστίνη και αλλού. Ζουν εκεί από 4-5 μήνες έως και ένα χρόνο, τρέφονται από συσσίτια και ντύνονται από φιλανθρωπικούς εράνους. Πηγή: Ριζοσπάστης 05.05.2009.

16. Ομάδα αρχιτεκτόνων σε συνεργασία με κάτοικους της περιοχής από τον Άγιο Παντελεήμονα ξεκίνησε την καταγραφή των κενών κτηρίων καθώς εκεί βρίσκεται το μεγαλύτερο ποσοστό. Η αρχιτέκτονας Δέσποινα Βουτέρη σημειώνει ότι τα κενά κτήρια που εντοπίστηκαν θα μπορούσαν με τις κατάλληλες αναπλάσεις να αλλάξουν τη ζωή των κατοίκων και την εικόνα της περιοχής. Από την ομάδα των αρχιτεκτόνων καταγράφηκαν 376 κτήρια. Το 30% είναι ακατοίκητα, 19 κτήρια χαρακτηρίστηκαν ως εστίες μόλυνσης, 27 ως επικίνδυνα, 31 είναι οίκοι ανοχής. Επίσης 107 χαρακτηρίστηκαν αξιόλογα κτήρια τα 46 από αυτά είναι εγκαταλειμμένα, ακατοίκητα, αχρησιμοποίητα.

Πηγή: «Μέτρα κατά της εγκληματικότητας στην Αθήνα», Σκάι, 18.05.2011.

Εγκαταλελειμμένα κτήρια και κτήρια ανά γειτονιά στο κέντρο της Αθήνας, 2012

Εγκαταλελειμμένα κτήρια που φιλοξενούν μετανάστες ανά γειτονιά, 2012

Πηγή: Ελεύθερος τύπος 11.02.2013

(3.7) Μετανάστες από την Αλγερία στο εγκαταλειμμένο κτήριο της Columbia Records, στο οποίο μένει ήδη 6 μήνες. Διονύσης Κουράης, 2010.

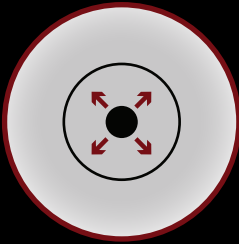

Μια μερίδα μεταναστών βρίσκεται χωρίς καταφύγιο, άστεγοι που κοιμούνται σε δημόσιους χώρους. Παρά τις αντίξοες συνθήκες της ζωής τους και την ιλιγγιώδη αύξηση της τάξης του 25% που σημειώνει ο αριθμός των αστέγων την τελευταία πενταετία, οι μετανάστες αποτελούν μόνο το 10% του συνολικού αριθμού τους στην Αθήνα¹⁷ (Θεοδωρικάκου Ο., κ.α. 2012). Αυτό πιθανώς οφείλεται στις χαμηλότερες προσδοκίες τους από τον χώρο κατοικίας (πχ ταυτόχρονη ενοικίαση ενός διαμερίσματος από πολλούς ενοίκους) αλλά και τα πυκνότερα δίκτυα αλληλοβοήθειας μεταξύ τους λόγω απειλητικών συνθηκών διαβίωσης. Οι άστεγοι μετανάστες οικειοποιούνται μέρη δημόσιου χώρου όπως πάρκα, πλατείες, παγκάκια, υπόγεια περάσματα, σημεία κάτω από γέφυρες και δρόμους κ.α. χρησιμοποιώντας χαρτόνια, υφάσματα, sleeping bags, σκηνές ή ότι άλλο είναι διαθέσιμο. Φαίνεται να διατηρούν τα δικά τους μέρη, χωρίς να διασκορπίζονται ομοιόμορφα στα σημεία συγκέντρωσης αστέγων στην πόλη πχ πλατεία Κουμουνδούρου, αλλά και το γενικότερο τρίγωνο Γερανίου, Πειραιώς και Σοφοκλέους στο οποίο διαβιούν περίπου 2.000 άστεγοι αλλοδαποί.

17. Περισσότερα από 11.000 άτομα υπολογίζεται πως είναι άστεγα στην Αθήνα, σύμφωνα με τον πρόεδρο της ΜΚΟ “Πράξις Ένταξις” (Τζανέτο Αντύπα).

Αυξανόμενη σημασία
της γειτονιάς

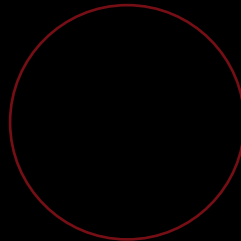
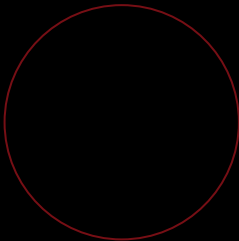
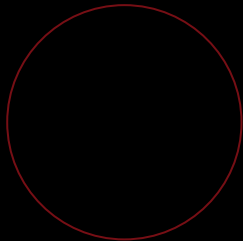
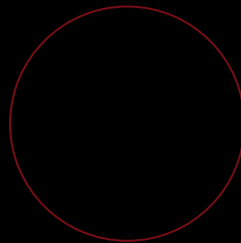
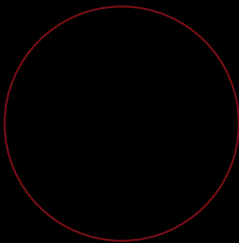
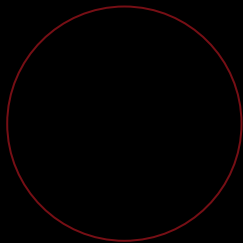
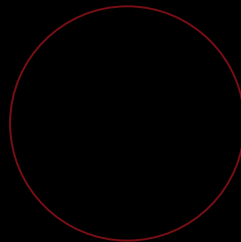
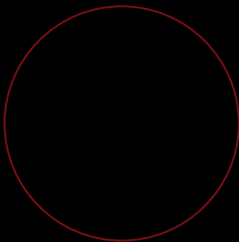
Μετακίνηση
κατοικίας

Υπερ-ποικιλότητα

Κάθετος διαχωρισμός - η
ελληνική πολυκατοικία

Παρατηρήσεις/Συμπεράσματα:

3.6 Πυκνώσεις κατοίκησης:

3.6.1 Η γειτονιά και η αυξανόμενη σημασία του τοπικού στην Αθήνα:

Ηδη από τα τέλη της δεκαετίας του '80, η μετατόπιση του διαλόγου για την πόλη σε ολοένα μεγαλύτερη κλίμακα, με βασικά στοιχεία τα υπερτοπικά δίκτυα (Castells, M. 1997, Urry, J. 2005), την διεθνή μετανάστευση, την παγκοσμιοποιημένη κίνηση του κεφαλαίου ή τον ανταγωνισμό των πόλεων (Sassen, S. 1991), οδηγεί πολλούς από τους αναλυτές της πόλης στον εντοπισμό του επερχόμενου «τέλος του τοπικού», σε μια κατάσταση «συμπίεσης του χωροχρόνου» (Harvey, D. 1989, Massey, D. 1994). Η πόλη διαβάζεται ολοένα και περισσότερο ως σύμπλεγμα δικτύων και ροών που σε πολλαπλές κλίμακες μετασχηματίζουν τα πολιτισμικά δεδομένα χάρις τις νέες τεχνολογίες και τις ανακατατάξεις της παραγωγικής διαδικασίας και σχετίζεται άμεσα με την αυξανόμενη κινητικότητα. Η σημασία του τοπικού υποβαθμίζεται στα μάτια μιας γενιάς που βλέπει τον κόσμο να συρρικνώνεται εντός βεληνεκούς.

Παρόλα αυτά, μέσα από τον αστικό χώρο διαφαίνεται πως κάτι τέτοιο ακόμα δεν έχει καταστεί αληθές¹⁸, καθώς όλα τα παραπάνω στοιχεία, παρότι φαίνεται να ισχύουν, δεν αποκλείουν ωστόσο, ούτε και αντικαθιστούν την ανάπτυξη δεσμών είτε με τον ίδιο τον χώρο, είτε που βασίζονται σε αυτόν (Simonsen, K. 2003, Crang M. 2001). Ειδικότερα δε στις ανεπτυγμένες χώρες με Κράτος Πρόνοιας, όταν σημειώνεται μακροχρόνια ανεργία και μείωση κρατικών παροχών, η κατοικία και η γειτονιά καλούνται να αναλάβουν τον ρόλο της ενσωμάτωσης/ένταξης των χαμηλών στρωμάτων και ειδικότερα των μεταναστών (Βαΐου, Ντ., Καλαντίδης, Α, κ.α. 2007), καθώς η αγορά εργασίας δεν μπορεί να εκτελέσει πλέον αυτή την λειτουργία (Friedrichs J., Blasius G. 2005, Maloutas, T. 2004, Sackmann, R. 2001, Witten, K. et al. 2003), με αποτέλεσμα να έχουν αυξανόμενη σημασία στην πόλη (Verbundpartner, 2005).

Συγκεκριμένα στην Αθήνα, η σημασία της γειτονιάς εμφανίζεται διαφοροποιημένη στις διαφορετικές εθνικότητες. Όπως έχει αναφερθεί ήδη, ο Αλβανικός πληθυσμός (χαρακτηριστικός του πρώτου μεταναστευτικού κύματος), εμφανίζεται διάχυτος στον αστικό ιστό, χωρίς να σχηματίζει αλβανικές κοινότητες με τάσεις εσωστρέφειας. Αυτό εν μέρει φαίνεται να οφείλεται στην εξ αρχής πρόθεση για μόνιμη εγκατάσταση και τον συνδυασμό της μετανάστευσης με την οικογένεια.

Οι μετανάστες από χώρες τις Ασίας και Αφρικής, που χαρακτηρίζουν το δεύτερο κύμα μετανάστευσης στην Ελλάδα (και έτσι αποτελούν το αντικείμενο μελέτης της συγκεκριμένης εργασίας) συγκεντρώνονται στο κέντρο της Αθήνας ή σε περιοχές γύρω από αυτό (όπως παρουσιάσαμε εκτενώς παραπάνω), εμφανίζοντας μεγαλύτερη πυκνότητα, εσωστρέφεια και πρόσδεση με συγκεκριμένα τμήματα της πόλης. Σε αυτές τις περιοχές, η κάθε εθνικότητα έρχεται να ορίσει, με διαφορετικές κλίμακες σαφήνειας και πυκνότητας, την δική της περιοχή εγκατάστασης.

18. Από την παγκόσμια εμπειρία βλέπουμε παραδείγματος χάρι την Ινδία και το Πακιστάν να εμφανίζονται στο μετανεωτερικό Λονδίνο, την Τεχεράνη να αναγεννιέται στο Λος Άντζελες και πολλά άλλα παραδείγματα επισύναψης νοημάτων και πολιτισμικών στοιχείων σε (νέο) έδαφος.

3.6.2 Αιτίες συγκρότησης γειτονιάς:

Σύμφωνα με τον Haußermann (Häußermann, H., Siebel, W. 2004), «η γειτονιά είναι το τυχαίο προϊόν της επιλογής πολλών ατόμων». Η παρούσα έρευνα όμως, αμφισβητεί τον κεντρικό ρόλο της τυχειότητας στην σύνθεση της γειτονιάς τόσο γενικότερα, αλλά και ιδιαίτερα στην περίπτωση της γειτονιάς μεταναστών, καθώς έχουμε ήδη δει πόσο συνειδητές είναι οι αποφάσεις για την εγκατάσταση τους στον αστικό ιστό και πόσο καθορίζονται από συγκεκριμένες απαιτήσεις. Η γειτονιά αποτελεί λογική επιλογή με στόχο την δημιουργία κοινότητας, πολύ περισσότερο στους μετανάστες απ' ότι στους ντόπιους.

Εκτός από τους λόγους ένταξης στην εθνοτική κοινότητα που προαναφέρθηκαν (αλληλοβοήθεια, στέγαση, εργασία κλπ), η επιλογή για προσχώρηση στην γειτονιά οφείλεται και σε άλλους παράγοντες: την απόδοση της μονιμότερης διάστασης διαμονής και την αποφυγή καταπίεσης λόγω της γενικής μεταναστευτικής ιδιότητας.

Όπως έχουμε ήδη παρουσιάσει, λόγω απουσίας κεντρικού πολεοδομικού σχεδίου και μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς και της προσθετικής ανάπτυξης της πόλης, δεν υπήρξαν μεγάλης έκτασης οικιστικά προγράμματα για μετανάστες. Έτσι εκείνοι στράφηκαν σε φτηνά ξενοδοχεία, υπόγεια, εγκαταλειμμένους χώρους και αστικά κενά, πλατείες, γιαλιά, containers κρατικής παροχής, ενοικιαζόμενα δωμάτια ή κρεβάτια ή δωμάτια στην κατοικία εργασίας. Το παραπάνω χαρακτηριστικό, απέτρεψε τον έντονο χωρικό διαχωρισμό και αποκλεισμό. Ταυτόχρονα όμως, η αποσπασματική αυτή κάλυψη βιοτικών αναγκών στέγασης και διαβίωσης χωρίς συνέχεια ή σταθερότητα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κατάσταση που ευνοεί την ανάπτυξη δεσμών μεταξύ του μετανάστη και του τόπου διαμονής. «*Το σπίτι δεν υπάρχει πια, παρά μόνον μια σειρά από σκόρπιους και τυχαίους τόπους συνάντησης*» (Ψημμένος Ι. 2004). Υπό αυτές τις συνθήκες, και δεδομένης της πολιτισμικής απόστασης με την ελληνική κοινωνία, δεν υπάρχει άλλη επιλογή από την συγκρότηση κλειστών ομάδων, συνήθως εθνικών και φυλετικών χαρακτηριστικών, και την ανάπτυξη νέων τρόπων χρήσης του αστικού χώρου, με σκοπό την δημιουργία μιας τοπικότητας που μπορεί να αναλάβει τον ρόλο της **συναισθηματικής ασφάλειας και σταθερότητας**. Εφόσον η οικειοποίηση της πόλης δεν είναι εφικτή, οδηγούμαστε στον κατακερματισμό της σε επιμέρους τομείς, που την επιτρέπουν.

Η γειτονιά όμως, πέρα από εν δυνάμει χώρο αλληλοβοήθειας, λειτουργεί και ως χώρος αποκλεισμού και ανισότητας πολύ περισσότερο από το σύνολο της πόλης που επιτρέπει κάποια ανωνυμία. Η κλίμακά της επιτρέπει μεγαλύτερη πίεση για τήρηση των προτύπων συμπεριφοράς και αξιών που έχει δημιουργήσει, με αποτέλεσμα να είναι ευκολότερο να καταπιεστούν ή να αποκλειστούν αποκλίνουσες συμπεριφορές των «άλλων». Αυτή η ετερότητα μπορεί να βασίζεται σε πολλές κατηγορίες όπως το φύλλο, την προέλευση, τη σωματική ακεραιότητα, τη σεξουαλικότητα, τις πεποιθήσεις κλπ κλπ. Στην περίπτωση του μετανάστη όμως, είναι πιθανό η μόνη ιδιότητα που αναγνωρίζεται να είναι αυτή ακριβώς η **γενική ιδιότητα ξένης προέλευσης**. Για την αποφυγή αυτής της πιθανής καταπίεσης, επιλέγεται πολλές φορές η κατοίκηση σε μεταναστευτικές γειτονιές που η ιδιότητα αυτή θεωρείται δεδομένη, και ο προσδιορισμός του ατόμου βασίζεται σε παραπάνω χαρακτηριστικά.

3.6.3 Επιπτώσεις της αυξανόμενης σημασίας της γειτονιάς στην Αθήνα:

*«Τα άτομα που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς, δεν μιλάνε μόνο διαφορετικές γλώσσες, αλλά κατοικούν και σε διαφορετικούς αισθητηριακούς κόσμους»
Hall, P., (1978:15)*

Η αυξανόμενη σημασία της γειτονιάς στην Αθήνα, εν μέρη λόγω της μετανάστευσης όπως ήδη υποστηρίξαμε, αλλά και μέσα από άλλες διαδικασίες, έχει ορισμένες συνέπειες στον αστικό χώρο οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν εργαλεία-κλειδιά στην μελλοντική της πορεία και στην μετεξέλιξη του χαρακτήρα/ταυτότητας που αυτά τα χρόνια προσπαθεί να πραγματώσει.

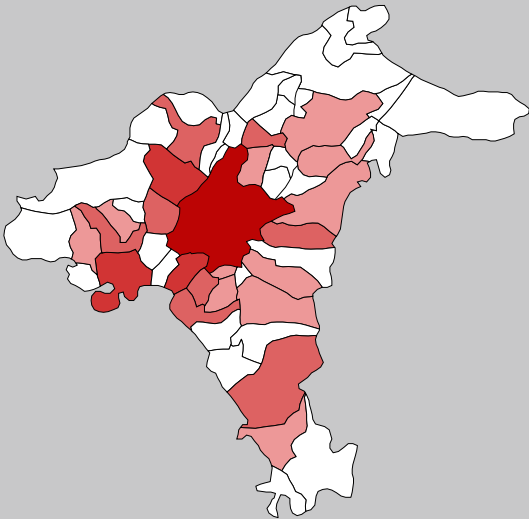
Πρώτον, η πολιτισμική απόσταση μιας μεταναστευτικής ομάδας από την υπόλοιπη πόλη, η ισχυρή σύνδεση της γειτονιάς με την ταυτότητα και οι διαφορετικοί φανταστικοί προσδιορισμοί της (προσδοκίες, όνειρα κλπ) παράγουν έναν **νέο νοητό χάρτη** για εκείνη¹⁹. Η οριοθέτηση του χώρου, οι αποστάσεις, τα ονόματα των δρόμων και των περιοχών, τα σημεία αναφοράς, τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά της περιοχής ερμηνεύονται διαφορετικά στα μάτια της ομάδας. Αμφισβητείται τόσο η άποψη της τοπικής κοινωνίας για μία περιοχή όσο και ο επίσημος χωροταξικός χάρτης, γεγονός που υποδηλώνει την οικειοποίησή της. Με το πέρασμα του χρόνου και την εξοικείωση με την κοινωνία υποδοχής, λαμβάνει χώρα και η αναγνώριση των δικών της αναφορών χωρίς όμως να ξεπερνάται πάντα η υποκειμενική ερμηνεία (π.χ. αφρικανικές ομάδες διατηρούν δικά τους σύμβολα αναγνώρισης, οριοθέτησης και πλοήγησης στον χώρο της Αθήνας) (Νασιώκα, Κ, 2011). Δημιουργείται ένα νέο φανταστικό τοπίο της Αθήνας γεμάτο υποκειμενικότητες και διαφορετικές ερμηνείες των ορίων και της γειτονιάς, πολλαπλές χαρτογραφήσεις της πόλης.

Επίσης, και παρόλη την προαναφερθείσα απουσία συνθηκών γκέτο στην Αθήνα μέχρι στιγμής, προκύπτουν κάποιες περιοχές αυξημένης μεταναστευτικής συγκέντρωσης, κάποιες από τις οποίες έχουν πλέον αρχίσει να βιώνουν τον αποκλεισμό από την επίσημη ζωή της πόλης λόγω ξενοφοβίας ή σημαντικής οικονομικής υποβάθμισης (Δαγκούλη – Κυριάκογλου, Μ., 2010). Θετικό στοιχείο για την αποφυγή της γκετοποίησης, αποτελεί πάντως το γεγονός πως η υψηλή συγκέντρωση μεταναστών, όπου υπάρχει, δεν συνεπάγεται με ομοιογένεια αλλά με μία **πολυπολιτισμική κοινωνική σύνθεση** (που ίσως δεν είναι πάντοτε απόλυτα αρμονική): Άλλοθνηείς συμβιώνουν στις ίδιες περιοχές και κτήρια, χρησιμοποιώντας τα ίδια καταστήματα, μέσα μεταφοράς και δημόσιους χώρους, διασφαλίζοντας έναν κοινωνικό πλουραλισμό. Αυτή η συνθήκη αποτελεί εξαιρετικά ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της Αθήνας, καθώς ομάδες που λόγω παρόμοιας ταξικής θέσης εμφανίζουν κοινά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και οργανώνονται με χωρική εγγύτητα ή αλληλοεπικάλυψη, εμφανίζουν έναν έντονο πολιτισμικό πλουραλισμό.

Τέλος, θα μπορούσαμε να πούμε πως η αντιπαράθεση της γειτονιάς στην τάση απότοπικοποίησης αποτελεί έναν τρόπο για την αναδόμηση μιας προς το παρόν εκλιπούσας **κοινωνικής συνοχής**, σε μια διαδικασία bottom up (Forrest, R. 2004). Η διαδικασία αυτή φαίνεται να συναντάται

19. «Ο άνθρωπος παράγει χώρο και ο χώρος λειτουργεί ως μέσο και ως σημασία τόσο για τη ρύθμιση των διαπροσωπικών σχέσεων όσο και για την επικοινωνία των ανθρώπων. Η εμπειρία του χώρου είναι κοινωνικά κατασκευασμένη και η πόλη ως χώρος συνδέει το υποκειμενικό με το αντικειμενικό και το συλλογικό. Σύμφωνα με την Σήλια Νικολαΐδου, η επικοινωνία που επιτυγχάνεται ανάμεσα στις συνειδήσεις μέσα από την παρουσία κοινών αξιών και προτύπων, εξασφαλίζεται παράλληλα και από την κοινή και επαναλαμβανόμενη αναφορά στους δομημένους χώρους, θεωρούμενους ως σταθερούς πόλους έλξης γι' αυτήν. Ο δομημένος χώρος είναι όπως ένας καθρέφτης μέσα στον οποίο καθρεφτίζονται σε αντιστροφή, σημαίνουσες πραγματικότητες (χώρος/κάτοικος)». (Νασιώκα, Κ, 2011)

Χάρτες κατανομής της μεταναστευτικής κατοικίας, 2001:

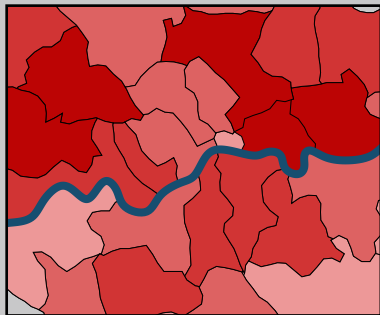

20 km 10 km 5 km 1 km

Ελλάδα, Αττική

Πηγή: Βαίου, Ντ., 2007

Η κατανομή της μεταναστευτικής κατοικίας στην Αθήνα παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές πόλεις. Μεγαλύτερη συγκέντρωση σημειώνεται με διαφορά στο κέντρο της πόλης, ενώ οι προαστιακές περιοχές (χαμηλού και υψηλού εισοδήματος) καταγράφουν μικρότερες τιμές.

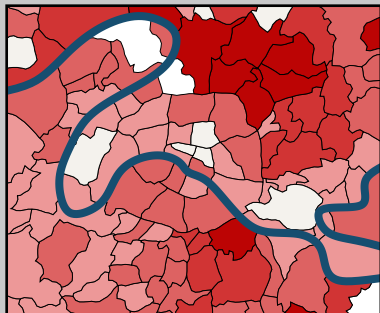

20 km 10 km 5 km 1 km

Μ. Βρετανία, ευρύτερο Λονδίνο

Πηγή: The Guardian, 2001 Census

Στην περιοχή του Λονδίνου, η μεταναστευτική κατοικία είναι σαφώς συχνότερη και πιο ομοιόμορφα κατανεμημένη. Παρόλο που το κέντρο (City) και κάποιες περιοχές γύρω εμφανίζουν μικρότερες συγκεντρώσεις, οι περιοχές περιφερειακά του κέντρου και όχι τα μακρινά προάστια είναι αυτές που εμφανίζουν τις μεγαλύτερες τιμές.

20 km 10 km 5 km 1 km

Γαλλία, ευρύτερο Παρίσι

Πηγή: Insee, 2007

Στο Παρίσι φαίνεται να υπάρχουν μεγάλες αντιθέσεις ανά περιοχή, γεγονός που οδηγεί στην συχνή αναφορά των γκέτο της πόλης. Στο κέντρο καταγράφονται οι μικρότερες συγκεντρώσεις, μαζί με κάποιες περιοχές των νοτιοανατολικών προαστίων, ή περιοχές κοντά στον Σηκουάνα.

στην μεταολυμπιακή Αθήνα τόσο από ντόπιους όσο και από αλλοεθνείς. Ομάδες και κινήματα πολιτών, οργανώσεις γειτονιάς, τοπικά συμβούλια και πρωτοβουλίες κατοίκων, επαναφέρουν την σημασία του τοπικού ως χώρο οργάνωσης κοινωνικών δομών. Ταυτόχρονα οι μετανάστες της πόλης, επανασυνδέουν τον τόπο σε επίπεδο γειτονιάς με τον πολιτισμικό αυτο-προσδιορισμό, αναβιώνοντας έναν δεσμό που η ντόπια κοινωνία είχε σταματήσει να καλλιεργεί.

3.7 Μετακίνηση της μεταναστευτικής κατοικίας

Παρόλο που σύμφωνα με τον χάρτη του 2001 οι υψηλότερες συγκεντρώσεις βρίσκονται στο κέντρο της Αθήνας, με τον έλεγχο της εξέλιξης, τις συνεντεύξεις ανα περιοχές και την δημιουργία του νέου χάρτη, εντοπίζουμε μια σαφή μετακίνησή τους.

Εχει ήδη αναφερθεί η τάση για εγκατάσταση σε **περιφερειακές περιοχές του κέντρου** μετά την αρχική διαμονή σε αυτό. Αυτή σχετίζεται άμεσα με την παραπάνω ροπή προς τον σχηματισμό κοινοτήτων και οικειοποίησης του χώρου, και φαίνεται να είναι και η κυρίαρχη δύναμη που μεταβάλλει το τοπίο μέχρι το 2013. Οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί παραμένουν μεν στα όρια του δήμου Αθηναίων, συγκεντρώνονται δε σε μεγαλύτερο βαθμό από προηγούμενως και μετακινούνται σε παραδοσιακές περιοχές κατοικίας (Κυψέλη, Αγ. Παντελεήμονας, Νέος Κόσμος). Παρόλο που μέρος του κέντρου έχει ακόμα αυξημένη μεταναστευτική παρουσία (Ομόνοια, Μεταξουργείο κλπ) είναι σαφής η υποχώρηση από περιοχές-βιτρίνα της Αθήνας (Σύνταγμα, Μητρόπολη, Πλάκα, Κεραμεικός), ίσως σε ένα μετασχηματισμό της Αθήνα περισσότερο προς το πρότυπο χωρικής κατανομής του Λονδίνου ή του Παρισιού.

(3.8) Enri Canaj, «Shadow in Greece» (2013)

3.8 «Υπερ-ποικιλότητα» στην Αθήνα

Το παρόν κεφάλαιο είχε τοποθετηθεί εδώ σε αναμονή των προηγούμενων ευρημάτων χωρικής κατανομής, φιλοδοξώντας να αναγάγει τους χωρικούς συσχετισμούς πληθυσμών σε δείκτες αφομοίωσης ή/και ένταξης. Μια τέτοια μεθοδολογία, μετά από την επαφή με την σχετική βιβλιογραφία και την εκπόνηση της έρευνας, δεν θεωρείται ακριβές αλλά ούτε και θεμιτό, καθώς οι διαδικασίες αυτές αποδείχθηκαν πολυεπίπεδες, απρόβλεπτες και τελικά αποσπασμένες από την έννοια του χώρου. Αντίθετα γίνεται η διαπίστωση αυτής ακριβώς της πολυπλοκότητας που εμφανίζει και η Αθήνα, υπό τον όρο «υπερ-ποικιλότητα» (super-diversity) (Vertovec, St., 2007).

Έχουμε ήδη δει την τάση οικιστικής ανάμειξης των μεταναστευτικών πληθυσμών που αναπτύχθηκε από την δεκαετία του 1990 (βλ. Logan κ.ά., 2004 για τις ΗΠΑ, Burgel, 2008 για το Παρίσι). Αυτή η τάση ονομάστηκε αργότερα υπερ-ποικιλότητα. «Η «υπερ-ποικιλότητα» αναφέρεται στη αυξανόμενη διασπορά μικρών μεταναστευτικών κοινοτήτων, με σημαντικές μεταξύ τους διαφορές ως προς την απασχόληση, την κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, την αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία και τις διεθνείς τους διασυνδέσεις» (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009). Αυτό συντέλεσε στην ανάπτυξη μιας θεωρητικής και πολιτικής προσέγγισης η οποία δεν ερμηνεύει αυτόματα κάθε χωρική συγκέντρωση μεταναστών σε γκέτο ή αποκλεισμό, γεγονός που επιτρέπει την αυξανόμενη αποδοχή της πολιτισμικής και χωρικής διαφοροποίησης. Παρόλα αυτά, αυτή η υποχώρηση της απολυτότητας, δεν συνεπάγεται με εξαίρεση των κοινωνικό-οικονομικών ανισοτήτων. Αντίθετα, η υπερποικιλότητα δηλώνει «την παραγωγή ανισοτήτων μέσω της αλληλεπίδρασης πολιτισμικών και οικονομικών παραγόντων, που δεν οδηγεί απαραίτητα σε κοινωνική πώλωση (δεν διογκώνονται δηλαδή οι δύο ακραίοι πόλοι της διεθνικής ελίτ και της διεθνικής υπηρετικής τάξης), αλλά συμβάλλει στον κοινωνικό κατακερματισμό με τις ταξικές και εθνοπολιτισμικές διατομές να παράγουν επιμέρους κοινωνικές κατηγορίες σε όλο σχεδόν το φάσμα της κοινωνικής στρωμάτωσης» (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009). Επίσης η κοινωνική, οικονομική και χωρική ομοιότητα κοινοτήτων διαφορετικών εθνοτήτων που προαναφέρθηκε (στο κεφάλαιο 3.6), οδηγεί στην δημιουργία σύνθετων συσχετισμών στο σύνολο του αστικού χώρου. Ενώ η ομοιογένεια έγκειται στην κοινωνική και οικονομική συγγένεια μεταξύ ξένων παρά την πολιτισμική απόσταση, αντίθετα η σχέση ντόπιων και ξένων επηρεάζεται και από τις δύο ομάδες χαρακτηριστικών. Ακόμα και εντός του μεταναστευτικού πληθυσμού εμφανίζονται διογκούμενες διαφορές (π.χ. στην ταχύτητα ενσωμάτωσης, το νομικό πλαίσιο, την κοινωνική θέση κλπ). Συνεπώς, οι κοινωνικές υπο-ομάδες άλλοτε ταυτίζονται, άλλοτε αντιπαράτιθενται και άλλοτε διαφοροποιούνται δημιουργώντας πολυσύνθετες αλληλεπιδράσεις και προσδίδοντας εξαιρετικά δυναμικό χαρακτήρα στο περιβάλλον.

Χαρακτηριστικό είναι, ότι σε αυτό το πλαίσιο, ερευνητικό πρόγραμμα του ΕΜΠ (Τουρνικιώτης, Π., 2011) αναγνωρίζει τον διαχωρισμό των μεταναστευτικών ομάδων βάσει πληθώρας κριτηρίων όπως: το νομικό καθεστώς στο οποίο υπόκεινται, την ηλικιακή σύνθεση, το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, την θέση στην αγορά εργασίας, τις συνθήκες κατοικίας, την συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση, την ιδιοκατοίκηση και τη γενικότερη κοινωνική σύνθεση των περιοχών κατοικίας τους. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, προτείνεται η κατηγοριοποίηση σε 6 πολυ-εθνοτικές ομάδες, οι οποίες εμφανίζουν σειρά άλλων ομοιοτήτων και θεωρείται σκόπιμη η έρευνά τους ως τέτοιες²⁰.

20. «Η πρώτη περιλαμβάνει μετανάστες από το Λίβανο, την Τουρκία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Τα μέλη αυτής της ομάδας που αποτελείται από τρεις πολύ διαφορετικές μεταξύ τους εθνικότητες, παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ένταξης στην τοπική κοινωνία και κατοικούν κυρίως σε μεσοαστικές περιοχές της πόλης. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει μετανάστες από το Ιράν, την Αίγυπτο, τη

Σημαντικότερα χαρακτηριστικά της νέας αυτής κατάστασης αποτελούν η συρρίκνωση ή διόγκωση των μεσαίων στρωμάτων όχι με ενιαίο τρόπο αλλά αποσπασματικά, η τροφοδοσία των κατώτερων στρωμάτων της αγοράς εργασίας όχι αποκλειστικά από μετανάστες και ο εγκλωβισμός κάποιων μεταναστευτικών ομάδων σε εργασιακά και οικονομικά αδιέξοδα με ταυτόχρονη κοινωνική κινητικότητα κάποιων άλλων. Τέλος, οι χωρικές επιπτώσεις του φαινομένου είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς λόγω αυτής της ασύμμετρης κοινωνικής ιεραρχίας προκύπτουν **νέες μορφές περιθωριοποίησης που δεν εκφράζονται με αυξημένη χωρική συγκέντρωση**²¹, αλλά αντίθετα χαρακτηρίζονται από μεγάλη διασπορά και την γειτνίαση της περιθωριοποιημένης ομάδας με χαμηλές μεσοστρωματικές κατηγορίες²². Αυτό είναι και το χαρακτηριστικό που μας επιτρέπει να αναγνωρίζουμε το γεγονός της κοινωνικής περιθωριοποίησης μεταναστευτικών κοινοτήτων στην Αθήνα, χωρίς όμως να εντοπίζουμε φαινόμενα γκετοποίησης. Επίσης οι διαφορετικές ομαδοποιήσεις που γίνονται στην πόλη (εθνικές, ταξικές, χωρικές, οικονομικές, βάσει μεταναστευτικής παρουσίας, εκπαιδευτικού επιπέδου, θρησκείας κλπ κλπ) παράγουν νέες χαρτογραφήσεις, νησιά ρευστών ιδιοτήτων και ομαδοποιήσεων που (πρέπει να) αποτελούν πλέον σημαντικά εργαλεία στην διαχείριση της πόλης και την διερεύνηση του χαρακτήρα της.

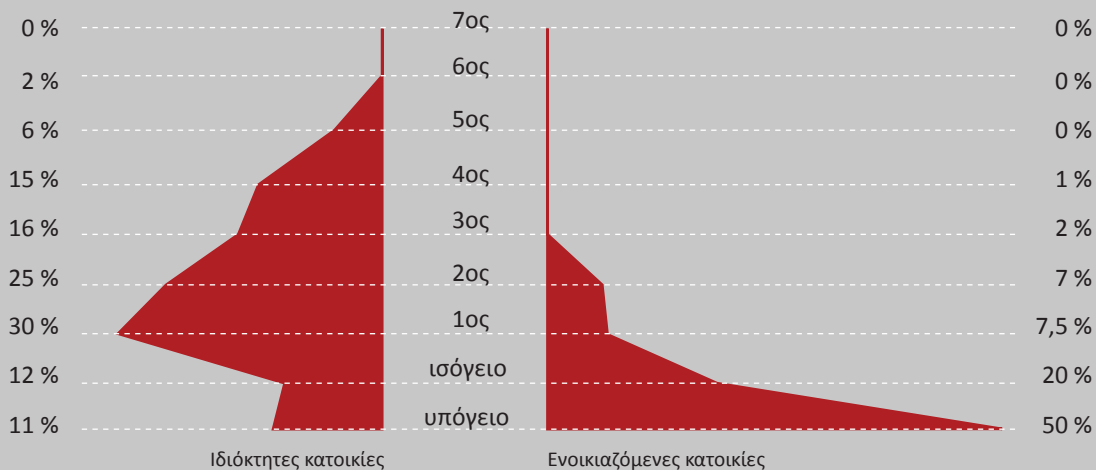
Συρία και τη Νιγηρία. Πρόκειται για τη δεύτερη πιο αποστερημένη ομάδα μεταναστών, ανδροκρατούμενη κατά βάση, με σχετικά καλύτερη θέση στην αγορά εργασίας (εν συγκρίσει με την τελευταία) και μεγάλη συμμετοχή στο δίκτυο των άτυπων εμπορικών δραστηριοτήτων του δρόμου. Τρίτη ομάδα που είναι και η μακράν πολυπληθέστερη συμπεριλαμβάνει εθνικές ομάδες που ήρθαν στην Ελλάδα με το πρώτο κύμα μετανάστευσης κατά τη δεκαετία του '90. Μιλάμε για μετανάστες από την Αλβανία, τη Ρουμανία, τη Ρωσία, το Καζακστάν, την Πολωνία και την Αρμενία, με σχετική ισότιμη παρουσία ανδρών και γυναικών, που καταλαμβάνουν ως επί το πλείστον χαμηλές θέσεις στην αγορά εργασίας. Η εγκατάστασή τους στην πόλη εμφανίζει μεγάλη διασπορά έχοντας ωστόσο εντονότερη παρουσία σε περιοχές των κατώτερων μεσοαστικών στρωμάτων. Η τέταρτη ομάδα αποτελείται από μετανάστες που προέρχονται από χώρες όπως η Βουλγαρία, η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία. Ομάδα που εκπροσωπείται κυρίως από το γυναικείο φύλο, με σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο που όμως δεν αντικατοπτρίζεται στις θέσεις που καταλαμβάνει στην αγορά εργασίας με συνήθη απασχόληση την οικιακή εργασία σε μεσαία και κατώτερα μεσοαστικά ελληνικά νοικοκυριά. Η Πέμπτη ομάδα αναφέρεται σε μια άλλη γυναικοκρατούμενη ως επί το πλείστον ομάδα μεταναστών από τη Σρι Λάνκα, τις Φιλιππίνες και την Αιθιοπία, με σχετικά χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και οικιακή εργασία σε νοικοκυριά της μεσαίας και ανώτερης μεσαίας τάξης. Τέλος στην έκτη ομάδα ανήκουν μεταναστευτικές ομάδες από το Μπαγκλαντές, την Ινδία, το Πακιστάν και το Ιράκ. Πρόκειται για την πιο αποστερημένη ομάδα, σε επίπεδο θέσης που καταλαμβάνει στην αγορά εργασίας και συνθηκών κατοίκησης, που απαρτίζεται κατά βάση από το ανδρικό φύλο.» (Τουρνικιώτης, Π. 2011).

21. Αυτή η εξέλιξη αποσύνδεσης της χωρικής συγκέντρωσης από τον κοινωνικό αποκλεισμό παρατηρείται αρχικά στις βόρειες πόλεις αλλά τελικά και στις μητροπόλεις του Ευρωπαϊκού Νότου και την Αθήνα (Ατβaci, 2008, Μαλούτας, 2007, Αράπογλου, 2009).

22. Επίσης, η κατοικία σε ίδιες περιοχές του κέντρου δεν εγγυάται πως γηγενείς και μετανάστες έχουν πρόσβαση και στις ίδιες υπηρεσίες, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία όταν οι υπηρεσίες αυτές (πχ η εκπαίδευση) καθορίζουν τις προοπτικές κοινωνικής κινητικότητας.

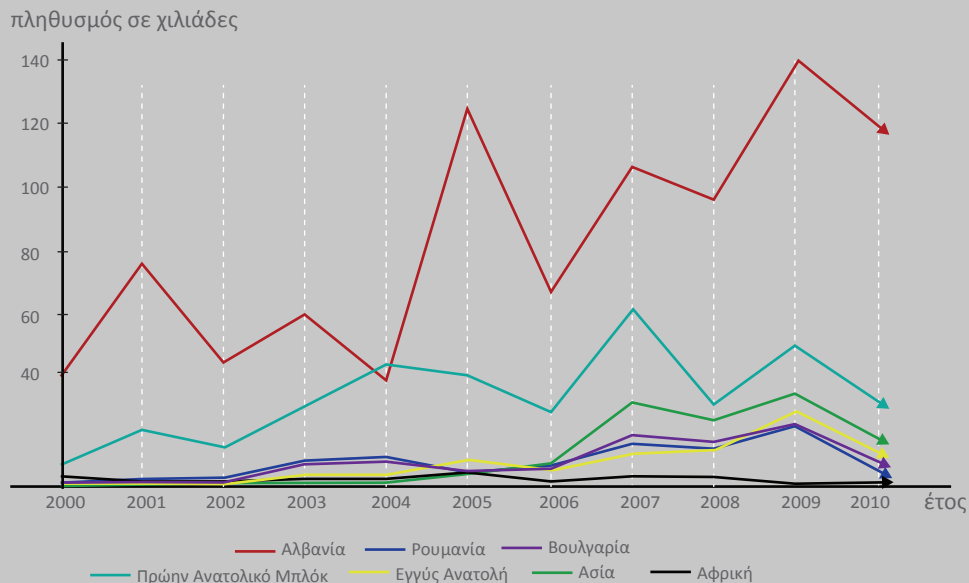
Κατανομή ανα όροφο ιδιοκτητών και ενοικιαζόμενων μεταναστευτικών κατοικιών στον Δήμο Αθηναίων, 2010

Πηγές: Μπαλαμπανίδης, Δ. 2012, Πολύζου, Ι., Μπαλαμπανίδης, Δ. 2011

Αριθμός αλλοδαπών ιδιοκτητών, 2000 - 2010 (ανά έτος και εθνικότητα)

Πηγή: Μπαλαμπανίδης, Δ. 2011

3.9 Κατακόρυφος διαχωρισμός και η ελληνική πολυκατοικία:

Σύμφωνα με ότι έχουμε δει μέχρι τώρα, η Αθήνα παρουσιάζει νησίδες αυξημένης μεταναστευτικής συγκέντρωσης χωρίς αυτό να συνεπάγεται με την δημιουργία περιοχών αποκλειστικής παρουσίας μεταναστών γενικά, ή μίας μόνο εθνικής ομάδας. Παρόλο που μία από τις πρώτες έρευνες υποστηρίζει την ύπαρξη «περιφρακτικών» χώρων (κυρίως στην Ομόνοια και στη Βάθη) όπου οι μετανάστες ζουν εντελώς απομονωμένοι από τον ντόπιο πληθυσμό (Ψημμένος, Ι. 1995), μεταγενέστερες έρευνες (Πετρονώτη, Μ. 1998, Βαΐου, Ντ., κ.ά. 2007) δεν επιβεβαιώνουν τον συγκεκριμένο ισχυρισμό: παρά τον εντοπισμό συγκεντρώσεων (σε Ομόνοια, Κυψέλη, Πατήσια και Σεπόλια) καταγράφουν μια σχετική διάχυση σε διάφορες περιοχές της πόλης και μια υψηλή ανάμειξή τους με τον «ντόπιο» πληθυσμό (Μπαλαμπανίδης Δ., 2012). Αυτό βέβαια δεν σημαίνει και εξάλειψη των ανισοτήτων. Το «μέσο» που επιτρέπει σε αυτό τον σαφή κοινωνικό διαχωρισμό να υπάρχει μη εκφραζόμενος χωρικά, αλλά και στην ποιοτική διαφοροποίηση των αστικών περιοχών να εξακολουθεί να υφίσταται παρόλη την διασπορά των μεταναστών στο ιστό της πόλης, είναι η ελληνική πολυκατοικία.

Ηδη έχουν διατυπωθεί δυο σημαντικές ιδιαιτερότητες των πόλεων του ευρωπαϊκού νότου: η απουσία καταμερισμού των χρήσεων γης σε ζώνες και η ανάμειξη των κοινωνικών τάξεων στον αστικό χώρο (δηλαδή απουσία οριζόντιου διαχωρισμού). Το μοντέλο της πολυκατοικίας ανταποκρίνεται απόλυτα στα παραπάνω, καθώς προσφέρεται για την υποδοχή οποιασδήποτε σχεδόν εμπορικής δραστηριότητας στο ισόγειο, αλλά και την δυνατότητα διαστρωμάτωσης σε ορόφους που επιτρέπει στις διαφορετικές τάξεις να επιλέγουν να συνυπάρχουν. Αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό επιτρέπει και στους μετανάστες να κατοικούν σχεδόν σε όλο το μήκος και το πλάτος της Αθήνας: μόνο ο κάθετος άξονας είναι εκτός ορίων. Ταυτόχρονα, οι μετανάστες αποτελούν μοναδική ομάδα έτοιμη να καλύψει αυτό το κενό που δημιουργήθηκε από την ανοδική πορεία των ντόπιων στα χρόνια της ευμάρειας στην αλλαγή του αιώνα.

Το μοντέλο συνήθως διαμορφώνεται ως εξής: οι μετανάστες κατοικούν τα ισόγεια και υπόγεια των κτηρίων λόγω πιο προσιτών τιμών. Φοιτητές, γραφεία, ιατρεία, υπηρεσίες και νοικοκυριά μέσου εισοδήματος κατοικούν στους μέσους ορόφους, εμφανίζοντας μεγάλη ποικιλία χρήσεων και χαρακτήρων. Τέλος οι ανώτερου εισοδήματος ντόπιοι, οι οποίοι είναι συχνά ιδιοκτήτες των χαμηλότερων διαμερισμάτων (Μαλούτας Θ., Εμμανουήλ Δ., Παντελίδου-Μαλούτα Μ., 2006) προτιμούν τους τελευταίους ορόφους και τα ρετιρέ που εκτός από καλύτερο ηλιασμό/αερισμό και οπτική άνεση, εμφανίζουν και ένα σχετικά αυξημένο βαθμό ασφάλειας (Maloutas T., Karadimitriou N., 2001, Βασενχόβεν, Μ., 2003)²³.

Επιβεβαιώνοντας τα παραπάνω, συστηματική ακαδημαϊκή έρευνα (Πολύζου Ι., Μπαλαμπανίδης Δ., 2011) στην περιοχή της Κυψέλης το 2011, διαπίστωσε μετά από έλεγχο 11.213 διαμερισμάτων σε 600 κτήρια, πως το 14% αφορά άδεια διαμερίσματα, και το 14% διαμερίσματα όπου διαμένουν μετανάστες. Το 50% των μεταναστών ζει σε υπόγειο ή ημιώροφο, ενώ οι υπόλοιποι μεταξύ πρώτο έως τέταρτο όροφο. Ελάχιστοι μετανάστες μένουν ψηλότερα.

23. Άλλωστε και μέσα από την ελληνική εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών, επιβεβαιώνεται η θεωρία του κάθετου διαχωρισμού: τα ρετιρέ έγιναν σύμβολο της κοινωνικής ανόδου των ελληνικών μεσαίων στρωμάτων για μεγάλο χρονικό διάστημα υποδηλώνοντας οικονομική άνεση ανεξαρτήτου περιοχής της κατοικίας.

4.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Το παρόν κεφάλαιο επιχειρεί να καταγράψει τους μετασχηματισμούς του αστικού δημόσιου χώρου ως επακόλουθο του μεταναστευτικού φαινομένου. Αναφερόμαστε και πάλι στην μετανάστευση μετά το 2004, που εμφανίζει πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά (όπως αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο) και εξετάζεται μεμονωμένα η κάθε δραστηριότητα που λαμβάνει χώρο στον δημόσιο χώρο. Στόχος είναι η κατανόηση των αστικών μετασχηματισμών: η αναλυτική ματιά στην μέχρι τώρα κατάσταση και ο εντοπισμός στοιχείων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν θετικά για την εξέλιξη του κέντρου της Αθήνας (χωρικά).

Σημαντική είναι η υπογράμμιση του ρευστού χαρακτήρα της μετανάστευσης και των χωρικών προεκτάσεών της στην πόλη για πολλούς λόγους (πχ το εξωθεσμικό καθεστώς παραμονής και εργασίας, την έλλειψη ασφλών και επαρκών υποδοχέων κλπ). Αυτό το χαρακτηριστικό οδηγεί στην παραγωγή κάποιων σημείων αναφοράς («focal points») για μία ή περισσότερες εθνικότητες, τα οποία είναι μετακινούμενα, μεταβαλλόμενα και ασταθή. Εν μέρει, οι περισσότεροι τέτοιο τύποι είναι σήμερα «σημεία συνάντησης, συνεχώς μεταλλασσόμενοι αστερισμοί διαδρομών» στους οποίους η αίσθηση του ανήκειν είναι μεταβαλλόμενη και διαπραγματεύσιμη (Massey, D., 2005).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως η χαρτογράφηση των μεταναστευτικών πρακτικών στον δημόσιο χώρο σε δεδομένη παγωμένη χρονική στιγμή, με απόλυτη ακρίβεια και σε μικρή κλίμακα δεν θα είχε κάποιο βαθύτερο νόημα ή συμπέρασμα. Το κεφάλαιο επιχειρεί αντίθετα να κατανοήσει τον τρόπο (μετα)σχηματισμού τους ως διαρκή διαδικασία.

(4.3) Ινδικά μπαχαρικά στην Ευρυτιδού

(4.2) Κουρέιο Σομαλικής κοινότητας σε εγκατελειμένο κτήριο της δυτικής Αττικής, 2012. Stephen Boyle, «Life in the shadows in modern Greece», (2011-2012)

(4.1) Μικροκατάστημα με προϊόντα από την χώρα προέλευσης του ιδιοκτήτη.

4.1 Εργασία

Η παρουσία των μεταναστών στον δημόσιο χώρο σχετίζεται συχνά με την εργασία. Η χρήση του δημόσιου χώρου υπό το πρίσμα της εργασίας μπορεί να εντοπιστεί στο πλανόδιο μικρεμπόριο, τα καταστήματα μεταναστών, την αναμονή σε πιάτσες για χειρωνακτική εργασία και την σκληρότερη πλευρά των άτυπων δικτύων που συχνά φορτίζονται νοηματικά ως μιαρὰ και επικίνδυνα και σχετίζονται με την πορνεία, τα ναρκωτικά και άλλους τρόπους επιβίωσης όπως το scrap μετάλλων¹.

4.1.1 Καταστήματα μεταναστών:

Παρά το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών στρέφονται προς την κατασκευή, την γεωργία, τις οικιακές εργασίες ή την εστίαση και την αναψυχή, μία μερίδα δημιουργεί δικές της επιχειρήσεις που μετασηματίζουν το αστικό, κοινωνικό και οικονομικό πεδίο με ποικίλους τρόπους. Ταυτόχρονα, η καταναλωτική δραστηριότητα εμφανίζεται ιδιαίτερα σημαντική στην μετανεωτερική κοινωνία του σήμερα στις διαδικασίες κοινωνικής ενσωμάτωσης και ταυτοποίησης (λόγω της μετατόπισης από την κοινωνία των παραγωγών σε αυτή των καταναλωτών) (Μπάουμαν, Ζ., 2002, σ. 84-85). Υπό αυτό το πρίσμα τα καταστήματα των μεταναστών μπορούν να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στον σχηματισμό μιας πραγματικά πολυπολιτισμικής Αθήνας:

Θεωρητικά, η συγκέντρωση μεταναστευτικών καταστημάτων παρουσιάζει σημαντικές ευκαιρίες για την περιοχή. Στην περίπτωση πολλών καταστημάτων με παρόμοια ή διαφορετικά προϊόντα από ένα μείγμα από διαφορετικές εθνικές ομάδες, ενισχύεται άμεσα το **εύρος της καταναλωτικής επιλογής** της περιοχής (Βαΐου Ντ., Καλαντίδης, Α, κ.α. 2007). Στην περίπτωση της ανάπτυξης εμπορικής δραστηριότητας από μία μόνο μεταναστευτική ομάδα, καθίσταται πολύ πιθανή η ενίσχυση της ιδιαιτερότητας της περιοχής, με την δόμηση μιας **νέας τοπικής ταυτότητας** (Βαΐου Ντ., Καλαντίδης, Α, κ.α. 2007), μίας ατμόσφαιρας η οποία μπορεί να λειτουργήσει προσελκύοντας υπερτοπικούς επισκέπτες (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γερμανικό Kreuzberg στο Βερολίνο με την έντονη τούρκικη παρουσία). Καθώς ο χαρακτήρας αρχίζει να σχηματίζεται, οι επιχειρήσεις μεταναστών αναπτύσσουν πυκνότερες σχέσεις, καλύτερη οργάνωση και συσχετισμό με τα υπόλοιπα δίκτυα της τοπικής κοινωνίας.

Σημαντικός είναι και ο ρόλος τους στην αναβάθμιση της εμπορικής δραστηριότητας της περιοχής. Εάν τα καταστήματα είναι συνοικιακού χαρακτήρα, τότε το ενδιαφέρον έγκειται στο ότι δεν απευθύνονται μόνο σε μετανάστες αλλά σε και σε ντόπιους. Με αυτό τον τρόπο αναλαμβάνουν ένα **σταθεροποιητικό ρόλο στην γειτονιά** (Βαΐου Ντ., Καλαντίδης, Α, κ.α. 2007). Αντίθετα, σε περίπτωση εξεζητημένου εμπορεύματος από την χώρα προέλευσης η πελατεία των καταστημάτων αυτών δεν περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο, αλλά διευρύνεται στα όρια της εθνικής ομάδας, σε όλη την έκταση της πόλης. Τα καταστήματα απευθύνονται δηλαδή σε υπερτοπικό κοινό προσπαθώντας να το τραβήξουν στην περιοχή. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ωφελείται η περιοχή, τόσο άμεσα με την ύπαρξη του καταστήματος, όσο και έμμεσα από την **αυξανόμενη επισκεψιμότητα και τον νέο ρόλο** που αυτή της προσδίδει σε επίπεδο πόλης (Schuleri-Hartje, U. K., Flötting, H., Reimann, B., 2005).

1. Σε καμία περίπτωση αυτή η αναφορά δεν συνεπάγεται με ανάγνωση του μεταναστευτικού φαινομένου και των εν λόγω δραστηριοτήτων ως αίτιο και αποτέλεσμα, ούτε και υπονοεί την οποιαδήποτε αιτιακή σχέση μεταξύ μεταναστών και εγκληματικότητας.

(4.4) Η συγκέντρωση καταστημάτων διαφόρων μεταναστευτικών ομάδων σε μια γειτονιά μετασηματίζει την όψη της. Hakím Abdi, Καταστήματα μεταναστών, Μοναστηράκι, 2013

Τέλος, οι εμπορικές δραστηριότητες των μεταναστών μπορούν να συμβάλλουν εκτός από την οικονομική αναβάθμιση της περιοχής και στην **ζωντάνια του αστικού ιστού** (Πολύζου Ι., Μπαλαμπανίδης Δ., 2011). Διατηρούν μια ζωή ανθρώπινη παρουσία, καθώς τα καταστήματά τους μένουν ανοιχτά ως αργά το βράδυ και πολλές φορές δουλεύουν και τις αργίες. Επίσης συχνά λειτουργούν σαν χώροι αναφοράς και συνάντησης, δημιουργώντας μικρές συγκεντρώσεις μπροστά τους.

Συγκεκριμένα στο παράδειγμα της Αθήνας, η εμπορική δραστηριότητα των μεταναστευτικών καταστημάτων, εάν και υπάρχει σε ένα ευρύ μέρος της πόλης, εμφανίζεται αυξημένη σε συγκεκριμένη περιοχές. Αυτές είναι κατά βάση οι περιοχές δυτικά της Ομόνοιας μέχρι την Ευριπίδου, στα νότια την πλατεία Κουμουνδούρου και την πλατεία Καραϊσκάκη, κατά μήκος των οδών Αχαρνών και σε μικρότερο βαθμό στις Μ. Βόδα και Αριστοτέλους. Ταυτόχρονα σημειώνονται και αρκετά έντονες διαφοροποιήσεις σε αυτές τις ζώνες: στην πλατεία Κουμουνδούρου και κατά μήκος της Πειραιώς έχουμε συγκέντρωση του κινέζικου εμπορίου (λιανικού και χονδρικού), μιας αρκετά κλειστής και για το λόγο αυτό ιδιαίτερης περίπτωσης μεταναστευτικής ομάδας. Η πλατεία Θεάτρου εμφανίζει περισσότερη ποικιλία εθνοτήτων, με καταστήματα μεταναστών από την υπόλοιπη Ασία και την Αφρική, ενώ οι μετανάστες από την Πολωνία και την υπόλοιπη αναπτύσσουν κυρίως συνοικιακά καταστήματα στη Μ. Βόδα (Τουρνικιώτης, Π. 2011).

Όσον αφορά στο είδος των καταστημάτων, εντοπίζουμε πληθώρα διαφορετικών επιχειρήσεων σε ποικίλους κλάδους. Συχνότερα είναι τα καταστήματα που παρέχουν δυνατότητα επικοινωνίας με την χώρα αποστολής (όπως καταστήματα αποστολής χρημάτων (money transfer), τηλεφωνικά κέντρα (call centers), καταστήματα με ηλεκτρονικά είδη δορυφορικής τηλεόρασης και κινητής τηλεφωνίας, κ.α.), αλλά και καταστήματα κάλυψης καθημερινών αναγκών (κουρέια, κάβες, καφεεία, ψιλικά, παντοπωλεία με προϊόντα από τους τόπους προέλευσης, φούρνοι κ.α.), εμπορικά καταστήματα (ρούχων, ηλεκτρονικών κτλ.), παροχή υπηρεσιών (υδραυλικοί, ράφτες, κομμωτήρια κ.ά.) και διασκέδαση (καφέ, εστιατόρια, μπαρ). Το νέο τοπίο εμπορικών χρήσεων και υπηρεσιών που προκύπτει από τα παραπάνω μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στην περιοχή.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η **ορατότητα** των καταστημάτων αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτά επιδρούν στην περιοχή. Με την αυξημένη ορατότητα οι αλλαγές έχουν περισσότερο τα χαρακτηριστικά κοινωνικής ζύμωσης: δεδομένου ότι η γλώσσα αποτελεί θεμελιώδες πολιτισμικό χαρακτηριστικό, οι αλλόγλωσσες επιγραφές μεταβάλλουν το τοπίο της γειτονιάς και υποδηλώνουν την επιθυμία των ίδιων των μεταναστών να γίνουν ορατοί. Παράλληλα, αναδύονται νέα σημεία αναφοράς και στάσης διάχυτα στον αστικό ιστό, στα οποία πολλές φορές επεκτείνεται η δημόσια ζωή των μεταναστών (Βαΐου Ντ., Στρατηγάκη Μ., 2008).

Καταστήματα μεταναστών στον Δήμο Αθηναίων (ενδεικτικά)*

Πηγή: Π. Τουρνικιώτης, 2011, σελ. 111

* Στον χάρτη σημειώνονται τα καταστήματα που ανήκουν σε μετανάστες, όπως αυτά εμφανίζονται στους δυο πληρέστερους ηλεκτρονικούς τηλεφωνικούς καταλόγους. Αυτοί, παρόλο που έχουν αρκετές ελλείψεις, μας δίνουν μια ενδεικτική κατανομή σε περιοχές ή οδικούς άξονες (περιοχή δυτικά της πλατείας Ομονοίας, Μιχαήλ Βόδα, Αχαρνών και Αριστοτέλους). Αυτό είναι αρκετό για την έρευνα, καθώς δεν στοχέυει σε λεπτομερή καταγραφή, αλλά κατανόηση των μηχανισμών και εξαγωγή συμπερασμάτων.

Παρά τα όσα θετικά θα μπορούσαν να προκύψουν στις γειτονίες της πόλης από τα καταστήματα των μεταναστών, δεν φαίνεται να υπάρχει θεσμική θέληση για την διαχείριση του φαινομένου προς μία τέτοια κατεύθυνση. Αντιθέτως, το Δημοτικό Συμβούλιο της Αθήνας αποφάσισε τον Ιούνιο του 2010 την αναστολή της χορήγησης αδειών συγκεκριμένων τύπων καταστημάτων σε ορισμένες περιοχές του κέντρου². Οι περιοχές αφορούν κυρίως το 6ο διαμέρισμα Αθήνας (Κυψέλη, Αγ. Παντελεήμονας, Σεπόλια), καθώς και μια μεγάλη περιοχή γύρω από την Ομόνοια και την πλατεία Κουμουνδούρου και τα τα μαγαζιά που απαγορεύεται να αδειοδοτηθούν είναι τα μίνι μάρκετ, τα ίντερνετ καφέ, τα σπωροπαντοπωλεία και τα μπαρ. Αυτά αποτελούν κατά μεγάλο ποσοστό τις περιοχές και τα είδη καταστημάτων στα οποία στρέφονται οι μετανάστες. Διαφαίνεται λοιπόν μια απροθυμία για την θεσμοθέτηση και την αξιοποίηση του φαινομένου μέσα από μια προσπάθεια κυβερνητικής άρνησης της ίδιας του της ύπαρξης (με τρόπο ανάλογο με την διαχείριση των αιτήσεων ασύλου, των αδειών παραμονής κλπ κλπ).

Στο παράδειγμα της Αθήνας, μετά από τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε ως υφιστάμενες επιπτώσεις των καταστημάτων κυρίως την αναζωογόνηση μέρους του αστικού ιστού, σε μέρη όπου αυτό είχε αρχίσει να αδειάζει, και την διεύρυνση της καταναλωτικής επιλογής κάποιων περιοχών. Η πιθανότητα του ρόλου των καταστημάτων ως στοιχεία δόμησης ταυτότητας δεν έχει βρει την τοπική κοινωνία έτοιμη για τέτοια κοινωνική αλλαγή, η υπερτοπική επισκεψιμότητα και ο σταθεροποιητικός ρόλος είναι μάλλον αμφίβολα καθώς το ελληνικό αγοραστικό κοινό δεν στρέφεται σε μεγάλη έκταση προς τα καταστήματα μεταναστών καθώς δεν έχει εξοικειωθεί πλήρως ακόμα στην αλλαγή αυτή. Ειδικά σήμερα, με την ανάδυση συναισθημάτων αλληλεγγύης βάσει εθνικών κριτηρίων να κάνουν την εμφάνισή τους κάτω από την πίεση της οικονομική κρίσης, ο εναγκαλισμός των καταστημάτων μεταναστών ως δομικό στοιχείο της ελληνικής οικονομίας και ταυτότητας του αστικού ιστού της Αθήνας, φαίνεται σενάριο δύσκολα πραγματοποιήσιμο.

Ιδιάζουσα περίπτωση καταστημάτων μεταναστών με υψηλές συγκεντρώσεις και ξεκάθαρα εθνικά χαρακτηριστικά αποτελεί η κινέζικη αγορά λόγω της ιδιαίτερα κλειστής φύσης αυτής της ομάδας. Εκτός από τα κινέζικα μαγαζιά που βρίσκονται σε όλη την πόλη, τα πρώτα χρόνια του 2000 εμφανίζεται στην Αθήνα η λεγόμενη «China town» και εξαπλώνεται έκτοτε (όπως και σε πολλές μητροπόλεις της Δύσης). Χωρικά εντοπίζεται ανατολικά του Μεταξουργείου, μέχρι και την Ομόνοια, στου Ψυρρή και γύρω από την πλατεία Κουμουνδούρου, με κέντρο το οικοδομικό τετράγωνο στο νούμερο 66 της οδού Πειραιώς και κύριο άξονα την οδό Αγησιλάου (Τουρνικιώτης, Π. 2011). Κατά κανόνα συναντάμε καταστήματα ένδυσης, υπόδησης και μικρών χρηστικών ή διακοσμητικών αντικειμένων (πάντα χαμηλού κόστους και συνήθως κινέζικης προέλευσης). Τα περισσότερα λειτουργούν σε επίπεδο χονδρικού εμπορίου προμηθεύοντας τα υπόλοιπα κινέζικα καταστήματα τις αττικής ή τους πλανόδιους πωλητές. Έτσι στεγάζονται σε υπόγεια, γκαράζ, πρώην αποθηκευτικούς και βιοτεχνικούς χώρους με χαμηλή ορατότητα και μικρό άμεσο ρόλο στην ζωή των κατοίκων της πόλης. Επίσης, στο Μεταξουργείο υπάρχει υπαίθρια αγορά λαχανικών και άλλων τροφίμων.

2. Πηγή: Δ.Ε.Α. 06.03.2012, www.dea.org.gr

(4.6) Μετανάστες πλανόδιοι μικροπωλητές, μπροστά στα προπύλαια σε συναγερμό με τα πρόνοιτα τους κρυμμένα.

(4.7) Εμφάνιση αστυνομικών - αυξημένη ορατότητα/κινητικότητα. Spiro Trevor, 2010, «Cops!»

4.1.2. Παραεμπόριο:

Διαδεδομένο φαινόμενο, ιδιαίτερα μέχρι το 2010, είναι το πλανόδιο παραεμπόριο, καθώς συχνά αποτελεί μοναδικό μέσο επιβίωσης για ένα μεγάλο ποσοστό Αφρικανικού και Ασιατικού πληθυσμού. Αυτό αναπτύσσεται με πολύ διαφορετική λογική, ορίζοντας νέες, εφήμερες και ιδιαίτερα ρευστές γεωγραφίες χρήσεων στην πόλη και αποτελεί μεγάλο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας³. Στο κύκλωμα παράνομης διακίνησης προϊόντων συμμετέχουν 30.000 μικροπωλητές στο λεκανοπέδιο, οι πλειοψηφία των οποίων είναι μετανάστες.

Αυτή η ευμετάβλητη μορφή εμπορίου εκφράζεται με δύο βασικούς τρόπους (Τουρνικιώτης, Π. 2011). Πρώτον, με τους πλανόδιους μικροπωλητές σε περιοχές αναψυχής, όπως το Κολωνάκι, τα Εξάρχεια, του Ψυρρή, το Θησείο και το Γκάζι. Σημαντικό είναι πως αντίθετα με τις άλλες δραστηριότητες, αυτή απευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά σε ντόπιους και όχι μετανάστες.

Δεύτερη κατηγορία, αποτελεί η συγκέντρωση μικροπωλητών σε συγκεκριμένες πιάτσες σε υπαίθρια μικρά παζάρια. Αυτή είχε σημειώσει μεγάλη αύξηση κατά κανόνα οργανωμένη παρασιτικά σε σημεία συχνής διέλευσης περαστικών, όπως οι δρόμοι που αποτελούν πόλους υπεροτικού εμπορίου, οι σταθμοί του Μετρό και οι θεσμοθετημένες υπαίθριες λαϊκές αγορές. Περιοχές που χαρακτηρίζονταν από το εν λόγω άτυπο εμπόριο είναι η τριλογία στην Πανεπιστημίου, η Βικτώρια και η Ερμού από την Καπνικαρέα μέχρι το Σύνταγμα. Παρόλα αυτά εμφάνιζαν μια πρωτοφανή γεωγραφική μεταβλητότητα καθώς αποτελούσαν παράνομη διαδικασία που στηριζόταν στο αβέβαιο καθεστώς ανοχής, παρόλο που το άτυπο εμπόριο στον αστικό χώρο δεν είναι ξένο στην ελληνική κοινωνία (Τουρνικιώτης, Π. 2011). Μέσα από την εντατικοποίηση της αστυνόμευσης η εν λόγω δραστηριότητα έχει, τα τελευταία 2 περίπου χρόνια, σχεδόν εκλείψει από το κέντρο της πόλης.

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί και το Κυριακάτικο παζάρι στο δυτικό άκρο της οδού Ερμού, στην παλιά Κορεάτικη αγορά. Το παζάρι με την πεζοδρόμηση της Ερμού αναζωογονήθηκε και πλέον έχει διογκωθεί σε μεγάλο βαθμό, με ανάλογη αύξηση των επισκεπτών του. Το παζάρι αυτό αποτελεί ορόσημο για πολλές διαφορετικές ομάδες, για ποικίλους λόγους (οικονομική επιβίωση, αγορά των απαραίτητων, αγορά σπάνιων αντικειμένων ή απλά ως βόλτα) και εμφανίζει τα θετικά χαρακτηριστικά για την σχέση ντόπιων και μεταναστών στην πόλη⁴.

Για την αποθήκευση των προϊόντων επιλέγονται συνήθως εγκαταλειμμένοι χώροι που στέγαζαν παλιές βιοτεχνίες στο κέντρο της πόλης. Χωρικά εντοπίζονται στην Πλατεία Θεάτρου, τις οδούς Σοφοκλέους, Σαπφούς, Αναξαγόρα, Πειραιώς, Γερανίου και άλλες (Κυριακόπουλος Κ., 2010). Η χρήση αυτή δημιουργεί καθημερινές, περιοδικές ροές σε κεντρικά σημεία, ένα δυναμικό χαρακτηριστικό της περιοχής.

3. Το 2009, οι ελληνικές τελωνειακές αρχές δέσμευσαν 21,9 εκατ. τεμάχια προϊόντων απομιμήσεων, σχεδόν το 20% επί των συνολικών προϊόντων “μαϊμού”, που εντοπίστηκαν στην ΕΕ των “27” και το μεγαλύτερο αριθμό από κάθε άλλο μέλος της. Ο τζίρος του παραεμπορίου προϊόντων μαϊμού, που ασκείται κυρίως από οικονομικούς μετανάστες, υπολογίζεται στα 5 δις. ετησίως, σύμφωνα με την ΕΣΣΕ (06/08/10).

4. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε πως το εν λόγω γεγονός, μας επιτρέπει να εντοπίσουμε στο παζάρι αυτό τα θετικά χαρακτηριστικά που έχουν αναφερθεί από την έρευνα νωρίτερα, καθώς: 1. αποτελεί τόπο κοινής αναφοράς μεταναστών και ντόπιων και άρα συνδιαμόρφωσης του φαντασιακού της πόλης, λαμβάνοντας σταθεροποιητικό ρόλο στην κοινωνική ζωή της πόλης, 2. συμβάλλει στην ζωντάνια της περιοχής, 3. αποτελεί υπερτοπικό πόλο έλξης που και αναβαθμίζει το εύρος καταναλωτικών αγαθών αλλά και την επισκεψιμότητα της περιοχής, 4. προσδίδει ιδιαίτερο χαρακτήρα/ταυτότητα στην περιοχή.

4.1.3. Πιάτσες εύρεσης εργασίας:

Στους δημόσιους χώρους της πόλης, δημιουργούνται συγκεκριμένοι πόλοι συνάθροισης με σκοπό την εύρεση εργασίας. Αυτοί εμφανίζουν μια περιοδικότητα και επηρεάζουν τις ροές τόσο των μεταναστών όσο και των ντόπιων εργοδοτών στην πόλη.

Η επιλογή των σημείων της πιάτσας δεν είναι προϊόν μελέτης ή σχεδιασμού. Αναδύονται αυθόρμητα στο αστικό τοπίο για λόγους που διαφέρουν ανά περίπτωση. Παρόλα αυτά, φαίνεται να υπάρχουν βασικά χωρικά κριτήρια για την καταλληλότητα του μέρους. Με μια ανάγνωση των σημείων πιάτσας στην Αθήνα (Δεληθανάση Μ., 2008), εντοπίζουμε ως κοινά τους: την εύκολη πρόσβαση με τα ΜΜΜ για τους μετανάστες καθώς έρχονται από πολλές περιοχές, την εύκολη πρόσβαση με το αυτοκίνητο για τους εργοδότες και τη δυνατότητα εύκολης στάθμευσης καθώς και την άμεση επαφή του χώρου αναμονής με τον δρόμο. Η επίσκεψη του μέρους γίνεται αποκλειστικά για ανεύρεση εργασίας και άρα τα χωρικά χαρακτηριστικά δεν έχουν σχέση με αυτά των δημόσιων χώρων ελεύθερου χρόνου.

Οι ώρες αιχμής καταγράφονται από τις 07.00 το πρωί μέχρι το μεσημέρι και κατά τις ώρες αυτές ο αριθμός των μεταναστών στην πιάτσα αυξομειώνεται διαρκώς καθώς υπάρχει προσέλευση και αποχώρηση όλες τις ώρες. Μέρος των μεταναστών περιμένουν και το απόγευμα για δουλειές μικρότερης διάρκειας αλλά το βράδυ οι χώροι αδειάζουν τελείως καθώς έχοντας τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε, δεν ενδείκνυται ως χώροι αναψυχής. Η επισκεψιμότητα επηρεάζεται επίσης και από τις καιρικές συνθήκες, χωρίς όμως αυτές να αποτελούν σχεδόν ποτέ συνολικά αποτρεπτικό παράγοντα.

Παρά την ρευστότητα του πληθυσμού και των ωραρίων, η τοποθεσίες αυτών των χώρων εμφανίζουν αυξημένη σταθερότητα μέσα στην πόλη. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός πως όλοι οι μετανάστες που επισκέπτονται αυτούς τους χώρους είναι νόμιμοι, καθώς οι συχνοί αστυνομικοί έλεγχοι (μερικές φορές και 2 φορές την ημέρα) δεν αφήνουν περιθώρια στους παράνομους μετανάστες να διεκδικήσουν εργασία κατ' αυτόν τον τρόπο. Αποτελεί λοιπόν διαδικασία σχεδόν θεσμοθετημένη, η οποία δεν αναγκάζεται να μεταπηδά γεωγραφικά.

Οι πιάτσες εργασίας, αφορούν σχεδόν αποκλειστικά άντρες. Οι γυναίκες δεν τις επισκέπτονται ποτέ, αλλά βρίσκουν δουλειές μέσω γνωστών, εφημερίδων, γραφείων κλπ. Επίσης είναι πιθανή η διαπίστωση εθνικού χαρακτήρα⁵, αλλά συνηθέστερη είναι η συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτήτων διαχωρισμένων χωρικά μεταξύ τους⁶. Η απουσία παιδιών και ηλικιωμένων είναι επίσης εμφανής. Παρά το γεγονός ότι η επίσκεψη του μέρους γίνεται αποκλειστικά για ανεύρεση εργασίας, είναι εμφανής η διαδικασία κοινωνικοποίησης που συντελείται παράλληλα.

Οι μετανάστες επιλέγουν συνήθως μια μόνο πιάτσα εργασίας. Τα κριτήρια επιλογής δεν είναι σαφή, μα σχετίζονται με την εργασιακή ιδιότητα ή προτίμηση⁷, με την εθνικότητα, την εγγύτητα στον τόπο κατοικίας, την ύπαρξη φίλων ή γνωστών και την τυχόν συνεννόηση με κάποιον εργοδότη. Στον χώρο αναμονής, δημιουργούνται μικρο-ομάδες με συγκεκριμένα πόστα τα οποία μένουν σταθερά κάθε μέρα.

5. π.χ. Ομόνοια, έξω από το παλιό «NEON», πιάτσα Αλβανών κτιστάδων και σοβατζήδων.

6. π.χ. Πετρούπολη, έξω από κατάστημα ειδών υγιεινής: Μαροκινοί και Ιρακινοί στη μια πλευρά του δρόμου, στην άλλη Ιρανοί και Αφγανοί.

7. π.χ. η πλατεία Κάνιγγος αποτελεί πιάτσαμπογιατζήδων.

Τέλος, οι σχέσεις της πιάτσας με τις δραστηριότητες των ντόπιων στον χώρο είναι σχετικά καλές. Δεν δημιουργούνται προβλήματα και μάλλον δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την δραστηριότητα ως κατάληψη χώρου καθώς, αφενός αναδύονται σε μέρη που οι ντόπιοι δεν χρησιμοποιούν ως χώρους στάσης αλλά μόνο διέλευσης και αφετέρου δεν παρατηρούμε εμφάνιση των ντόπιων τις ώρες που οι μετανάστες αποχωρούν. Επίσης, οι διαφορετικές πιάτσες μεταξύ τους, ακόμα και των μεταναστών της ίδιας εθνικότητας δεν φαίνεται να αναπτύσσουν σχέσεις και ούτε να ανταλλάσσουν πληθυσμούς. Σε περίπτωση δε διαφορετικής εθνικότητας, είναι πιθανό να αγνοείται η ύπαρξή τους (Βυζοβίτη, Σ., Καραμανλή, Θ., κ.α. 2006).

Παρανομία στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας:

Πηγή: Ελληνική Αστυνομία

Η αυξημένη ορατότητα σε συνδυασμό με παράνομη φύση των δραστηριοτήτων της καθιστά διαρκώς κινούμενες. Στους παρακάτω χάρτες αποτυπώνεται η κατάσταση τους το 2011, ώστε να εικονογραφηθεί ο διαφορετικός τρόπος οργάνωσής τους στην πόλη.

Πλανόδιο παρα-εμπόριο (2011)

Γραμμική οργάνωση σε κεντρικές οδούς και αυξημένες συγκεντρώσεις γύρω από κέντρα διέλευσης (π.χ. σταθμοί Μετρό)

Λιανικό εμπόριο ναρκωτικών (2011)

Οργάνωση γύρω από σημεία αναφοράς (π.χ. πλατείες) και διάχυση σε στενά χαμηλής επισκεψιμότητας σε συγκεκριμένη περιοχή.

Πορνεία μεταναστών/στριών (2011)

Η γυναικεία πορνεία οργανώνεται γραμμικά κατά μήκος κεντρικών οδικών αξόνων και στους πιο ήσυχους/κάθετους σε αυτούς παράδρομους. Η ανδρική, αναπτύσσεται σε χώρους χαμηλής επισκεψιμότητας εκτός της νυχτερινής ζωής της πόλης.

4.1.4 Η σκοτεινή πλευρά της πόλης:

Η ευαίσθητη κοινωνική θέση των μεταναστών στην Αθηναϊκή κοινωνία, η έλλειψη κρατικής πρόνοιας και σαφούς πολιτικής ένταξης καθώς και τα δίκτυα ανθρωπίνης εκμετάλλευσης και εμπορίας (human trafficking) που πολλές φορές συνοδεύουν την είσοδό τους στην χώρα, οδηγούν μέρος των μεταναστών σε παράνομες πρακτικές με στόχο την επιβίωση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η εμπλοκή τους σε κυκλώματα ναρκωτικών και πορνείας.

A. Πορνεία:

Ηδη από το 2005 είναι γνωστή η πρακτική εκδιδόμενων γυναικών στους δρόμους της Αθήνας, στην πλειοψηφία τους μετανάστριες από αφρικανικές χώρες (συχνότερα από την Νιγηρία) ή χώρες της ανατολικής Ευρώπης, πολλές φορές ανήλικες⁸. Ο αριθμός των γυναικών στην πορνεία αυξάνεται σταθερά στην Ελλάδα από το 1990 μέχρι σήμερα, όπου φτάνουν τις 23.000, με επίσης αυξανόμενο το ποσοστό των μεταναστριών σε αυτό το σώμα⁹. Το τετράγωνο των οδών Καποδιστρίου, 3ης Σεπτεμβρίου, Μενάνδρου και Σοφοκλέους δυτικά της Ομόνοιας, οι πάροδοι της οδού Αθηνάς και η πλατεία Θεάτρου, οι δρόμοι του Μεταξουργείου και του Ψυρρή, είναι οι περιοχές που οι πιάτσες εντοπίζονται εντονότερα (Χεκίμογλου, Αχ., 2009). Αυτές οι πιάτσες, συγκεντρώσεις περιοδικού χαρακτήρα στην πόλη που δημιουργούν ροές κίνησης συγκεκριμένου κοινού, συνήθως λαμβάνουν φυλετικό χαρακτήρα, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο συνύπαρξης, όπως πχ στην οδό Καποδιστρίου (οπού από τη μία πλευρά του δρόμου εκδίδονται Αφρικανές και από την άλλη γυναίκες από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη: γενικά σε πιάτσες που συνυπάρχουν μετανάστριες και ντόπιες πόρνες, οι διαφορετικές εθνικότητες συγκεντρώνονται στις διαφορετικές πλευρές του δρόμου, δημιουργώντας εθνοτικά διαχωρισμένες μικροπεριοχές (Τουρνικιώτης, Π. 2011). Σήμερα ωστόσο, με την οικονομική κρίση να αλλάζει τις συνήθειες και την συμπεριφορά της πόλης, οι πιάτσες μεταφέρονται προς την περιφέρεια της Αθήνας με σκοπό την στόχευση κοινού με σχετική οικονομική άνεση. Οι πιάτσες της Πατησίων ανεβαίνουν σταδιακά στο Γαλάτσι, ενώ εντοπίζονται πιάτσες και στην Λεωφόρο Κηφισίας στο ύψος της Νέας Ερυθραίας, Ποσειδώνος, Π. Φάληρο και στην Λεωφόρο Λαυρίου.

Τα σημεία αντρικής πορνείας επίσης έχουν κάνει δυναμικά την εμφάνισή τους στην πόλη, εμπλέκοντας σε μεγάλο βαθμό μετανάστες. Ως στέκια αναφέρονται οι πλατείες Κουμουندούρου, Ομόνοιας, Βικτωρίας, ένα τμήμα της οδού Πειραιώς, τα στενά του Κεραμικού, το Ζάππειο, ο Εθνικός κήπος, το πεδίο του Αρεως, το άλσος Παγκρατίου κ.α. Παρατηρούμε πως λόγω του μεγαλύτερου κοινωνικού στιγματισμού που σχετίζεται με την ομοφυλία στην ελληνική κοινωνία, οι συγκεντρώσεις στρέφονται όχι σε δρόμους όπως οι γυναικείες πιάτσες αλλά σε δημόσιους χώρους εκτός κίνησης, όπως πάρκα και απομονωμένες πλατείες.

Η ορατότητα της πορνείας εμφανίζεται άμεσα συνδεδεμένη με την κινητικότητα της (Barthes, Ch., M., Genini, V., 2008). Η αναγνωρισμένη και νομιμοποιημένη πρακτική, εμφανίζει ελαττωμένη οπτικότητα (πίσω από την όψη ενός κτηρίου) και μεγάλη χωρική σταθερότητα. Αντίθετα, η πορνεία του δρόμου είναι διαρκώς εμφανής, στιγματισμένη και εξαιρετικά μετακινούμενη. Αυτή η θεώρηση

8. Υπολογίζεται πως οι γυναίκες που έχουν βρισκονται ως θύματα του trafficking στα κυκλώματα της πορνείας στην Αθήνα είναι τουλάχιστον 13 με 14.000. Έρευνα του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων, «Ο «χάρτης» της πορνείας στην Αθήνα» Lifo, 27.9.2012.

9. Το 1990 το 60% των εκδιδόμενων γυναικών ήταν μετανάστριες. Η άύξηση μέχρι σήμερα ανέρχεται στο 1500%. Έρευνα από το Τμήμα Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, το ΕΚΚΕ και τον Συνήγορο του Πολίτη. (Βαρτελάτου, Ρ., 2012)

(4.8) A path behind Omonia Square where drug users usually stay or buy drugs. Athens. Enri Canaj, «Shadow in Greece» (2013)

(4.9) A sex worker and a refugee in one of their common places. Athens. Enri Canaj, «Shadow in Greece» (2013)

εξηγεί και την σχετική σταθερότητα των σημείων αντρικής πορνείας στους δημόσιους χώρους της Αθήνας

Οι πιάτσες γυναικείας και ανδρικής πορνείας, που σχετίζονται και με μετανάστες, αλλάζουν την χρήση του δημόσιου χώρου με διαφορετικό τρόπο και ιδιαίτερα ρευστή οργάνωση που διαρκώς μετασχηματίζεται αντιδρώντας σε παράγοντες όπως η αμφίθυμη στάση της αστυνομίας ανά περιοχή και εποχή, οι οικονομικές δυνατότητες του κοινού, η κίνηση της περιοχής κ.α.. Εκτός από τον προφανή στιγματισμό και περιθωριοποίηση συγκεκριμένων δημόσιων χώρων, ο οποίος με την σειρά του αλλάζει τις συνήθειες και τις συγκεντρώσεις του υπόλοιπου πληθυσμού της Αθήνας, σημαντική είναι και η περιοδικότητα αυτών των πυκνώσεων συγκεκριμένου κοινού που προκύπτουν στους δημόσιους χώρους μόλις πέσει η Αθηναϊκή νύχτα, ένα αντίστροφο roush-hour, ενός άλλου κόσμου, στην ίδια πόλη.

B. Ναρκωτικά:

Το κέντρο της Αθήνα εμφανίζει πολλά χρόνια πρόβλημα με την διαχείριση των ναρκωτικών ουσιών, καθώς δεν θεσπίζεται κάποια πολιτική που να μπορεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, οι οργανισμοί απεξάρτησης και βοήθειας δεν επαρκούν και η αστυνόμευση αρκείται στην περιστασιακή ανοχή και έφοδο. Τα παραπάνω έχουν σαν αποτέλεσμα μια διαρκώς κινούμενη γεωγραφία ενός μεγάλου αριθμού εξαρτημένων ατόμων στο κέντρο της πόλης.

Μέχρι πρόσφατα, κύριες περιοχές δραστηριοτήτων σχετικές με τις ναρκωτικές ουσίες ήταν από οι γειτονιές πίσω από την Ομόνοια, η πλατεία Θεάτρου, η Γερανίου και η Πειραιώς. Με την απότομη εγκατάστασή τους στην Αθήνα, και την απουσία εναλλακτικών λύσεων, κάποιοι μετανάστες στράφηκαν προς αυτή την δραστηριότητα (κυρίως μέρος των Νιγηριανών μεταναστών, Ιρανών, Πακιστανών και άλλων, ομάδων χαρακτηριστικών της τελευταίας μεταναστευτικής περιόδου που αντιμετώπισε πολύ δύσκολες συνθήκες προσαρμογής). Φαίνεται πως η εξέλιξη αυτή, μετέβαλλε δυναμικά το τοπίο (Κυριακόπουλος Κ., 2011), προσελκύοντας το κοινό των παράνομων ουσιών προς τις περιοχές που οι μετανάστες διατηρούν άλλες παράλληλες δραστηριότητες όπως λαθρεμπόριο αντίγραφων επωνύμων προϊόντων και σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών.

Ετσι οι νέες πιάτσες ναρκωτικών στην Αθήνα, που εντοπίζονται από την έξοδο του Μετρό στο Πανεπιστήμιο, τα προπύλαια του πανεπιστημίου, τον πεζόδρομο της Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ μέχρι και την κατάληξη του πεζόδρομου της Νομικής στη Σόλωνος, είναι ένας ακόμα σταθμός στην αδιάκοπη μετάλλαξη αυτού του παράγοντα του αστικού τοπίου (Ονισένκο Κ., 2011).

Πάντως, καθώς όπως είδαμε και παραπάνω, η αυξημένη ορατότητα σε συνδυασμό με την μη θεσμοθέτηση μίας δραστηριότητας οδηγεί σε **διαρκή μετακίνηση**. Αυτό το χαρακτηριστικό καθιστά δυνατή την εκμετάλλευση και την χειραγώγηση του, με συγκεκριμένους πολιτικούς ή οικονομικούς σκοπούς.

(4.10) Μιχαλάκης Δημήτρης, «Burnout», 2012

Γ. Ατυπα δίκτυα ανακύκλωσης:

Όπως οι Cartoneros της Αργεντινής αποτέλεσαν το σύμβολο της οικονομικής της εξαθλίωσης, παρουσιασμένοι να τριγυρνούν στους δρόμους του Μπουένος Αιρες σε ντοκιμαντέρ και ρεπορτάζ που παρουσιάστηκαν παγκοσμίως, έτσι και οι «άνθρωποι με τα καρτσάκια» στους δρόμους της Αθήνας γύρω από τους μπλε κάδους, γίνονται εμβληματική εικόνα της Ελληνικής οικονομικής κρίσης και των συνθηκών διαβίωσης των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, όπως μετανάστες, νεόπτωχοι και Ρομά.

Ο όρος «scrap» περιγράφει τα μέταλλα τα οποία δεν έχουν κάποια άμεση χρήση: σκουπίδια και παλιοσίδερα. Κύρια πηγή της αγοράς scrap αποτελούν οι μεταλλικές βέργες από κατεδαφισμένα κτίρια ή κατεστραμμένα αυτοκίνητα. . Όλο και περισσότεροι χάλυβας παράγεται από σκραπ λόγω διαθεσιμότητας αλλά και εξοικονόμησης ενέργειας που προσφέρει αυτή η διαδικασία, και υπολογίζεται πως ο τζίρος της παγκόσμιας βιομηχανίας σκραπ υπερβαίνει τα 85 δισ. δολ.¹⁰. Λόγω της σημαντικής αύξησης της ζήτησης scrap σε παγκόσμιο επίπεδο και της πρόσφατης αύξησης της αξίας των μετάλλων, ένα διογκούμενο μέρος ανθρώπων στρέφεται προς την συλλογή και μεταπώληση μετάλλων (Χ. Καρακέπελης, 2010).

Η εγκατάσταση των μεταναστών μετά το 2005 και η εμπλοκή τους με την πρακτική αυτή, άλλαξε το τοπίο της, το οποίο μέχρι τότε χαρακτηριζόταν από μεσήλικες άνεργους άνδρες, κυρίως Ρομά και κάποιους Έλληνες, που περιφέρονταν με οχήματα και περιμάζευαν μέταλλα. Οι άθλιες προοπτικές και συνθήκες ζωής των μεταναστών, τους ωθούν σε αυτή την εργασία ανεβάζοντας τον

10. Το 1990 η ελληνική βιομηχανία παράγει ένα εκατομμύριο τόνους χάλυβα τον χρόνο. Σήμερα παράγει τρία, εξυπηρετώντας το real estate ολόκληρης της Μεσογείου. Μόνο που τα μέταλλα αυτά δεν είναι προϊόν εξόρυξης. Σχεδόν 1,5 εκατ. τόνοι καταφθάνουν στη χώρα μας μέσω της ρώσικης μαφίας, που εκμεταλλεύεται τη βιομηχανική άβυσσο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τα διαλυτήρια των πλοίων. Το υπόλοιπο 1,5 εκατ. παράγεται εξ ολοκλήρου από τα σκουπίδια, τα δικά μας σκουπίδια. Πηγή: Ανώνυμος [2012] «Αθήνα: η πόλη του Scrap Metals», Lifo, 31.10.2012.

ανταγωνισμό και ρίχνοντας τις τιμές του εμπορεύματος, πράγμα που φυσικά δεν είναι ευπρόσδεκτο από τους παλαιότερους¹¹. Με την αύξηση του αριθμού των συλλεκτών, συνθήκη που δυσκολεύει την κατάσταση είναι η ταυτόχρονη μείωση του όγκου των σκουπιδιών (25% το 2012 λόγω οικονομικής κρίσης). Υπολογίζεται πως αυτή την στιγμή 100.000 «συλλέκτες» τριγυρνούν στην πόλη^{12 13}, μαζεύοντας και πουλώντας τα μέταλλα σε περίπου 500 μάντρες/σκραπατζιδικα. Αυτές βρίσκονται κατά κύριο λόγο στον Ελαιώνα, τον Ταύρο, τον Ασπρόπυργο και το Βοτανικό, και σχεδόν όλα λειτουργούν παράνομα (Σκριβάνος, Τ., 2012).

Οι μετανάστες συλλέκτες συνήθως δεν διαθέτουν οχήματα. Χρησιμοποιούν καρότσια του super market, και μεταφέρουν καθημερινά 80 με 100 κιλά scrap. Κάθε κιλό κοστίζει 15-20 λεπτά, γεγονός που σημαίνει πληρωμή λίγο πάνω από δέκα ευρώ. Αρκετοί δεν πωλούν οι ίδιοι τα υλικά που συγκεντρώνουν, αλλά εργάζονται ως υπάλληλοι και σε αντάλλαγμα τους παρέχεται στέγη και κάποια χρήματα. Το ζήτημα αφορά όλη την Ευρώπη καθώς αναδύεται δυναμικά παντού, σχηματίζοντας διεθνή κυκλώματα. Το πακιστανικό κύκλωμα scrap μάλιστα διογκώνεται οργανωμένο, εκτοπίζοντας τους υπόλοιπους και εξάγει υλικά εκτός Ελλάδα (Σκριβάνος, Τ., 2012). Η παραπάνω κατάσταση έχει άμεσα αρνητική επίδραση στα έσοδα του δήμου Αθηναίων από την ανακύκλωση: καθημερινά συλλέγονται παράνομα από τους κάδους ανακύκλωσης περίπου 50 τόνοι ανακυκλώσιμων υλικών, που μεταφράζονται σε απώλεια εσόδων 7.000€ για το δήμο¹⁴. Τα υλικά αυτά ο δήμος τα πουλάει στα Κέντρα Διαχείρισης Ανακυκλώσιμων Υλικών και έτσι καλύπτει διάφορες ανάγκες του. Και ενώ στην επίσημη τιμή της αγοράς, ένας τόνος σίδηρος κοστίζει 150-200 ευρώ, στη μαύρη αγορά η τιμή πέφτει στο 1/3 (Σκριβάνος, Τ., 2012). Επίσης πολλές φορές σημειώνονται κλοπές σε αστικό εξοπλισμό, με επιπλέον επιβάρυνση του δήμου¹⁵.

Οι μετανάστες με τον παραπάνω τρόπο, σχηματίζουν ένα άτυπο δίκτυο με συνεχείς καθορισμένες τροχιές¹⁶, ωράρια και σημεία κατάληξης στην πόλη. Επίσης «εντάσσονται» στην οικονομία της πόλης, αναλαμβάνοντας μια εργασία παράνομη, χαμηλόμισθη και εξουθενωτική, την οποία όμως χρησιμοποιούν μεγάλες εταιρίες παραγωγής μετάλλων για επιπλέον κέρδος. Υπάρχει δηλαδή ένα κενό στην αγορά, το οποίο μόνο οι μετανάστες (για λόγους που αναλύθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο: οικονομικές θεωρίες) δέχονται να καλύψουν. Χωρικά, οι επιπτώσεις της εργασίας αυτής εξαντλούνται στις τροχιές και τα σημεία κατάληξης που προαναφέρθηκαν και την περιβαλλοντική μόλυνση και υποβάθμιση συγκεκριμένων σημείων της πόλης που προκύπτει από την καύση καλωδίων, πρακτική πολύ συνηθισμένη για τον καθαρισμό του scrap.

11. πριν 4-5 χρόνια το μεροκάματο ήταν 40-50 ευρώ, ενώ σήμερα γύρω στα 15 (παρά την αύξηση των τιμών).

12. Ανώνυμος [2012] «Αθήνα: η πόλη του Scrap Metal», Lifo, 31.10.2012.

13. Προέρχονται κυρίως από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, λίγοι γαλλόφωνοι Αφρικανοί και αρκετοί Ρομά. Επίσης σύμφωνα με παλιότερη έρευνα μόνο για τα σκραπατζιδικα στην περιοχή του Βοτανικού, απασχολούνται τουλάχιστον 1000 μετανάστες την ημέρα ενώ άλλοι 500 μαζεύονται καθημερινά στο ΧΥΤΑ Φυλής.

14. Σύμφωνα με τον αντιδήμαρχο Καθαριότητας και Ανακύκλωσης του Δήμου της Αθήνας, Ανδρέα Βαρελά.

15. Το 2010 καταγράφηκαν επίσημα από τον Δήμο 630 τέτοιες κλοπές.

16. Μόλις σε 12-15 λεπτά «εξαφανίζεται» μια συσκευή από τη στιγμή που θα βρεθεί στο πεζοδρόμιο σύμφωνα με τον διευθύνον σύμβουλο της εταιρείας Ανακύκλωση Συσκευών ΑΕ (Πηγή: Το Βήμα). Συνεπώς μπορούμε να φανταστούμε την μεγάλη συχνότητα των διελεύσεων συλλεκτών.

(4.11) Eleni Lou, «Dipping a finger in the fountain», Σύνταγμα, 2012

4.2 Ελεύθερος χρόνος

Η πόλη δεν είναι μονάχα χώρος κατοικίας και εργασίας. Είναι και χώρος που φιλοξενεί τον ελεύθερο χρόνο των κατοίκων της προσφέροντας την ευκαιρία για εναλλακτικούς αυτοπροσδιορισμούς και δραστηριότητες που οδηγούν στον σχηματισμό νέων κοινωνικών σχέσεων και ταυτοτήτων. Εκτός από την διασπορά κατοικίας και την εργασία, οι μετανάστες δρουν και συμβάλλουν στην διαμόρφωση της πόλης μέσα από την παρουσία τους στους δημόσιους χώρους κατά τις ελεύθερες ώρες τους.

Μπορούμε να εντοπίσουμε δυο κατηγορίες οργάνωσης μεταναστευτικών ομάδων κατά αυτές τις ώρες: 1. Την χρήση **οργανωμένων και σχεδιασμένων χώρων** όπως πλατείες, πάρκα, παιδικές χαρές, γήπεδα κ.α. και 2. Την συγκέντρωσή τους σε χώρους όπου το δημόσιο και το ιδιωτικό συνορεύουν: στα λεγόμενα «**κατώφλια**», μεταβατικοί χώροι μπροστά από καταστήματα που συχνάζουν μετανάστες, ή σαν προέκταση του ιδιωτικού χώρου της κατοικίας στον δρόμο.

Στην πρώτη περίπτωση, των δημόσιων χώρων ψυχαγωγίας, προτιμούνται προφανώς χώροι άνετοι και ευχάριστοι, με κάποια ιδιωτικότητα και προστασία από τον δρόμο. Οι χώροι αυτοί επιλέγονται συνήθως με βάση κριτήρια εγγύτητας στην κατοικία και υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων. Στις οργανωμένες πλατείες που χρησιμοποιούν οι μετανάστες επιδεικνύουν μια εφευρετικότητα στην δημιουργία αυτοσχέδιων μέσων για την φιλοξενία όλων των αναγκών τους, όπως π.χ. κασόνια και φελιζόλ ως καθίσματα¹⁷. Τέτοιες χειρονομίες, που δεν συναντώνται συχνά από τους ντόπιους, δείχνουν μια **μεγαλύτερη ευκολία οικειοποίησης** του δημόσιου χώρου καθώς και περισσότερο ενδιαφέρον προς

17. Προσωπική παρατήρηση, έρευνα πεδίου στις πλατείες Αμερικής, Κουμουνδούρου και Κυψέλης.

αυτή την κατεύθυνση. Αυτό είναι λογικό καθώς οι συνθήκες κατοικίας των μεταναστών χαρακτηρίζονται συνήθως από χαμηλά έως ελάχιστα τετραγωνικά ανά κάτοικο, και άρα η διημέρευση κάποιες ώρες στον δημόσιο χώρο είναι σχεδόν απαραίτητη. Υπό αυτή την έννοια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι μετανάστες «κατοικούν» τον δημόσιο χώρο περισσότερο από τους ντόπιους ή τουλάχιστον ότι μέρος των αναγκών που οι ντόπιοι τις καλύπτουν στον χώρο κατοικίας τους, οι μετανάστες το μετατοπίζουν στον δημόσιο χώρο. Επίσης, η αυξημένη επισκεψιμότητα που παρατηρείται σε σχέση με τους ντόπιους, μπορεί να προκύπτει από οικονομικούς λόγους (καθώς οι έλληνες προτιμούν κυρίως να περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους σε καταστήματα) ή πολιτισμικούς (καθώς κάποιες κουλτούρες έχουν στενότερη σχέση με το «έξω»).

Όσον αφορά στην χρήση αυτών των χώρων, οι ώρες αιχμής είναι κυρίως οι απογευματινές. Τότε συγκεντρώνονται και περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο μαζί, τόσο οι μετανάστες όσο και οι γηγενείς κάτοικοι της περιοχής. Τα πρωινά οι πλατείες χρησιμοποιούνται κυρίως από ηλικιωμένους και μητέρες με μικρά παιδιά (μετανάστες ή μη), ενώ τα βράδια οι επισκέπτες αραιώνουν και ο χώρος σταδιακά αδειάζει.

Ως χρήστες των χώρων κοινωνικοποίησης, οι μετανάστες διαχωρίζονται συχνά με βάση την καταγωγή τους, μια διαδικασία που εκφράζεται έντονα στον χώρο. Επίσης συνήθως οι μετανάστες διαχωρίζονται και από τους ντόπιους, εάν και αυτό το χαρακτηριστικό διαφέρει ιδιαίτερα από περιοχή σε περιοχή. Παράλληλα, ενώ η ταυτόχρονη χρήση από γυναίκες και άντρες είναι αδιαμφισβήτητη, στις μεταναστευτικές ομάδες σημειώνεται συνήθως ένας έντονος διαχωρισμός βάσει φύλου. Οι άνδρες σχηματίζουν διαφορετικές παρέες ενώ οι γυναίκες, οι οποίες συνοδεύονται συνήθως και από τα παιδιά τους, φτιάχνουν παρέες μικρότερες συνήθως δύο ή τριών ατόμων.

(4.13) Η μέρα πέραν σε υπολειμματικούς χώρους πέριξ της Ομόνοιας.

Οι μετανάστες αναμφισβήτητα έχουν έμφυλες ταυτότητες και διαχωρισμούς, όπως άλλωστε και οι ντόπιοι. Έτσι το δικαίωμα στον ελεύθερο χρόνο είναι σπανιότερο στις γυναίκες, οι οποίες είναι επιφορτισμένες με τις οικιακές δουλειές του σπιτιού (Βαΐου Ντ., 2007). Αυτός είναι και ο λόγος των μικρότερων παρεών στον δημόσιο χώρο. Αντίθετα, τις περισσότερες φορές περνούν την ελεύθερη ώρα τους στην είσοδο του σπιτιού/διαμερισμάτος τους, κάνοντας παράλληλα εργασίες του νοικοκυριού. Οι έμφυλες ταυτότητες, διαφέρουν βέβαια ανάλογα με θρησκευτικές και πολιτισμικές καταβολές καθώς και το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστριών και του κύκλου τους. Αυτή η συνθήκη διαμορφώνει διαφορετικές δυνάμεις και επίπεδα διαχωρισμού μεταξύ των μεταναστών, τα οποία εκφράζονται χωρικά με ανάλογη προσαρμογή των διπλών δημόσιο/ιδιωτικό, κυρίαρχο/αποκλεισμένο, επιτρεπόμενο/ απαγορευμένο κλπ (Βαΐου Ντ., Στρατηγάκη Μ., 2008).

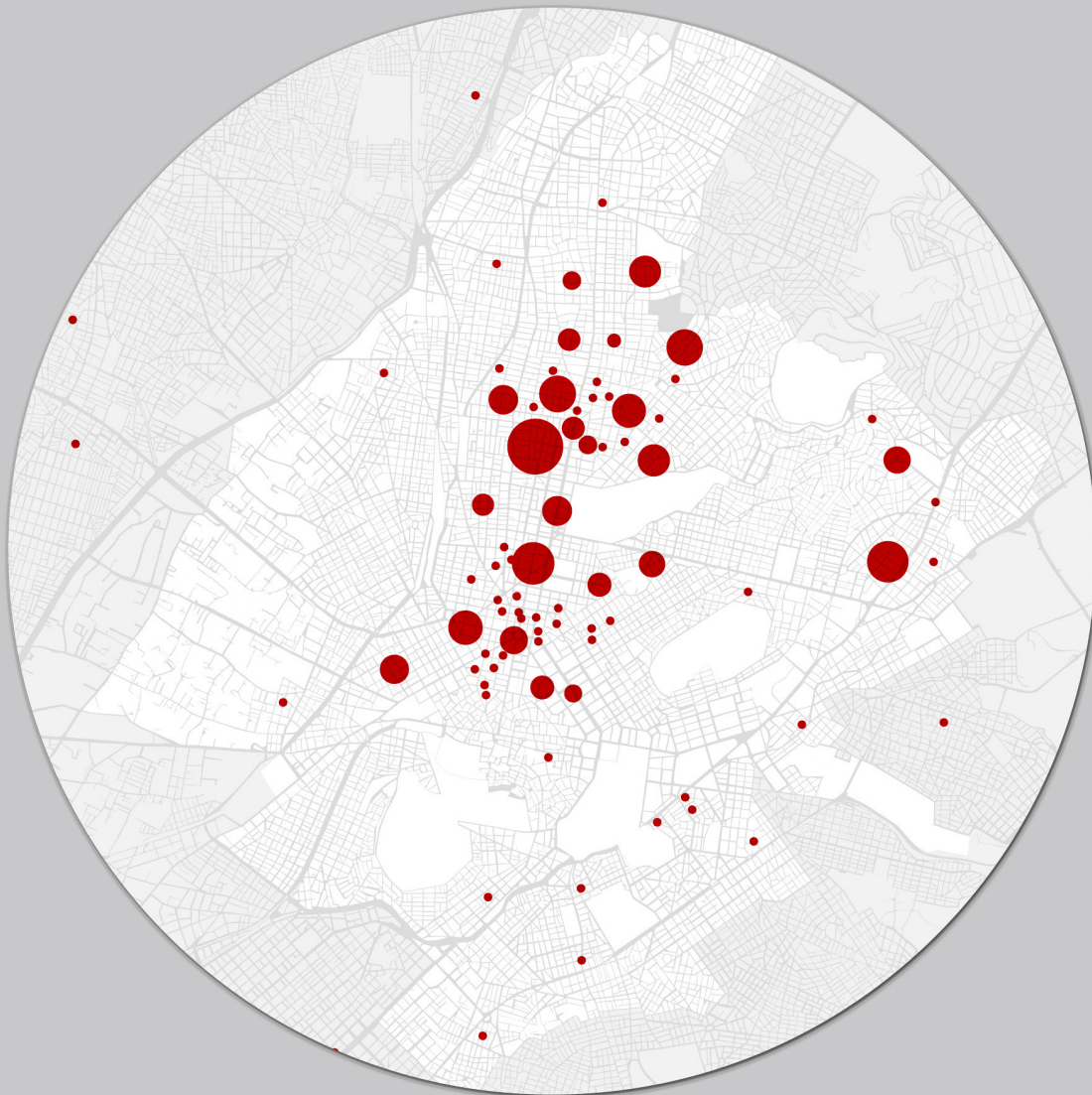
Η δεύτερη περίπτωση που εντοπίζεται είναι η συγκέντρωσή τους στα «κατώφλια», μπροστά από καταστήματα ή σαν προέκταση του ιδιωτικού χώρου της κατοικίας στον δρόμο. Είτε μένουν στα όρια του πεζοδρομίου, είτε εκμεταλλεύονται κάποιο πλάτωμα του δρόμου προσεγγίζοντας έτσι τον χαρακτήρα κοινοτικής αυλής, οι μετανάστες συναθροίζονται μπροστά από πολυκατοικίες και καταστήματα. Οικειοποιούνται έτσι τον δημόσιο χώρο που γειτνιάζει με αυτά, θέτοντας υπό αμφισβήτηση και επαναδιαπραγμάτευση τα δεδομένα δημόσιου και ιδιωτικού. Εκτός από τις πολιτισμικές προεκτάσεις που αυτό έχει, οι οποίες είναι σημαντικές αλλά εκτός του πλαισίου της έρευνας, οι χωρικές επιπτώσεις του είναι επίσης ενδιαφέρουσες. Επαναπροσδιορίζουν την **χρηστικότητα στοιχείων του δημόσιου χώρου**, όπως τα πεζοδρόμια, τα οποία από απλοί χώροι διέλευσης παραλαμβάνουν τώρα έναν βαρύνουσα σημασίας κοινωνικό χαρακτήρα και ένα ενδιαφέρον ως αυτόνομοι μεμονωμένοι χώροι.

(4.14) Πατέρας μαθαίνει στα παιδιά του παραδοσιακούς χυρούς της χώρας τους. Οι σύλλογοι είναι χυροί συνάντησης, υποστηρίξεις και ψυχαγωγίας παρά μέσο πολιτικών διεκδικήσεων. Stephen Boyle, «Life in the shadows in modern Greece», (2011-2012)

Συμπερασματικά, σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, και την διαπίστωση της κοινωνικής αλλά και συμβολικής σημασίας του δημόσιου χώρου στην ζωή των μεταναστών, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως εντοπίζονται τρεις σημαντικές επιπτώσεις: πρώτον, η δράση τους αναβιώνει την έννοια της **κλασσικής «αγοράς»** ως τόπο συνεύρεσης, δημόσιας συζήτησης και εμπορίου (Βυζοβίτη, Σ., Καραμανλή, Θ., κ.α. 2006). Με αυτό τον τρόπο αναβαθμίζουν την πολιτισμική σημασία της σημερινής πλατείας και του δημόσιου χώρου συνολικότερα¹⁸. Ταυτόχρονα, με την αμφισβήτηση του χαρακτήρα χώρων που η τοπική κοινωνία είχε υποβαθμίσει σε χώρους διέλευσης (όπως τα πεζοδρόμια, οι νησίδες, τα στενά, κλπ), όχι μόνο **ανασηματοδοτούν σημεία του δημόσιου χώρου**, αλλά ταυτόχρονα φέρνουν αντιμέτωπη την τοπική κοινωνία με την **αμφισβήτηση της σημασίας της «ποιότητας»** του δημόσιου χώρου για την επισκεψιμότητα και τον κοινωνικό ρόλο του. Η ελληνική κοινωνία έχει από καιρό εγκαταλείψει τον δημόσιο χώρο, και συχνά παρουσιάζεται γι αυτό ως αιτία η χαμηλή ποιότητα του σχεδιασμού και φροντίδας του. Οι μεταναστευτικές ομάδες, με όλους τους παραπάνω τρόπους, έρχονται να αποδείξουν πως η αιτία βρίσκεται στον χρήστη και όχι τον χώρο.

18. Προσοχή: εδώ δεν υποστηρίζεται ως δεδομένη η «αναβάθμιση της ποιότητας» του δημόσιου χώρου μέσα από αυτή την διαδικασία. Αυτό που σημειώνει η έρευνα είναι αποκλειστικά η επανεμφάνιση της κοινωνικής/συμβολικής σημασίας του δημόσιου χώρου για κάποιες ομάδες.

Σύλλογοι μεταναστών στον Δήμο Αθηναίων (βάσει μεγέθους)

Πηγή: Χ. Χαλκιάς, Α.Γ. Παπαδόπουλος (2009)

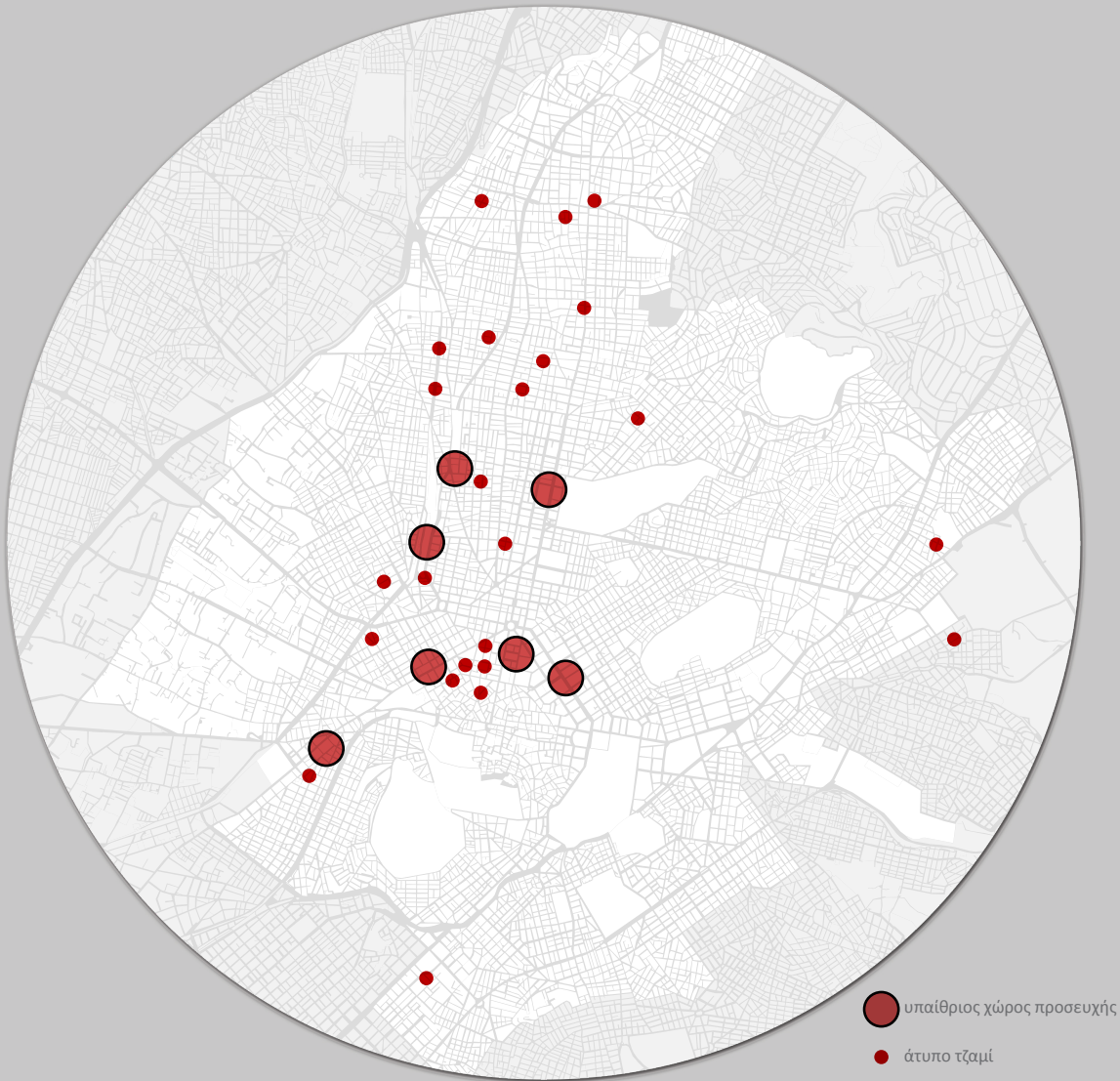
4.3 Κοινωνικοποίηση:

Αυτή την στιγμή υπάρχουν πολλές μεταναστευτικές οργανώσεις στην Αθήνα, οι οποίες αντιπροσωπεύουν σχεδόν όλες τις κοινότητες μεταναστών. Αυτές δεν αποτελούν ομοιογενές σύνολο ούτε και είναι όλες εξίσου δραστήριες. Επίσης το μέγεθος της κοινότητας φαίνεται πως είναι ασύνδετο με την συμμετοχή του συλλόγου στον συνολικό χώρο και την δυναμικότητα του στην πόλη (Schul-eri-Hartje, U. K., Flötting, H., Reimann, B., 2005).

Πολλές έχουν δημιουργήσει δικά τους πολιτιστικά κέντρα, σχολεία, θρησκευτικούς χώρους κλπ. Παρόλ' αυτά λειτουργούν περισσότερο σαν χώροι συνάντησης για ψυχαγωγία και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των μεταναστών και λιγότερο σαν μέσο άσκησης πολιτικής πίεσης ή συμμετοχής στον δημόσιο διάλογο (πχ δεν εμπλέκονται καν στον σχηματισμό της μεταναστευτικής πολιτικής) (EIW, 2007). Αυτό συμβαίνει μερικώς διότι το κράτος δεν προωθεί την πολυπολιτισμικότητα με ενίσχυση αυτών των συλλόγων όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες¹⁹, αλλά κυρίως γιατί παρά τις προσπάθειες δικτύωσης και συνεργασίας μεταξύ συλλόγων, απουσιάζει ακόμη ένα ενιαίο και αξιόπιστο συλλογικό όργανο που θα μπορούσε να δραστηριοποιηθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Γενικά θα μπορούσαμε να πούμε πως η βασική επιδίωξη των περισσότερων συλλόγων είναι η **δημιουργία ενός περιβάλλοντος ασφάλειας** και αλληλεγγύης για τα μέλη τους (Σούμπερτ 2004) και συχνά περιορίζονται σε ένα κοινωνικό επίπεδο δράσης αποφεύγοντας συστηματικά την αντιπαράθεση με τους θεσμούς και την κοινή γνώμη (Καβουλάκος, Κ.Ι. 2007), με κυριότερη αποστολή την πληροφόρηση για το νομικό καθεστώς και την παροχή βοήθειας σε σχετικές διαδικασίες (Σουμπερτ 2007, Gropas, R., Τριανταφυλλίδου, Α., 2007, Παπαδόπουλος Α.Γ., κ.α., 2009).

Αναμενόμενη είναι λοιπόν και η **μειωμένη δυναμική και ορατότητα** των μεταναστευτικών συλλόγων στον δημόσιο χώρο της πόλης. Ο τρόπος που επιδρούν κυρίως σε αυτόν είναι η δημιουργία σημείων αναφοράς για συγκεκριμένους πληθυσμούς, και η λειτουργία τους σαν υπερτοπικοί πόλοι έλξης: οι εμπλεκόμενοι στον σύλλογο μεταβαίνουν σε αυτόν από όλη την πόλη. Ταυτόχρονα βέβαια, δραστήριες κοινότητες μπορεί να ενισχύουν την τάση της **συγκεντρωτισμού της κατοικίας** ομοεθνών γύρω από αυτές. Οι πιθανότητες αυξημένων επιπτώσεων στον χώρο ενισχύονται σημαντικά όταν κάποιος σύλλογος κινηθεί σε τοπικό επίπεδο και αναμειχθεί με κινήματα/συλλογικότητες κατοίκων της περιοχής όπως πχ στην περίπτωση των μεταναστευτικών συλλόγων που συμμετείχαν στην «Πρωτοβουλία Κατοίκων για τη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης» (βλέπε κεφάλαιο 5.6).

19. Σε περιπτώσεις που οι μεταναστες γίνονται αντιληπτοί ως στοιχεία ενός πολιτισμικού/πολιτικού/κοινωνικού συνόλου, του οποίου η ποικιλομορφία κρίνεται θεμιτό να διατηρείται και να ενισχύεται. πχ Ολλανδία, Βρετανία κ.α. Αντίθετα η Ελλάδα στρέφεται προς μία λογική «ατομικής ένταξης και θεσμικού αποκλεισμού» (Triantafyllidou 2007), γεγονός που οδηγεί στον παραγκωνισμό των μεταναστευτικών συλλόγων.

Ατυπα τζαμιά και υπαίθριοι χώροι προσευχής στον Δήμο Αθηναίων

Πηγή: Π. Τουρνικιώτης, (2011)

4.4 Θρησκεία

Μια ομολογουμένως αρκετά ευαίσθητη κατηγορία χρήσης που επηρεάζει τον δημόσιο χώρο της πόλης, είναι αυτή των χώρων θρησκευτικής λατρείας. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει μια έκδηλη αναλογία μεταξύ της αποδοχής της εκάστοτε κοινότητας από την ντόπια κοινωνία με την **ορατότητα** αυτών των χώρων. Ιδιαίτερα ανεκτική φαίνεται η Αθηναϊκή κοινωνία, πχ, προς τους καθολικούς από την ανατολική Ευρώπη καθώς παρατηρούμε πως διατηρούν ειδικά διαμορφωμένες εκκλησίες (πχ στην Μιχαήλ Βόδα), οργανωμένες μάλιστα σε καθολική αρχιεπισκοπή. Οι αφρικανικές χριστιανικές αιρέσεις είναι επίσης ανεκτές στον αστικό ιστό και σχετικά ορατές, αν και εντοπίζονται κυρίως σε ισόγεια πρώην καταστημάτων, δηλαδή σε προσωρινούς μη διαμορφωμένους χώρους. Αντίθετα, η περίπτωση της μουσουλμανικής πίστης αποτελεί ακανθώδες ζήτημα για την τοπική κοινωνία με αποτέλεσμα οι χώροι λατρείας να περιορίζονται σε ακατάλληλα υπόγεια χωρίς σήμανση στην όψη των κτηρίων (Τουρνικιώτης, Π. 2011). Εκτός από ένα επίσημο τζαμί που λειτουργεί από το 2006 στο Μοσχάτο και το διαχειρίζεται το Ελληνοαραβικό Μορφωτικό Κέντρο, υπάρχουν άλλοι 26 άτυποι χώροι μουσουλμανικής λατρείας διάσπαρτοι στην Αττική²⁰ και περίπου άλλοι 30 λιγότερο έως καθόλου οργανωμένοι χώροι που προσφέρονται για καθημερινή προσευχή (Τζιρτζιλάκη, Ε., Αλεξανδρή, Γ., Χανδέλης, Σ., 2010). Παρά αυτή την χαμηλή ορατότητα τους, οι μουσουλμανικοί χώροι λατρείας έχουν γίνει κατά καιρούς το επίκεντρο ρατσιστικών επιθέσεων. Πάντως, αυτή η γενική ιεραρχία κοινωνικού διαχωρισμού που εντοπίζεται με κριτήριο την θρησκευτική πίστη και εκφράζεται στην ορατότητα των χώρων λατρείας, είναι ανεξάρτητη από όλα τα υπόλοιπα κοινωνικά χαρακτηριστικά των υπό-ομάδων. Για παράδειγμα η καθολική εκκλησία Ελλάδος στη Αθήνα, προσελκύει και μέρος πληθυσμών άλλων εθνοτήτων όπως από τις Φιλιππίνες και το Ιράκ, το οποίο βιώνει αυξημένη θρησκευτική ορατότητα και ελευθερία, χωρίς αυτό όμως να επηρεάζει την κοινωνική ορατότητά τους (όπως αναλύθηκε και στο κεφάλαιο για την υπερποικιλότητα).

Αντίθετα, ο αυξημένος αποκλεισμός των μουσουλμάνων, οδηγεί πολλές φορές στην ένταση μεταξύ των ίδιων και των «άλλων». Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι ομαδικές προσευχές κατά την διάρκεια του Ραμαζάνι ή του Μπαϊράμ. Σε αυτές τις περιπτώσεις χρησιμοποιούνται δημόσιοι χώροι όπως τα Προπύλαια, η Πλατεία Αττικής, η πλατεία Κοτζιά, ο Σταθμός Λαρίσης, το ΣΕΦ, η Πλατεία Κουμουνδούρου, ο Παλιός Ιππόδρομος και σε άλλες πλατείες της πρωτεύουσας²¹. Συχνό είναι το φαινόμενο αστυνομικής παρουσίας στους χώρους αυτούς και πιθανόν κάποιες ενέργειες αντίδρασης από τον ντόπιο πληθυσμό. Προηγουμένως, η μουσουλμανική κοινότητα πραγματοποίησε μαζικές προσευχές άλλες δύο φορές, στο Ολυμπιακό Στάδιο και την πλατεία Κοτζιά, πάντα μετά από συζητήσεις και διαπραγματεύσεις, πάντα με **προσωρινές** αποφάσεις και παραχωρήσεις καθ εξαίρεση. Η διαδικασία αυτή κάνει σαφές ότι οι αρχές αρνούνται να τους αναγνωρίσουν σαν μόνιμο πληθυσμό της Αθήνας με δικαίωμα στην θρησκεία, στάση που γίνεται εμφανής και από την σαφέστατη απουσία χώρου μουσουλμανικής λατρείας στην πόλη²².

20. Τέσσερις από τους οργανωμένους χώρους λατρείας στην Αθήνα συντηρούνται από την κοινότητα των Πακιστανών, δέκα από την κοινότητα των Μπαγκλαντεσιανών και άλλοι δέκα από την κοινότητα των Αράβων, στους οποίους, όμως, μπορούν να συγκεντρώνονται μουσουλμάνοι ανεξαρτήτως εθνικής ταυτότητας. Το ισλάμ λειτουργεί συνεκτικά για διάφορες εθνικότητες και αυτή η κοινωνική συσπείρωση των πιστών που αναπτύσσουν νέα δίκτυα αλληλεγγύης, σε ένα νέο αλλόθρησκο περιβάλλον, συνεπικουρείται από την ούμμα: τη θρησκευτική κοινότητα που αξιώνει την υπέρβαση των εθνικών διαφορών. (Λινάρδου Γ., 2009)

21. 13.000 άνθρωποι προσευχήθηκαν στις 16/11/2010 στις πλατείες της Αθήνας. Το Έθνος, 16/11/2010.

22. Σύμφωνα με όσα έχουμε δει μέχρι τώρα, θα λέγαμε πως η συζήτηση που γίνεται εδώ και καιρό περί ανέγερσης κεντρικού τζαμιού στον Βοτανικό, δεν κρίνεται θετική εξέλιξη, καθώς θα οδηγούσε στον αποκλεισμό της θρησκευτικής πρακτικής της ομάδας από την ζωή της πόλης. Προτιμότερος θα ήταν ο διασκορπισμός μικρότερων χώρων λατρείας στο σύνολο του αστικού χώρου, ο οποίος θα μπορούσε να εισαγάγει την μουσουλμανική κοινότητα, μέσα από την θεσμοθέτηση και την αυξημένη

(4.15) Μουσουλμάνοι πιστοί προσεύχονται σε δημόσιο χώρο της Αθήνας, διεκδικώντας το δικαίωμα στην ίδια την κοινωνική ύπαρξη.
Yorgos Karahalios / Reuters

(4.16) Μουσουλμάνοι πιστοί προσεύχονται σε άτυπο τζαμί σε υπόγειο της Καλλιθέας.
Yorgos Karahalios / Reuters

(4.17) Μπέλλια Μικέλα, 2012

(4.18) Κουζίνα Ινδής μετανάστριας.
Μπέλλια Μικέλα, 2012

(4.19) Διαμέρισμα ζεύγους Ινδών μεταναστών.
Μπέλλια Μικέλα, 2012

(4.20) Μετανάστες χορεύουν κατά την διάρκεια αντιρατσιστικής διαδήλωσης, Μάρτιος, 2012
Stephen Boyle, «Life in the shadows in modern Greece», (2011-2012)

4.5 Διεκδικήσεις

Το συμβολικό έλλειμμα που προκύπτει λόγω του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστευτικών ομάδων, είναι πιθανό να αναπληρώνεται με την ανάκτηση του φυσικού χώρου (Βυζοβίτη, Σ., Καραμανλή, Θ., κ.α. 2006). Αυτό μέσα από την εκτεταμένη χρήση του δημόσιου χώρου, δίνει στους μετανάστες την δυνατότητα να εγκαταστήσουν την πολιτισμική τους ταυτότητα στην πόλη και να δημιουργήσουν νέα σημεία αναφοράς στο αστικό τοπίο. Μέσα από την διαδήλωση και πολιτική/κοινωνική διεκδίκηση στον δημόσιο χώρο όμως, η μεταναστευτική κοινότητα προχωρά παραπέρα: διεκδικεί σαφώς, εκτός από το εκάστοτε ζητούμενο, μια αναγνωρισμένη κοινωνική παρουσία. Διεκδικεί την αποδοχή της πραγματικότητας της ύπαρξής της. Δεδομένης δε της πολιτικής αδράνειας των μεταναστευτικών συλλόγων που διαπιστώθηκε παραπάνω, φαίνεται πως αυτή είναι η σχεδόν η μόνη πολιτική δράση των μεταναστών.

Παρά το γεγονός πως η Αθήνα αποτελεί μεταναστευτικό προορισμό εν μέρει ακριβώς εξαιτίας της ανωνυμίας που επιτρέπει στον νεοεισερχόμενο, εμφανίζει αυξανόμενα σημάδια διεκδίκησης του δημόσιου χώρου ως μέσον απαίτησης μιας κοινωνικής ορατότητας κάποιων μεταναστευτικών ομάδων (πχ η διαδήλωση μεταναστών δεύτερης γενιάς τον Δεκέμβρη του 2005). Η διεκδίκηση του δημόσιου χώρου είναι το πιο εμφανές σημάδι της αναδυόμενης **αίσθησης του ανήκειν** των μεταναστών ή τουλάχιστον της προσπάθειάς τους να την καλλιεργήσουν, σε έναν διαρκή αγώνα κατοχύρωσης πολιτικής και κοινωνικής υπόστασης στην πόλη.

Η ανοιχτή ομαδική προσευχή των μουσουλμάνων σε πολλούς δημόσιους χώρους της Αθήνας²³

κοινωνική ορατότητα, στην νέα ταυτότητα και πραγματικότητα της Αθήνας.

23. Η παραχώρηση του ΣΕΦ και του ΟΑΚΚΑ στους μουσουλμάνους μετανάστες για την προσευχή τους το 2011, αποτελούσε

δεν αποτελεί μόνο πράξη αναγκαία για την εκτέλεση του τελετουργικού. Πολύ παραπάνω είναι μια δήλωση κοινωνικής παρουσίας στην τοπική κοινωνία, μια διεκδίκηση τόσο του ίδιου του δημόσιου χώρου όσο και της κοινωνικής θέσης των μουσουλμάνων στην ελληνική κοινωνία (με βασικό αίτημα την δημιουργία τεμένους). Αποτελεί μια προσπάθεια αμφισβήτησης του «κανονικού» στην Αθήνα και **εγγραφής της κοινότητας ως μέρος αυτής της «κανονικότητας»**. Το ίδιο συμβαίνει και με την έντονη διαμαρτυρία τους μετά το σκίσιμο του Κορανίου από Έλληνα αστυνομικό (Δαμά Γ., Αντωνιάδη Κ. 2009), σπού χιλιάδες μουσουλμάνοι διαμαρτυρήθηκαν στους δρόμους της Αθήνας.

Κοιτώντας αναλυτικότερα τις κινητοποιήσεις των μεταναστών στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια, μπορεί κανείς να ξεχωρίσει τις παρακάτω:

26.01.2010:

συγκέντρωση στην Ομόνοια και πορεία προς το υπουργείο Εσωτερικών και τη Βουλή από μετανάστες (από τις αφρικανικές χώρες, τον αραβικό κόσμο, το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές), ζητώντας νομιμοποίηση για όλα τα παιδιά των μεταναστών.

20.05.2009:

συγκέντρωση μουσουλμάνων μεταναστών, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για την προσβολή των ιερών τους κειμένων από αστυνομικό.

25.01. 2011:

ξεκίνησε απεργία πείνας 300 μεταναστών με αίτημα την νομιμοποίησή τους η οποία εκκίνησε με κατάληψη της Νομικής Αθηνών. Πορείες αλληλεγγύης γίνονταν σε όλη την χώρα καθ όλη την διάρκεια της απεργίας.

24.08.2012:

Αντιρατσιστικό συλλαλητήριο και πορεία Ομόνοια - Σύνταγμα (διοργανωμένα από την Πακιστανική Κοινότητα Ελλάδος, την Ένωση Μεταναστών Εργατών και την Κίνηση «Ενωμένοι Ενάντια στο Ρατσισμό και τη Φασιστική Απειλή») με τη συμμετοχή περίπου 3.000 ατόμων.

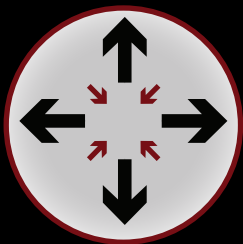
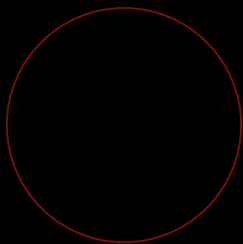
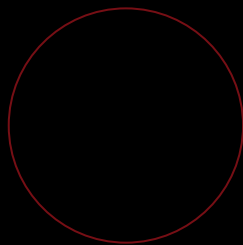
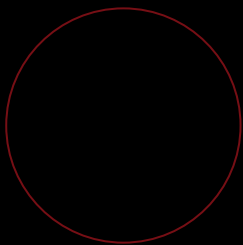
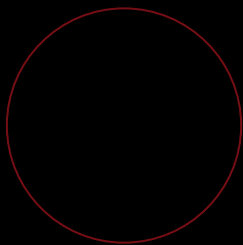
19.01.2013:

Αντιφασιστικό συλλαλητήριο στην Ομόνοια, με κεντρικό σύνθημα: «Εξω οι νεοναζί. Οχι στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ιθαγένεια για όλα τα παιδιά» (διοργανωτές είναι η Κίνηση «Ενωμένοι Ενάντια στο Ρατσισμό» και τη «Φασιστική Απειλή», κοινότητες μεταναστών, το δημοτικό συμβούλιο της Αθήνας, καθώς και άλλοι Δήμοι της Αττικής αλλά και όλης της χώρας, συνδικάτα, φοιτητικοί σύλλογοι)

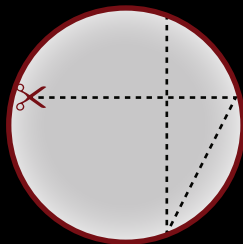
Εξετάζοντας τα παραπάνω διακρίνουμε μια σταδιακή αλλαγή του χαρακτήρα των κινητοποιήσεων: από διεκδίκηση νομιμοποίησης, ελευθερίας έκφρασης ή αυθόρμητες αντιδράσεις σε ρατσιστικές διακρίσεις, έχουμε μια μετατόπιση προς πιο οργανωμένες και μαζικές συγκεντρώσεις, με ταυτόχρονη σύγκλιση με μέρη της τοπικής κοινωνίας και συλλογικότητες πολιτών, ενάντια σε μια ρατσιστική ιδεολογία που φαίνεται να διευρύνεται (βλέπε κεφάλαιο 5.3). Η συχνότητα και το μέγεθος αυτών των κινητοποιήσεων παρόλ' αυτά, δεν μας επιτρέπει να κάνουμε λόγω για σημαντικές και διαρκείς επιπτώσεις στον δημόσιο χώρο²⁴.

προσπάθεια να μην επαναληφθούν τα φαινόμενα του 2010 όταν χρησιμοποιήθηκαν 14 κεντρικά σημεία της Αθήνας όπως η πλατεία Κοτζιά και τα προπύλαια του Πανεπιστημίου (Αντωνιάδου Μ., 2011). Η ίδια λύση δόθηκε το 2012 και θα επαναληφθεί το 2013, πάντα με χαρακτήρα έκτακτης παραχώρησης, μετά από αιτήσεις σωματείων.

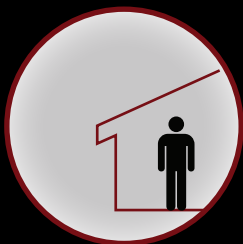
24. Η ριζοσπαστικοποίηση του δημόσιου κέντρου και οι συχνές διαδηλώσεις των ντόπιων (με την συμμετοχή μεταναστών) στους δρόμους της Αθήνας είναι σημαντικό φαινόμενο με αξιοπρόσεκτες προεκτάσεις, που δεν αφορούν όμως την εργασία αυτή καθώς η εμπλοκή της μετανάστευσης σε αυτό δεν θεωρείται χαρακτηριστική.

Κεντροποίηση -
αποκέντρωση

Κατακερματισμός και
πόλωση δημόσιου χώρου

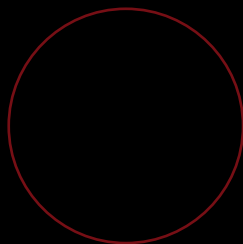
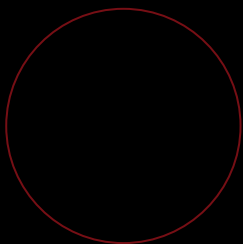
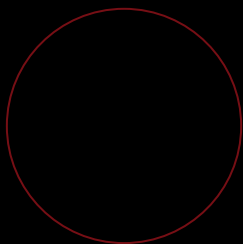
Κοινωνική εσωστρεφεία -
στροφή στο ιδιωτικό

Νέος ρόλος δημόσιου
χώρου

Πολιτισμική σημασία
του τοπικού

Συμπεράσματα:

4.6 Μετασηματισμοί του δημόσιου χώρου του κέντρου της Αθήνας

Ο απολογισμός των επιπτώσεων του μεταναστευτικού φαινομένου στον δημόσιο χώρο της Αθήνας προσκρούει μερικώς στην ρευστότητα τους καθώς οι διαδικασίες με τις οποίες μεταναστευτικοί πληθυσμοί επιδρούν και μεταβάλλουν το τοπίο της πόλης αντανakλούν την ρευστότητα της ίδιας της φύσης και ταυτότητας του μετανάστη, τόσο χρονικά όσο και χωρικά. Συνεπώς είναι ωφέλιμη η αναγνώριση του ως μια δυναμική κατάσταση διαρκούς μετασηματισμού, στην μελέτη της οποίας πρωταγωνιστική θέση δεν λαμβάνουν συγκεκριμένοι χώροι και αλλαγές, παρά μέθοδοι, δυνάμεις και διαδικασίες. Σε αυτό το πλαίσιο, εντοπίζονται 7 βασικοί μετασηματισμοί του δημόσιου χώρου στους οποίους εμπλέκεται η πρόσφατη μετανάστευση:

4.6.1 Κεντροποίηση και αποκέντρωση:

Σε ένα πρώτο συνολικό επίπεδο, η Αθήνα φαίνεται να εμφανίζει δύο αντίθετες τάσεις: από την μία, η πόλη σταδιακά διαχέεται προς τα έξω, καθώς τα προάστια πυκνώνουν και μέρος του πληθυσμού κινείται προς περι-αστικές περιοχές. Από την άλλη όμως, το κέντρο πυκνώνει καθώς ελκύει (μεταναστευτικές) ομάδες που θεωρούνται εξωτερικές, από κάποιο μακρινό «αλλού» (Aragoglou, V., 2006).

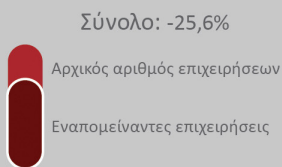
Παράλληλα με τα παραπάνω, οι οικονομικές εξελίξεις οδήγησαν μέρος της νόμιμης εμπορικής δραστηριότητας έξω από το κέντρο της πόλης. Ταυτόχρονα, η απουσία πολιτικής ένταξης, νομιμοποίησης και υποδοχής των μεταναστών, σε συνδυασμό με τα κυκλώματα trafficking που προαναφέρθηκαν, έστρεψε ένα μέρος τους σε παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες αναπτύσσονται κυρίως στην περιοχή του κέντρου, και φυσικά όχι αποκλειστικά από μετανάστες. Συνολικά λοιπόν, παρατηρείται μια έξοδος της νόμιμης εμπορικής δραστηριότητας με μια παράλληλη συμπύκνωση της παράνομης στο κέντρο. Σύμφωνα δε με τα όσα διατυπώθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, είναι σημαντική η υπενθύμιση του ρευστού χαρακτήρα τους: το κέντρο της Αθήνας μεταμορφώνεται εξαιρετικά γρήγορά λόγω αυτής της αστάθειας της παρανομίας, η οποία αλλάζει τόπους και περιοχές, χαρακτήρα, βαθμό επικινδυνότητας και πελατειακό κοινό.

Την ίδια στιγμή, η αποκέντρωση της νόμιμης εμπορικής δραστηριότητας αποτυπώνεται ιδιαίτερα στην ανάπτυξη μεγάλων υπερτοπικών εμπορικών κέντρων τύπου mall. Ο ρόλος του εμπορικού κέντρου της πόλης κατακερματίζεται και σπείρεται σε διάσπαρτες καταναλωτικές φυσαλίδες, κυρίως στην περιφέρεια. Στην Αθήνα τα μεγάλα αυτά αντικείμενα, τα οποία λειτουργούν ως υπερτοπικά κέντρα εμπορίου και ψυχαγωγίας, πληθαίνουν διαρκώς και προσελκύοντας μεγάλο μέρος του αγοραστικού κοινού της πόλης εξακολουθούν να είναι κερδοφόρα ακόμα και εν μέσω οικονομικής κρίσης (Τσακίρη, Τ., 2013).

Κλειστές επιχειρήσεις στο κέντρο της Αθήνας (2012)

Πηγή: Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, Σεπτέμβρης 2012

ডাঃ রানা স্টুডিও

বিকে ৩২ কপি ছবি কে

৪৭৩০৮০.৫২৩৫৪.R.V.N.৪০৪

ডাঃ রানা স্টুডিও

ENOIKIAZETAI
6978332744

← রানা স্টুডিও
← সেলুনের উপরে
← পাশেই সেলুন

← রানা স্টুডিও
← সেলুনের উপরে
← পাশেই সেলুন

রানা স্টুডিও
সেলুনের উপরে
পাশেই সেলুন

পাশেই
সেলুন

← রানা স্টুডিও
← সেলুনের উপরে
← পাশেই সেলুন

রানা ভাই
সেলুনে

← রানা স্টুডিও
← সেলুনের উপরে
← পাশেই সেলুন

← রানা স্টুডিও
← সেলুনের উপরে
← পাশেই সেলুন

রানা স্টুডিও ইন্টারন্যাট
এখানে ৩৬ কপি পাসপোর্ট সাইজের

ছবি মাত্র ৫ ইউরো। ডিপলারী-৫

(4.22) Εγκαταλεημένο κτήριο στην Ευρυτιδου.

4.6.2 Πόλωση δημόσιου χώρου/ ο χαρακτήρας του «κοινού»

Η πρωτοφανής μεταναστευτική συγκέντρωση πολιτισμικά μακρινών πληθυσμών και οι νέες οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα, μαζί με τους παραπάνω μετασχηματισμούς, συντελούν στην δημιουργία υποβαθμισμένων και εξωραϊσμένων περιοχών στην μετα-ολυμπιακή Αθήνα (Δαγκούλη – Κυριάκογλου, Μ., 2010). Παράλληλα όμως με αυτή την τάση, εμφανίζεται και η οικονομική αναβάθμιση και στεγαστική ζήτηση σε άλλες περιοχές του κέντρου της πόλης (και οι οποίες απευθύνονται κυρίως στο νεανικό κοινό), λόγω των βελτιωμένων μεταφορών που κάνουν την εμφάνισή τους. Αυτές προσανατολίζονται στην κυριαρχία πιο «προστατευμένου» και «ελεγχόμενου» περιβάλλοντος, παραγκωνίζοντας τον καθαρά δημόσιο χαρακτήρα. Τα παραπάνω συμβάλλουν στην δημιουργία ενός είδους πόλωσης, όχι τόσο στην κατανομή κατοικίας αλλά του δημόσιου χώρου. Η **αυξημένη κοινωνική ομοιομορφία των χρηστών** του δημόσιου χώρου κάποιων περιοχών, αντανακλά αυτή την πόλωση σε αστικό επίπεδο (Βαΐου Ντ., Καλαντίδης, Α, κ.α. 2007). Υποβαθμισμένοι χώροι και χώροι υπό κάποιον πρωτογενή και σχετικά χαλαρό εξευγενισμό γειτνιάζουν και δημιουργώντας φυσαλίδες φιλοξενίας συγκεκριμένου κοινού, εντείνουν τις πολώσεις και στρέφουν τον χώρο προς την **έννοια του «κοινού»**²⁵, αμφισβητώντας την ίδια την ύπαρξη δημόσιου χώρου.

4.6.3 Κοινωνική εσωστρέφεια

Ηδη από την δεκαετία του 1990 με την είσοδο του πρώτου μεταναστευτικού κύματος, παρ όλο που οι διαφορετικές εθνικότητες συνυπάρχουν στον αστικό χώρο, δεν αποκτούν κοινά σημεία, εν μέρει και λόγω της απουσίας κοινωνικής πολιτικής. Χάρης μία σχετικά γενικευμένη συνθήκη οικονομικής ευμάρειας, αυτή η συνύπαρξη πραγματοποιείται με σχετική ομαλότητα και οι τάσεις ξενοφοβίας και ρατσισμού είναι χαμηλές. Παρόλα αυτά, η παρουσία των μεταναστών απομακρύνει μέρος των χρηστών από δημόσιους χώρους, κυρίως του κέντρου, οδηγώντας τους σε ένα απομονωμένο τρόπο ζωής. Αυτό δημιουργεί τις συνθήκες μιας κοινωνικής εσωστρέφειας προς τον ιδιωτικό χώρο και εγκατάλειψης του δημοσίου, εξέλιξη που επιδεινώνεται και από ενδογενή χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας (όπως π.χ. η οικογένεια ως κύτταρο κοινωνικής συνοχής) και περιστασιακές οικονομικές συνθήκες (ευμάρεια και στροφή προς τον ιδιωτικό ή τον ελεγχόμενο χώρο), αφαιρώντας από τον δημόσιο χώρο την σημασία του.

25. Θεωρούμε ότι δημόσιος χώρος είναι χώρος καταναγκαστικής συνύπαρξης πολλών διαφορετικών ατόμων και ομάδων. Ο κοινός χώρος υπονοεί ένα φιλτράρισμα των επισκεπτών βάσει κάποιου δεδομένου χαρακτηριστικού (εισόδημα, εθνότητα, ηλικία, φύλο, πεποιθήσεις κλπ)

Για περισσότερα: Michael Hardt, Antonio Negri, «Πλήθος, Πόλεμος και δημοκρατία στην εποχή της Αυτοκρατορίας», Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2011, Αθήνα.

26. Επίσης η Saskia Sassen αναλύει την στροφή από τον «δημόσιο χώρο» σε «πολιτικοποιημένο» χώρο, κατακεραματισμένο από τις πολλαπλές διαφορετικότητες που προκύπτουν συνεχώς στην πόλη.

(4.23) Stephen Boyle, «Life in the shadows in modern Greece», 2011-12

4.6.4 Επανεμφάνιση της σημασίας του τοπικού

Βέβαια, και σε παγκόσμιο επίπεδο, το μέλλον της πόλης περιγράφηκε από τον Koolhaas με αντίστοιχο τρόπο: πρότεινε το σενάριο της απολύτως διαχυμένης πόλης με την ολοκληρωτική εξαφάνιση του δημόσιου χώρου ως πολιτισμικό στοιχείο, και την μετατροπή του σε χώρο διέλευσης χωρίς την δυνατότητα ή το ενδιαφέρον συσχετισμού με την ταυτότητα των κατοίκων.

Παρόλα αυτά, τόσο σε επίπεδο κατοικίας και γειτονιάς όσο και δημόσιου χώρου, η παρουσία μεταναστών επαναφέρει την έννοια του τοπικού στην σύγχρονη πόλη, αποτρέποντας αυτή την εξέλιξη. Μέρος του αθηναϊκού δημόσιου χώρου έχει από καιρό μετατραπεί σε «μη-τόπο», μια αλληλουχία αποσπασματικών αστικών κενών, χώροι διέλευσης που βρίσκεται κανείς μόνο για να βρεθεί αλλού. Η επανεμφάνιση της σημασίας του δημόσιου χώρου ως μέσο αυτοπροσδιορισμού για τις μεταναστευτικές κοινότητες, επαναφέρει μερικώς σε αυτά τα μέρη το στοιχείο κάποιας **πολιτισμικής ταυτότητας**. Δυστυχώς, αυτή η ποιότητα δεν μπορεί να γίνει πάντα θετικά αποδεκτή καθώς είτε, όπως ήδη αναφέραμε, το πολιτισμικό αυτό στοιχείο γίνεται αντιληπτό ως ένα επικίνδυνο έτερο, είτε ο χώρος έχει καταχωρηθεί στο φαντασιακό των κατοίκων ως γκέτο, είτε όντως ενυπάρχει κίνδυνος λόγω της διαφορετικότητας που μπορεί να γίνει αντιληπτή ως “εισβολή” λόγω του τεταμένου κλίματος των τελευταίων χρόνων. Παράλληλα, η σημασία του τοπικού εμφανίζεται διογκωμένη ως πεδίο δράσης από τα κινήματα κατοίκων των περιοχών, τα οποία μάλιστα, πολλές φορές εμπλέκονται με μεταναστευτικές οργανώσεις, με αποτέλεσμα να τους μεταδίδεται η προαναφερθείσα διάθεση της επένδυσης στοιχείων πολιτισμικού αυτοπροσδιορισμού στον δημόσιο χώρο της πόλης σε επίπεδο γειτονιάς.

4.6.5 Ο νέος ρόλος του δημόσιου χώρου

Σε αυτές τις συνθήκες ξαφνικής συνύπαρξης διαφορετικών ομάδων, και ιδιαίτερα σε περιπτώσεις έλλειψης αντίστοιχης πολιτικής, οι δημόσιοι χώροι καλούνται να αναλάβουν το ρόλο του πεδίου πολιτισμικής επαφής και δόμησης κοινών στοιχείων και βάσεων προς το μέλλον, λειτουργώντας σταθεροποιητικά για την κοινωνία. Οι βόλτες στα πάρκα, οι πλατείες, οι λαϊκές και υπαίθριες αγορές, εορτασμοί και άλλες ευκαιρίες αποτελούν το έδαφος ανάπτυξης **κοινών σημείων αναφορών**, αξιών και πολιτισμικών στοιχείων. Η κοινή και επαναλαμβανόμενη αναφορά στους δομημένους χώρους (θεωρούμενους ως σταθερούς πόλους έλξης), ενισχύει την ανάπτυξη επικοινωνίας ανάμεσα στις συνειδήσεις διαφορετικών ομάδων μέσα από την παρουσία κοινών αξιών και προτύπων (Νικολαΐδου, Σ., 1993). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαδικασίας, αποτελεί όπως είδαμε η κυριακάτικη αγορά της Ερμού.

Τέλος, με την διαπίστωση της αυξημένης κοινωνικής αλλά και συμβολικής σημασίας του δημόσιου χώρου στην ζωή των μεταναστών, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως η δράση τους αναβιώνει την έννοια της **κλασικής «αγοράς»** (Βυζοβίτη, Σ., Καραμανλή, Θ., κ.α. 2006) ως τόπο συνεύρεσης, δημόσιας συζήτησης και εμπορίου, αναβαθμίζοντας την πολιτισμική σημασία της σημερινής πλατείας. Ακόμα και παρά την μερική αναχώρηση ντόπιων χρηστών από κάποιους δημόσιους χώρους με μεγάλη μεταναστευτική παρουσία, ο δημόσιος χώρος συνολικότερα ανασηματοδοτείται και λαμβάνει σημαντικό κοινωνικό/πολιτισμικό ρόλο, χαρακτηριστικό που ίσως μεταδοθεί και στην ελληνική κοινωνία.

5.

ΑΣΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙ-ΔΡΑΣΕΙΣ

Οι μετανάστες επιδρούν στην χωρική δομή της πόλης, τόσο στην κατανομή κατοικίας όσο και με την παρουσία τους στους δημόσιους χώρους, μετασχηματίζοντάς την με τους τρόπους που ερευνήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια. Η τοπική κοινωνία όμως αντιδρά στις δυνάμεις της μετανάστευσης με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, προκαλώντας αλλαγές εξίσου σημαντικές στο αστικό τοπίο. Το κεφάλαιο αυτό έχει ως στόχο, μετά από την κατανόηση των πολιτισμικών συσχετισμών ετερότητας που προκύπτουν στην πλατφόρμα του δημόσιου χώρου και διαλόγου, την ανάλυση των μετασχηματισμών του χώρου της Αθήνας λόγω των ποικίλων αντιδράσεων του ντόπιου πληθυσμού στην μεταναστευτική διεκδίκηση, δράση ή απλώς παρουσία στην πόλη.

(5.1) Τάκης Ζερβουλιάς, «More than friends»

5.1 Ο δημόσιος χώρος ως χώρος κατασκευής ταυτότητας/ετερότητας:

Η ελληνική κοινωνία έπαψε να χαρακτηρίζεται από ισχυρή φυλετική και πολιτισμική ομοιογένεια από την πρώτη περίοδο μετανάστευτικής εισροής, ήδη από την δεκαετία του 1980. Η ομοιομορφία αυτή διασπάστηκε από μετανάστες από τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, νεοπρόσφυγες ποντιακής καταγωγής από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και οικονομικούς μετανάστες και πολιτικούς πρόσφυγες, κυρίως από ισλαμικές χώρες (Δαρδανός Κ., Δαρδανός Γ., 2005). Παρά την διαρκή και αυξανόμενη παρουσία του «ξένου», η ελληνική και αθηναϊκή κοινωνία δεν έχει ακόμα μπορέσει να διαχειριστεί το πλήγμα της ομοιγένειάς της από την ετερότητα του.

Η φιγούρα του «ξένου» έχει συχνά απασχολήσει την φιλοσοφία, την επιστήμη και τις τέχνες. Στοχαστές όπως Georg Simmel, ο Alfred Schutz, ο Walter Benjamin και ο Zygmunt Bauman έχουν αναφερθεί στην ιδέα του «ξένου» ως κοινωνική απειλή αλλά και ως στοιχείο επανεξέτασης του δεδομένου της κοινωνίας (Σαββάκης, Μ., 2011). «Ο Ξένος κομματιάζει το στερεό έδαφος που πάνω του βασιζόμαστε η ασφάλεια της καθημερινής ζωής. Εκείνος έρχεται από μακριά και δεν συμμερίζεται τα ντόπια πιστεύω, και έτσι γίνεται ουσιαστικά ο άνθρωπος που θέτει υπό αμφισβήτηση σχεδόν όλα όσα φαίνονται αναμφισβήτητα στα μέλη της ομάδας που προσεγγίζει» (Schutz, Α., 1967). Επακόλουθο αυτής της ιδιότητάς του είναι η συχνή απόδωσή εννοιών όπως «περιττός», «βρώμικος» και «κατώτερος» στο πρόσωπό του. Ειδικότερα σε περιόδους κοινωνικών ή οικονομικών αναταραχών ή φόβου, η φιγούρα του «ξένου» προσφέρεται για να υποστασιοποιήσει και **προσωποποιήσει την αδιόρατη απειλή** (Douglas, Μ., 1966), φαινόμενο που χαρακτηρίζει και το ελληνικό παράδειγμα λειτουργώντας ως εμπόδιο στην ομαλή συμβίωση των πληθυσμών. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα στον «ξένο» αποδύθηκαν τρία προβλήματα της επικαιρότητας: η ανεργία και κρίση εργασίας, η εγκληματικότητα και η ηθική υποβίβαση, και τέλος η διατάραξη της κοινωνικής ειρήνης και της αίσθησης ασφάλειας των πολιτών (Σαββάκης, Μ., 2011).

Εκτός όμως από την παραπάνω θέση, ανασταλτικά δρα και η ανάγνωση του «ξένου» ως **παροδική** και ενόχλητική παρουσία. Αυτή, παρόλο που αγνοεί ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο είναι δομικό και καθόλου καινούργιο στην ελληνική κοινωνία (Σταυρίδης, Στ., 2010), εντούτοις σαφέστατα αφαιρεί το δικαίωμα του «ξένου» στην ισότιμη συμμετοχή και δράση στα κοινά, αποκτώντας έτσι σημαντικές προεκτάσεις. Η τοπική κοινωνία με την είσοδο του ξένου στο σώμα της, αρχίζει να κατασκευάζει ένα θεμελιώδες δίπολο όμοιο/έτερο, πάνω στο οποίο βασιζει σχέσεις ταυτότητας και ετερότητας. Πάνω σε αυτές, δομεί συνήθως σχέσεις κυριαρχίας και αποκλεισμού. Αυτά τα δίπολα, τείνουν εξ ορισμού να είναι σχήματα απλουστευτικά και μονομερή¹, και οδηγούν στην θεμελίωση ενός **κοινωνικού «κανόνα»**: μία η περισσότερες ταυτότητες συνθέτουν μια νόρμα, η οποία καθορίζει και τα όρια του κοινωνικού αποκλεισμού της εκάστοτε ετερότητας.

Η πλατφόρμα δόμησης και διαπραγμάτευσης αυτής της κανονικότητας, η οποία μεταπλάθεται διαρκώς, είναι η δημόσια σφαίρα, δηλαδή σε φυσικό επίπεδο ο δημόσιος χώρος και σε κοινωνικο-πολιτικό ο χώρος των ΜΜΕ. Σε αυτούς οι ομάδες αλληλεπιδρούν, συγκρούονται, και διεκδικούν το δικαίωμα στην κοινωνική ορατότητα, στην **συμμετοχή στον ορισμό του κανονικού** και στον αυτοπροσδιορισμό με τους δικούς τους όρους μιας αποδεκτής ταυτότητας. Η διεκδίκηση αυτή, όπως θα δούμε παρακάτω μπορεί να σχετίζεται με την απλή παρουσία στον δημόσιο χώρο, την δράση μέσω της εργασίας, της οργάνωσης συλλόγων ή των θρησκευτικών πρακτικών ή τέλος την άμεση πολιτική κινητοποίηση στον αστικό χώρο. Το δικαίωμα στον δημόσιο χώρο της πόλης, σημαίνει δικαίωμα στην κοινωνική ζωή και διεκδικείται διαρκώς και με όλους τους δυνατούς τρόπους.

1. Στην περίπτωση των μεταναστών συγκεκριμένα, παρά την πλούσια διαφοροποίηση μεταξύ τους, το δίπολο που φαίνεται να επικρατεί είναι το «μετανάστης/ντόπιος».

5.2 Η εικόνα του μετανάστη από τα ΜΜΕ:

Βασική σφαίρα διαμόρφωσης ταυτοτήτων και ετεροτήτων στην πόλη είναι ο δημόσιος χώρος, ως χώρος καταναγκαστικής συμβίωσης διαφορετικών ομάδων. Εκτός όμως από την καθημερινή αλληλεπίδραση στον δημόσιο χώρο, αυξημένη εμφανίζεται και η σημασία της στάσης των ΜΜΕ απέναντι στους μετανάστες, ως βασικός χώρος θεωρητικής κατασκευής «κάδρων» αντίληψης των άλλων και στερεοτύπων.

Ο ρόλος των ΜΜΕ είναι ιδιαίτερα σημαντικός, αφενός διότι καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την στάση του ντόπιου πληθυσμού προς τους μετανάστες και τον κοινωνικό τους ρόλο στον αστικό χώρο (καθώς η άμεση επαφή μαζί τους είναι συνήθως αρκετά επιφανειακή), και αφετέρου γιατί ο λόγος τους (είτε σε κείμενο, είτε σε εικόνα) αποτελεί πολιτισμικό προϊόν, το οποίο αντανακλά και αναπαράγει τις κοινωνικές αντιλήψεις χρησιμοποιώντας έναν κώδικα μη εμφανή μα κατανοητό από όλους στην συγκεκριμένη κοινωνία (Batziou, At., 2011).

Αρκετά παράδοση εξέλιξη αποτελεί η **χρήση όρων** και εργαλείων κοινωνικών αναλυτών από τα ΜΜΕ, την στιγμή ακριβώς που οι πρώτοι τα εγκαταλείπουν (όπως παραδείγματος χάρη είδαμε στην περίπτωση της *«υπερ-ποικιλότητας»*, βλ. συμπεράσματα προηγούμενου κεφαλαίου). Ο λόγος που αρθρώνεται και οι εικόνες που προωθούνται, μετατρέπονται από *«εργαλεία κατανόησης των ανισοτήτων σε εργαλεία πολιτικής μέσα από το στιγματισμό ολόκληρων περιοχών και την πρόκληση πανικού»* (Αράπογλου Β., Καβουλιάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009). Παραδείγματος χάρη, η ακραία υποβάθμιση της Κυψέλης, όπως παρουσιάζεται δημοσίως, αποδεικνύεται από συστηματική έρευνα μια λανθασμένη και σκοπίμως κατασκευασμένη εικόνα με στόχο τον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης από τα πραγματικά προβλήματα της περιοχής. Αυτό εντείνεται ιδιαίτερα *«στην περίπτωση επικείμενων αναπλάσεων σε κεντρικές περιοχές των πόλεων, ειδικότερα, οι εικόνες των γκέτο και της εγκατάλειψης αποτελούν μέρος της επιχειρηματολογίας υπέρ της «επιστροφής» ή της «αποτροπής της φυγής» των μεσαίων τάξεων»*² (Πολύζου Ι., Μπαλαμπανίδης Δ., 2011).

Οι περιοχές που πολλές φορές χαρακτηρίζονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως *«γκέτο»*, *«άβατο»* ή *«αποκλεισμένες»*, όπως ήδη εντοπίσαμε εμφανίζουν έντονο κοινωνικό, φυλετικό και εθνοτικό πλουραλισμό. *«Για την κοινή γνώμη το γκέτο αποτελεί ένα ακαθόριστο εθνοτικό μείγμα, όμως αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό καθιστά μία περιοχή μη γκετοποιημένη»*. (Δαγκούλη – Κυριάκογλου, Μ., 2010) Η κατάχρηση των παραπάνω όρων φανερώνει **πολιτική σκοπιμότητα**: είτε εναντίον του κράτους υπογραμμίζοντας την αδυναμία του να διαχειριστεί την κατάσταση, είτε εναντίον των μεταναστών καθιστώντας τους την μήτρα του κακού, είτε τέλος με μόνο σκοπό την μεταβολή αξίας γης για κερδοσκοπία. Σε κάθε περίπτωση πάντως, μεταβάλλει με πρωτόγνωρη δύναμη το αστικό τοπίο καθώς αυτοεκπληρούμενες προφητείες αρχίζουν να αποκλείουν περιοχές από την ζωή των ντόπιων ακόμα και εάν αυτό δεν συνέβαινε μέχρι πρότινος μέσω των παραδοσιακών τρόπων³.

2. Αρχικά, τα στερεότυπα των ΜΜΕ στράφηκαν προς τον εξωτισμό και την αισθητικοποίηση των ξένων και της νέας πολυ-εθνικής Αθήνας, προς μια φαντασίωση καθ' εικόνα του Σόχο. Αυτές οι εικόνες χρησιμοποιήθηκαν ως προετοιμασία για μια αλλαγή στην αγορά ακινήτων της Αθήνας (πχ Μεταξουργείο), όταν όμως οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί αυξήθηκαν και η ένταξη τους φάνηκε να αργεί, έγινε στροφή προς την δαμιονοποίησή τους (Μαργαρίτη Φ., 2012).

3. Η Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας Περιβάλλοντος της Βουλής και η Ομάδα Εργασίας «Δράση στην Αθήνα», δημοσιοποίησαν την άνοιξη του 2010 τα αποτελέσματα της έρευνάς που στόχευε να εντοπίσει και να απαντήσει τα προβλήματα του κέντρου της Αθήνας. Συμπέρασμα της έρευνας αποτελεί η γκετοποίηση μέρους του κέντρου (μεταξύ των οδών Αγίου Κωνσταντίνου, Κολωνού, Πειραιώς, Αγίων Ασμάτων, Ερμού, Αιόλου, έως και την Πλατεία Ομονοίας, την πλατεία Βάθη και γύρω από τις πλατείες Καραϊσκάκη, Αγίου Παντελεήμονα, Βικτωρίας, Αμερικής, του Εθνικού Μουσείου και του Πολυτεχνείου). Το συμπέρασμα βασίζεται σε σειρά παραγόντων που περιλαμβάνουν την «κοινή γνώμη» και την «καταλληλότητα για

Εκτός όμως από την ορολογία και τις γραπτές τοποθετήσεις στον Ελληνικό τύπο, σημαντική είναι και η απεικόνιση των μεταναστών στην πόλη καθώς φέρει αδήλωτα μηνύματα και επιτρέπει την μη αντιληπτή κατασκευή στερεοτύπων και συναισθηματικών χειραγωγήσεων.

Η Αθανασία Μπάτσιου εκτέλεσε έρευνα σε τρεις μεγάλες εφημερίδες της Αθήνας, Τα Νέα, Η Καθημερινή και την Ελευθεροτυπία, προσπαθώντας να καλύψει ένα ευρύ φάσμα πολιτικής τοποθέτησης. Σε όλες τις παραπάνω εντόπισε, σε διαφορετικό βαθμό και συχνότητα, δύο κυρίως είδη κοινωνικών στερεοτύπων τα οποία αναπαράγονται μέσω της φωτογραφικής αναπαράστασης: ο μετανάστης ως το «έτερο» και ο μετανάστης ως «απειλή». Η έρευνα αυτή δεν αφορά το κείμενο που συνοδεύει την εικόνα, ούτε καν τους υπότιτλους και τις λεζάντες, αλλά αντιθέτως, αναφέρεται αποκλειστικά στην εικόνα ως αυτόνομο μέσο παραγωγής μηνυμάτων και σχηματισμού αντιλήψεων.

Στην έρευνα αυτή, προτείνεται η ιδέα του «**καδραρίσματος**» (**framing**) με διάφορες τεχνικές αναπαράστασης. Τα «*κάδρα*» είναι κοινωνικές κατασκευές, οπτικές που δημιουργούν ή αναπαράγουν στερεότυπα.

Το συχνότερο καδράρισμα που εντοπίστηκε είναι αυτό του «**έτερου**», του «*άλλου*». Αυτή η οπτική είναι αναμενόμενη καθώς η είσοδος ενός άλλου σε μία κοινωνία οδηγεί σε κρίση ταυτότητας και επαναπροσδιορισμό του «*εμείς*» ως αντίθετο του «*άλλου*». Οι τεχνικές που δημιουργούν αυτό το κάδρο στον Αθηναϊκό τύπο είναι: η απεικόνιση των μεταναστών σε ομάδες ή πλήθη, η χρήση μικρών φωτογραφιών τύπου διαβατηρίου, η απεικόνιση ελάχιστης αλληλεπίδρασης με μέλη του τοπικού πληθυσμού, η μεγάλη απόσταση από το υποκείμενο, έλλειψη συμβολικής επικοινωνίας με τον αναγνώστη-θεατή (η οποία υποδηλώνει την έλλειψη οποιασδήποτε κοινής αναφοράς και διαγράφει τελικά κάθε δυνατότητα επικοινωνίας), τα ανέκφραστα πρόσωπα και η παρουσίαση εκτός κάθε πλαισίου.

Η πιο ακραία εκδοχή του καδραρίσματος των μεταναστών είναι η παρουσιάσή τους ως «**απειλή**». Αυτό συχνά γίνεται με την έμφαση στην απεικόνιση αρρένων που ως δυνατότεροι αποτελούν μεγαλύτερη πιθανή σωματική απειλή στον ντόπιο πληθυσμό, την έμφαση στην απεικόνιση σκουρότερων φυλών με τις οποίες η κοινωνία δεν έχει προηγούμενη επαφή και η προαναφερθείσα απεικόνιση σε ομάδες πολλών ατόμων.

Η παραπάνω πρακτική σύνθεσης της κοινής γνώμης με έμμεσους ή άμεσους τρόπους από τον τύπο και τα ΜΜΕ, επιδρούν καταλυτικά στις κοινωνικές ισορροπίες που παράγονται και οδηγούν τόσο σε κοινωνικούς, όσο και χωρικούς μετασχηματισμούς του περιβάλλοντος. Η δυνατή σχέση μεταξύ ντόπιων και μεταναστών, τα όρια της επαφής τους, η αίσθηση ασφάλειας της πόλης, η επισκεψιμότητα ή το άβατο κάποιας περιοχής και μια σειρά πολλών ακόμα χαρακτηριστικών μίας πόλης, επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την στάση του τύπου προς τους μετανάστες.

εγκατάσταση επιχειρήσεων». Βλέπουμε λοιπόν και την σημασία της διαμόρφωσης κοινής γνώμης από τα ΜΜΕ, και πως αυτή μπορεί να επηρεάσει όχι μόνο την άμεση χρήση του χώρου, αλλά και την πολιτική διαχείρισή του.

(5.2) Angelos Tzortzinis / AFP photo

5.3 Ξενοφοβία, ρατσισμός και σύγκρουση στην Αθήνα:

*«Η παράδοση των καταπιεσμένων μας
διδάσκει ότι η «κατάσταση εκτάκτου ανάγκης»
στην οποία ζούμε, αποτελεί τον κανόνα»
Walter Benjamin, 1940*

Η στάση των ΜΜΕ όπως αναλύθηκε παραπάνω, ο αστυνομικός χαρακτήρας που έχει λάβει η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδος και η πολιτική ένταση των τελευταίων χρόνων, δημιουργούν τεταμένο κλίμα στην Αθήνα. Αυτό εκφράζεται τόσο μέσα από φαινόμενα κοινωνικής ή φυσικής σύγκρουσης και καταπίεσης σε περιοχές με αυξημένη μεταναστευτική παρουσία μέσα από άτυπες ομάδες που στρέφονται σε μια ιδιότυπη συλλογική αυτοδικία, όσο και με μια άνοδο του εκλογικού δυναμικού της ακροδεξιάς επιχειρηματολογίας με σαφώς αντι-μεταναστευτικό λόγο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του συγκρουσιακού χαρακτήρα που αναδύεται σε τμήματα της πόλης είναι οι περιοχές του Αγίου Παντελεήμονα και της Ομόνοιας, παρ' όλο που οι δύο περιοχές εμφανίζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά⁴. Και στις δύο περιπτώσεις, ο κυρίαρχος λόγος των ΜΜΕ και μια αυξανόμενη ένταση ακροδεξιά ρητορεία αποδίδουν το πρόβλημα στην μεταναστευτική παρουσία. Στις γειτονιές αυτές οι μετανάστες δεν γίνονται αντιληπτοί ως εθνοτική ποικιλότητα αλλά ως μια φυλετική απειλή (από Ασιάτες/Αφρικανούς) ή ως ακαθόριστη ενοχλητική μάζα, στις οποίες αποδίδονται προεκτάσεις σε θέματα καθαριότητας⁵, εγκληματικότητας, δημόσιας υγείας και

4. Ο Άγιος Παντελεήμονας αποτελεί σαφώς περιοχή κατοικίας, που υποβαθμίστηκε μέσα από την απαξίωση του οικιστικού αποθέματος της αντιπαροχής. Αντιθέτως, η Ομόνοια έχει κεντρικό χαρακτήρα και στιγματίστηκε από την αποχώρηση προηγούμενων δραστηριοτήτων (βιοτεχνία, γραφεία ποικίλων ιδιωτικών υπηρεσιών και διοίκηση) και την συγκέντρωση παραβατικών συμπεριφορών.

5. πχ ο δήμαρχος Αθηνών, Νικ. Κακλαμάνης, δήλωσε σε συνέντευξη Τύπου (20.04.2010) πως οι μετανάστες, μαζί με τις συχνές

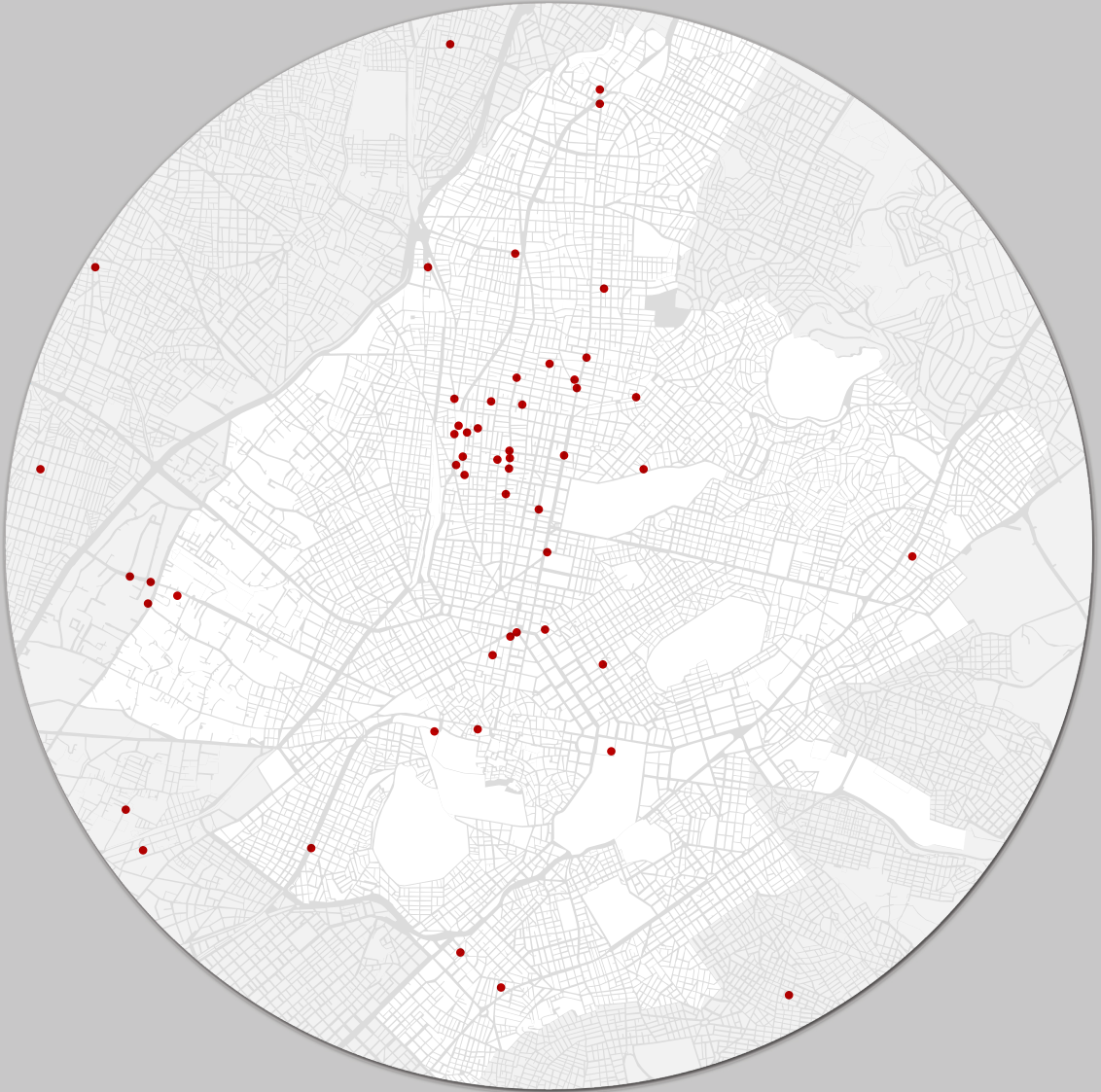

αισθητικής (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009). Αυτή η ομαδοποίηση των μεταναστών κάτω από αυτή την μοναδική ιδιότητα είδαμε ήδη πως έχει αρνητικές συνέπειες στην ζωή της πόλης. Επιπροσθέτως όμως φαίνεται να εντείνει την συγκρουσιακή διάθεση, καθώς οι μεγάλες ομάδες παρουσιάζουν μεγαλύτερη «συγκρουσιακή ικανότητα» σε αντίθεση με τις μικρότερες ομάδες που συμβάλλουν στην εξισορρόπηση πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής εξουσίας (Olson, 1991). Δεδομένης της απουσίας πολιτικών ένταξης και πρόνοιας, η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας περιορίζεται στην ποινικοποίηση της ζωής του μετανάστη και υποβοηθά την παραπάνω θέση.

Ο Άγιος Παντελεήμονας, ως **περιοχή κατοικίας**, αποτέλεσε πεδίο διεκδίκησης τοπικού χαρακτήρα. Έτσι οργανώθηκαν οι πρώτες εκδηλώσεις συλλογικής διαμαρτυρίας γηγενών κατοίκων κατά των μεταναστών. Επίκεντρο της σύγκρουσης αυτής αποτέλεσε ο δημόσιος χώρος της περιοχής, που όπως είδαμε είχε οικειοποιηθεί σε μεγαλύτερο βαθμό η μεταναστευτική κοινότητα για την κοινωνικοποίηση, εργασία, προσωρινή διαμονή και κάλυψη άλλων αναγκών. Πλατείες, παιδικές χαρές, πεζοδρόμια και πεζόδρομοι, μετατρέπονται σε διεκδικούμενα πεδία μεταξύ ομάδων με διάθεση κοινωνικής σύγκρουσης. Επίσης ως σημεία κλειδιά λειτουργούν και τα εγκαταλειμμένα κτήρια που είχαν άτυπα καταλάβει μετανάστες, οι οποίοι εκδιώχνονται και τα κτήρια σφραγίζονται. Σταδιακά, και εν μέρει λόγω αστυνομικής ανοχής, οι χειρονομίες αυτές γίνονται περισσότερο ακραίες και λαμβάνουν τον χαρακτήρα κατάληψης του δημόσιου χώρου και άτυπης απαγόρευσης των μεταναστών, περιφράξης παιδικών χαρών (Αλ Σάλεχ, Α., 2009), εμπρησμών μεταναστευτικών συμβόλων/σημείων αναφοράς⁶ και συγκρότησης «ομάδων κρούσης» φυσικής σύγκρουσης (Σουλιώτη Γ., 2013), πολλές φορές με θύματα. Παρόμοια περιστατικά κάνουν την εμφάνισή τους στην Κυψέλη, περιοχή με πολλές ομοιότητες με τον Αγ. Παντελεήμονα και χαρακτήρα κατοικίας.

πορείες, είναι υπεύθυνοι για την έλλειψη καθαριότητας στην πόλη.

6. Ανώνυμος [2013] «Μέλη ρατσιστικής «ομάδας κρούσης» οι εμπρηστές στον Άγιο Παντελεήμονα», *Ελευθεροτυπία*, 16.05.2013.

Σημεία εκδήλωσης ρατσιστικών επιθέσεων στον Δήμο Αθηναίων (2011-13)

Πηγή: The City at a Time of Crisis [<http://map.crisis-scape.net/main>]

Αντίθετα η διεκδίκηση στην Ομόνοια εμφανίζει **κεντρικό και συμβολικό χαρακτήρα**, ανάλογο με την περιοχή (Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., 2009). Ο λόγος που αρθρώνεται με αφορμή την Ομόνοια προέρχεται από κεντρικότερα σώματα και αφορά τελικά το σύνολο της πόλης και των μεταναστών, με την αναγωγή των περιστατικών/συνθηκών σε γενικευμένο κανόνα για την Αθήνα. Παράδειγμα αποτελεί η κατάληψη του παλιού εφετείου από άστεγους μετανάστες, που μετεξελίχθηκε σε σύμβολο της αθλιότητας που συνεπάγεται η μεταναστευτική παρουσία σε ολόκληρο το κέντρο.

Παράλληλα, η σημαντική αύξηση των ξενοφοβικών και ρατσιστικών ιδεών και πρακτικών στις περιοχές με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις μεταναστών, αποτυπώνεται στην ξαφνική συγκρότηση ενός συλλογικού σώματος με οργανωτικές ομοιότητες προς τα κινήματα πολιτών, το οποίο εκφράζει έναν σαφώς αντιμεταναστευτικό λόγο (Καβουλάκος, Κ., Κανδύλης, Γ., 2012). Οι πρακτικές αυτού του σώματος, εκτός από ελεγκτικό, τρομοκρατικό και απαγορευτικό χαρακτήρα στον δημόσιο χώρο, όπως είδαμε παραπάνω, περιλαμβάνουν και απόπειρες σύνδεσης με το ευρύ κοινό. Παράδειγμα αποτελεί το συσσίτιο μόνο για έλληνες που είχε προγραμματιστεί από την Χρυσή Αυγή, το οποίο όμως δεν πραγματοποιήθηκε τελικά μετά από αντίδραση του Δήμου Αθηναίων και παρέμβαση της αστυνομίας.

Επιπροσθέτως, και μερικής λόγω των παραπάνω, σημειώνεται μια αντίστοιχη αύξηση των εκλογικών ποσοστών ακροδεξιών κομμάτων στις περιοχές με αυξημένη μεταναστευτική παρουσία. Στις εκλογές του 2012, το κόμμα της Χρυσής Αυγής κατέλαβε 18 έδρες της Βουλής, και έκτοτε η δημοτικότητα του έχει σχεδόν διπλασιαστεί στο 11-12% (Smith, H., 2013). Αξιοπρόσεκτη είναι η κατανομή των ποσοστών στα δημοτικά διαμερίσματα της Αθήνας: στον χάρτη που παρατίθεται παρατηρούμε αυξημένα ποσοστά στο 6ο και 4ο διαμέρισμα, ενώ αντίθετα, τα μικρότερα σημειώνονται στο 7ο και 2ο διαμέρισμα, στα οποία δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός κοινωνικών δικτύων μεταναστών⁷. Το γεγονός αυτό στάθηκε ιδιαίτερα εμφανές και κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων στους κατοίκους των εν λόγω περιοχών για την εργασία αυτή.

Συμπερασματικά, κοινωνιολογικά διαφαίνεται από τα παραπάνω πως η μεταναστευτική κοινότητα αδυνατεί να αποκτήσει συλλογική δράση (Καβουλάκος, Κ., 2009), πως η μεταναστευτική παρουσία εν γένει ποινικοποιείται (Αράπογλου, Β., 2009) και χρησιμοποιείται σαν στόχος/αφορμή συγκρότησης ιδεολογικά ακραίων ομάδων. Χωρικά, τα αποτελέσματα αυτού του αναδυόμενου συγκρουσιακού χαρακτήρα σε περιοχές της πόλης είναι η περαιτέρω **απομάκρυνση χρηστών** από τον δημόσιο χώρο, είτε πρόκειται για έλληνες είτε για μετανάστες, η εντατικοποίηση του **κατακερματισμού** που έχουμε ήδη εντοπίσει και η δημιουργία **κλίματος εμπόλεμης κατάστασης**. Όλα τα παραπάνω γίνονται με διαφορετικό τρόπο όπως αναφέρθηκε, σε περιοχές διαφορετικού χαρακτήρα (κατοικίας ή κεντρικής περιοχής, εκλογικού σώματος), γεγονός που αντανακλά πως η εν λόγω σύγκρουση λαμβάνει χώρα σε **δύο επίπεδα**: τόσο σε επίπεδο κατοίκων/γειτονιάς, όσο και σε κεντρικό επίπεδο πολιτικής ηγεσίας της πόλης και της χώρας. Οι προηγούμενες εξελίξεις μετατρέπουν τον δημόσιο χώρο κυριολεκτικά σε πεδίο μάχης, στο οποίο οι πλευρές προχωρούν ή υποχωρούν, διεκδικούν ή παραδίδουν τμήματα πόλης. Αυτό προφανώς λειτουργεί ανασταλτικά για την αποδοχή της πολυεθνικής κατάστασης της πόλης, η οποία παρουσιάζεται ακόμα ως προσωρινή απόκλιση από την «κανονική» ελληνική ομοιογένεια και διαπραγματεύσιμο χαρακτηριστικό της, και άρα σαφώς αποτρεπτικά για την ανάδειξη μιας νέας ταυτότητας της πολυπολιτισμικής πλέον Αθήνας.

7. Πηγή: Υπουργείο εσωτερικών, αποκέντρωσης και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.

(5.4) Αστυνομικοί της ομάδας Δι.Α.Σ. σε νυχτερινή περιπολία.

(5.5) 12 ώρες - 250 προσαγωγές μεταναστών. (Γρασομετρήτο, ναρκωτικά και άδειες παραμονής): Επιχείρηση-οκούπα «Ξένιος Ζεύς» της ΕΛ.ΑΣ.

5.4. Νέες πρακτικές αστυνόμευσης

Η ρευστή φύση και οι διαρκώς αυξανόμενοι αριθμοί της παράνομης μετανάστευσης στα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα στην Αθήνα, μαζί με άλλους παράγοντες όπως οι συνεχείς ταραχές και κινητοποιήσεις στο κέντρο της πόλης λόγω οικονομικής κρίσης⁸, η εμφάνιση ξενοφοβικών/ρατσιστικών τάσεων (όπως έχουμε ήδη αναλύσει) και η ταχύτητα πληροφόρησης/οργάνωσης μέσω κοινωνικών δικτύων στο διαδίκτυο, απέδειξαν την παραδοσιακή αστυνόμευση της πόλης μη ικανή για την διαχείρισή τους. Η αρχές είχαν αποτύχει (εάν προσπάθησαν) να ελέγξουν την παράνομη μετανάστευση/διαμονή (εφόσον δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία, μέθοδοι και δυνατότητες επέμβασης), αλλά και τις συγκρούσεις με τον ντόπιο πληθυσμό (με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα γεγονότα του Δεκέμβρη του 2008, όπου η αστυνομία ουσιαστικά αποχώρησε από την πόλη)⁹. Αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη, καθώς στην τρέχουσα συγκυρία, ελλείψει πολιτικής ένταξης, κύριος άξονας της μεταναστευτικής πολιτικής είναι ο έλεγχος και η αστυνομική διαχείριση (Αράπογλου 2009). Τα παραπάνω οδήγησαν στην υιοθέτηση πιο **ευέλικτων τρόπων επιτήρησης** και δράσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, θεσπίστηκε τον Απρίλιο του 2010 η Ομάδα Δίκυκλης Αστυνόμευσης «ΔΙ.ΑΣ», για την πρόληψη και την «καταστολή βίαιων και εγκληματικών ενεργειών, όπως είναι οι ληστείες, οι βιασμοί, οι συμπλοκές, οι ανθρωποκτονίες», και που τελικά ανέλαβε και μερικώς τον έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης. Η ομάδα αποτελείται από περίπου 2.000 αστυνομικούς/μοτοσικλετιστές και έχει στόχο να ενισχύει τόσο την ταχύτητα επέμβασης, όσο και την αστυνομική παρουσία στην πόλη λειτουργώντας αποτρεπτικά. Αυτή η συνεχής παρουσία αστυνομικών δυνάμεων, λειτουργεί και με αρνητικό τρόπο δημιουργώντας μια αίσθηση διαρκούς κινδύνου σε κάποιες περιοχές¹⁰. Η αριθμητική και γεωγραφική κατανομή των δυνάμεων της ομάδας **μεταβάλλεται διαρκώς** ανάλογα με την χαρτογράφηση της εγκληματικότητας και των αναγκών της πόλης.

Επίσης παράλληλα ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2012 επιχείρηση «σκούπα» υπό την ονομασία «Ξένιος Ζευς» από το υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη. Η επιχείρηση προέβλεπε φρούρηση των συνόρων στον Εβρο λόγω ευρωπαϊκών πιέσεων και των εξελίξεων στην Συρία, και απομάκρυνση παράνομων μεταναστών από το κέντρο της Αθήνας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην περιοχή που περικλείεται από τις πλατείες Ομονοίας, Μεταξουργείου και Βάθης, καθώς και στον σταθμό Λαρίσης¹¹ (Βυθούλας, Δ., 2012). Ξανά εδώ παρατηρούμε μια νέα οργανωτική **δομή «σκούπας»** με εντατική παρουσία σε οργανωμένα κύματα 48ωρης δράσης από πολλές ομάδες ταυτόχρονα σε μεγάλες περιοχές και όχι παραδοσιακής επιτήρησης του αστικού χώρου, με τις αστυνομικές δυνάμεις να τον «σκανάρουν» (Κωβαίος, Α., 2011).

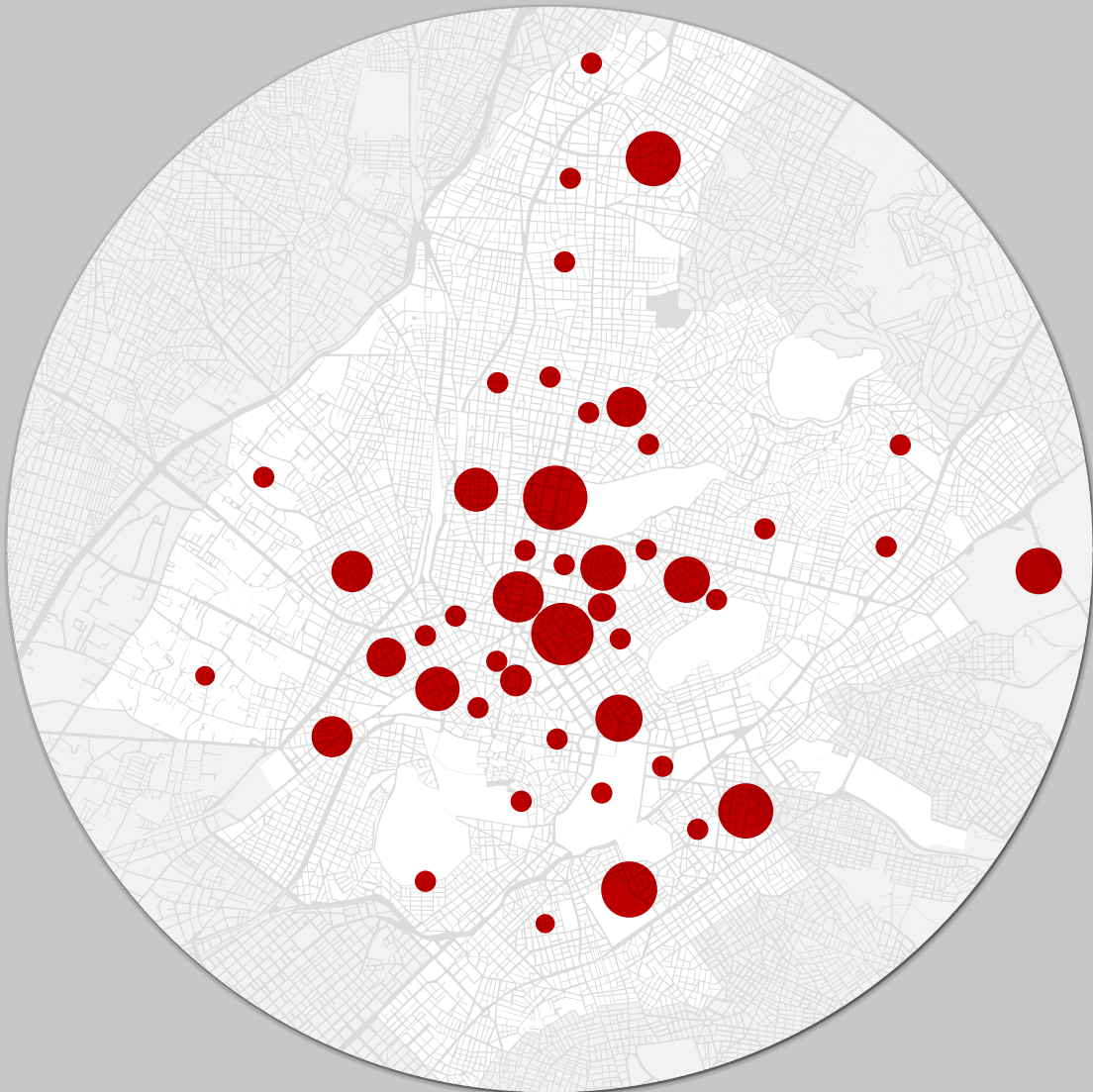
Συμβαδίζοντας λοιπόν με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, ο κατακερματισμός του αστικού χώρου, η πολυπλοκότητα των μεταβαλλόμενων ομαδοποιήσεων και η κινούμενη υποβάθμιση περιοχών, συνοδεύονται και από την αλλαγή στον τρόπο της επιτήρησης. Παρατηρούμε έτσι μια μετατόπιση από τις παραδοσιακές πρακτικές χρήσης του χώρου, σε έναν **ευέλικτο ρευστό κατακερματισμό** όχι μόνο της εξωθεσμικής παράνομης δραστηριότητας όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, αλλά και της θεσμοθετημένης.

8. Από την 1η Οκτωβρίου του 2010 έως την 1η Μαΐου του 2011 είχαν διεξαχθεί στο κέντρο 960 πορείες και διαδηλώσεις. Πηγή: Ελληνική Αστυνομία.

9. Επίσημη Ιστοσελίδα Ελληνικής Αστυνομίας (www.astynomia.gr).

10. Η διαρκής παρουσία αστυνομικών υπονοεί την συνεχόμενη έκτακτη περίπτωση, το μόνιμο καθεστώς εξαίρεσης.

11. Στους πρώτους 4 μήνες εφαρμογής σημειώνονται 65.767 προσαγωγές και 4.145 συλλήψεις αλλοδαπών, με ταυτόχρονους ελέγχους κτηρίων, καταστημάτων, οχημάτων κλπ. Πηγή: Επίσημη Ιστοσελίδα Ελληνικής Αστυνομίας (www.astynomia.gr).

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στον Δήμο Αθηναίων (βάσει μεγέθους)

Πηγή: Χ. Χαλκιάς, Α.Γ. Παπαδόπουλος (2009)

5.5 Ο δημόσιος χώρος ως πεδίο παροχών – (ΜΚΟ, Δήμος, Εκκλησία):

Στο πεδίο των ζητημάτων διαβίωσης και δραστηριοτήτων ένταξης των μεταναστευτικών πληθυσμών, ένας αυξανόμενος αριθμός Μη κυβερνητικών Οργανώσεων δραστηριοποιείται στην Αθήνα. Οι ΜΚΟ ξεκίνησαν τον τελευταίο καιρό να ασχολούνται με την μετανάστευση, καθώς η αύξηση της έκτασης του μεταναστευτικού φαινομένου και ο δημόσιος διάλογος πάνω σε αυτό είναι σχετικά πρόσφατες εξελίξεις. Παρόλα αυτά, στην Αττική δραστηριοποιούνται σήμερα περίπου 290 ΜΚΟ σχετικές με την μετανάστευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα, αποτελώντας το 77% της εγχώριας αντίστοιχης δραστηριότητας (Χαλκιάς Χ., Παπαδόπουλος Α.Γ., 2009). Συνήθως ο τρόπος δράσης τους προσανατολίζεται είτε στην έρευνα, έλεγχο συνθηκών, δημοσίευση βιβλίων, ενημέρωση του κοινού και συμμετοχή στον δημόσιο διάλογο, είτε σε πιο πρακτικό επίπεδο διευκόλυνσης των μεταναστών, όπως διασφάλιση δικαιωμάτων και βιολογικών αναγκών, ανεύρεση εργασίας, νομική βοήθεια, ιατρική περίθαλψη κλπ.

Μερικές ασχολούνται αποκλειστικά με μετανάστες (πχ «*Δίκτυο Επαφών για την Κοινωνική Υποστήριξη των Μεταναστών και Προσφύγων*») ενώ άλλες τους βοηθούν στα πλαίσια κάποιας ευρύτερης δραστηριότητας (π.χ. «*Γιατροί του Κόσμου*», «*Γιατροί χωρίς Σύνορα*» κ.α.) (ΕΙΩ, 2007). Σε κάθε περίπτωση, κάποιες από αυτές τις οργανώσεις χρησιμοποιούν τον δημόσιο χώρο της πόλης ως **πλατφόρμα παροχής υποστήριξης**, δημιουργώντας κόμβους κίνησης και σημεία αναφοράς για ένα ευρύ κοινό. Μεταβάλλουν την επισκεψιμότητα κάποιων χώρων, το κοινό που προσελκύουν, τις ώρες αιχμής, τον κοινωνικό τους ρόλο στην ζωή της πόλης και τελικά τον συνολικό χαρακτήρα τους.

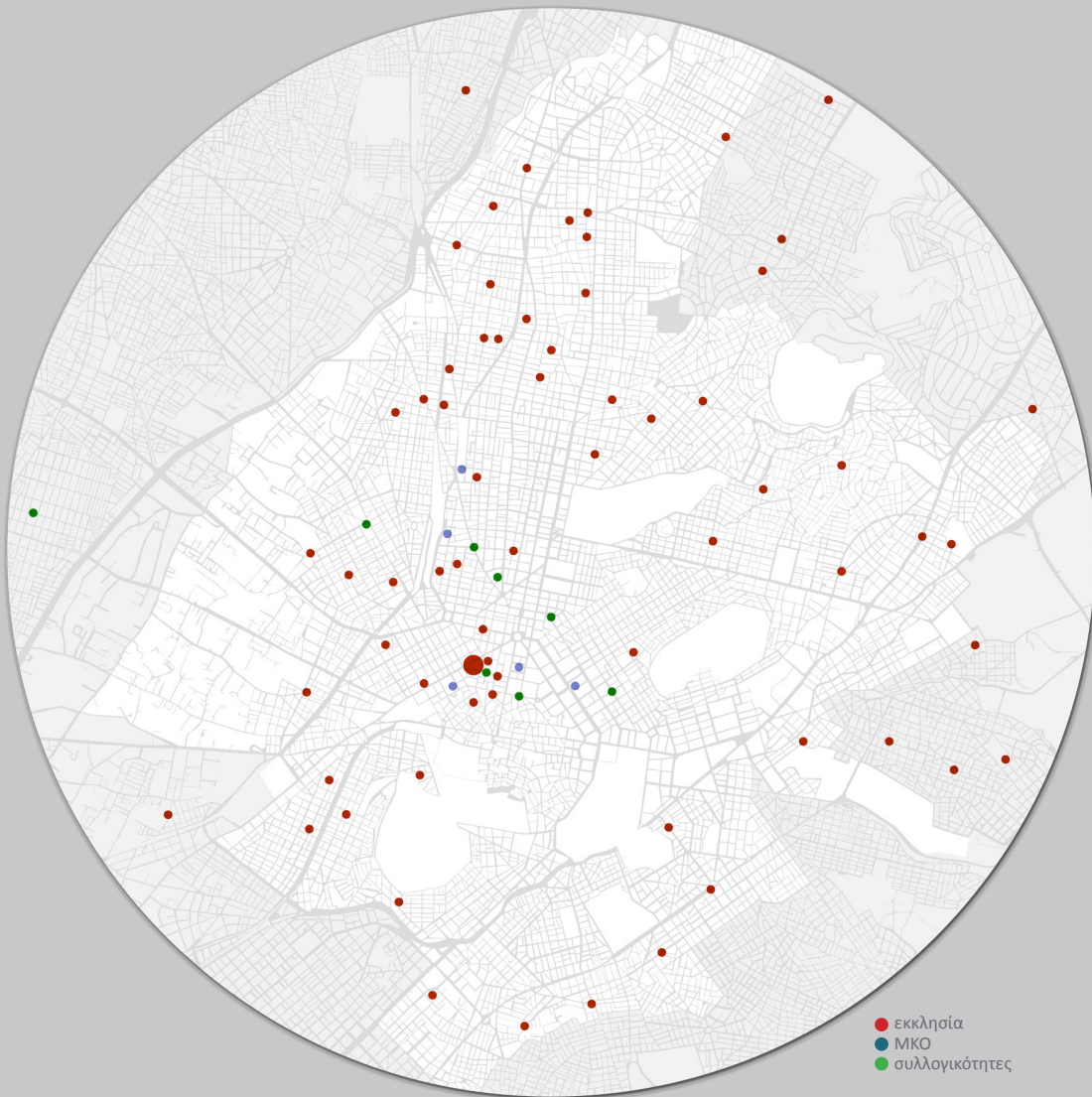
Παρόλο που η δράση πολλών ΜΚΟ είναι αξιοσημείωτη, η κοινωνική φύση της δράσης τους δεν είναι στα πλαίσια της παρούσας έρευνάς¹². Αντίθετα προσεγγίζονται οι περιπτώσεις όπου η δράση αυτή επιδρά με κάποιον τρόπο στον δημόσιο χώρο. Ετσι, εντοπίζονται ως σημαντικότερες διαδικασίες οι παροχές τροφής σε συσσίτια και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε κινητά ιατρεία.

Ο αριθμός συσσιτίων στους δημόσιους χώρους της Αθήνας αυξάνεται τα τελευταία χρόνια με εντυπωσιακούς ρυθμούς, εν μέρει λόγω της συσσώρευσης μεταναστών, αλλά και λόγω πρόσφατης εμφάνισης νέων ομάδων που αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες ως συνέπεια της οικονομικής ύφεσης (και οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί από τον νεολογισμό «*νεο-πτωχοί*», «*νεο-άστεγοι*» κλπ σημειώνοντας άνοδο 25% σε ένα μόνο χρόνο)(Μπουμπούκα Α., 2011). Εντυπωσιακό είναι πως η μεταναστευτική παρουσία στα συσσίτια, από πλειοψηφία μειώθηκε μόλις στο 40% του κοινού μέσα σε 2 χρόνια. Ενδεικτικά, το 2010 παρέχονταν καθημερινά 2.000 μερίδες φαγητού από τον Δήμο Αθηναίων¹³, ενώ το 2011 ο αριθμός αυτός ανήλθε στις 8.000 με αντίστοιχες αυξήσεις και στις παροχές άλλων φορέων. Άλλες 10.000 παρέχονται από την Εκκλησία, οι 5.000 στο κεντρικό συσσίτιο της Αρχιεπισκοπής, Σοφοκλέους & Πειραιώς και οι υπόλοιπες σε 80 σημεία διασκορπισμένα στην Αθήνα¹⁴. Η συγκέντρωση πολλών μερίδων σε συγκεκριμένα σημεία δημιουργεί **κεντρικότητες**

12. Εκτός από την βοήθεια προς τους μετανάστες, σημαντική είναι και η (περιορισμένη ακόμα) εμπλοκή στον δημόσιο διάλογο και διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής: πχ στην περίπτωση του νέου Νόμου για την Μετανάστευση, παρόλο που οι ΜΚΟ δεν συμμετείχαν στην επεξεργασία του νομοσχεδίου, αυτό άλλαξε σημαντικά καθώς οι συντάξαντες τελικά έλαβαν υπόψη μερικές παρατηρήσεις που έκαναν μη κυβερνητικοί δράστες και ιδρύματα.

13. Κέντρο Υποδοχής & Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων (Κ.Υ.Α.Δ.Α.).

14. Παράλληλα διάφορες άλλες ομάδες διοργανώνουν μικρότερα συσσίτια: Κλίμακα, Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, Στέκι Ελπίδας, Αδελφές «Μητέρα Τερέζα», ΚάρITAS, Χέρια Βοήθειας (Helping Hands), Κοινωνική Αρωγή Ελλάδος, Κέντρο φιλίας και αλληλεγγύης Δημάρχου «Νίκου Νικολόπουλου», Κέντρο στήριξης οικογένειας, Ευαγγελική Εκκλησία της Βραζιλίας(κέντρο Βαρνάβας) και Καταφύγιο Αγάπης.

Συσσίτια διανομής φαγητού στον Δήμο Αθηναίων

Πηγή: Κλίμακα «Οδηγός Επιβίωσης»

Πηγή: Ελεύθερος τύπος (11-02-13), Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία (18-12-2011, 18-05-2011)

και πόλους υπερτοπικού χαρακτήρα. Συχνό φαινόμενο είναι επίσης ο διαχωρισμός των συσσιτίων σε διαφορετικά κοινά ανάλογα με τις ώρες. Σύμφωνα με συνεντεύξεις στον τύπο και προσωπική παρατήρηση, οι μεσημεριανή διανομή αφορά περισσότερο Έλληνες συνταξιούχους, άστεγους και νεόπτωχους ενώ η απογευματινή θεωρείται «σκληρότερη» καθώς προσελκύει περισσότερους μετανάστες και ναρκομανείς και σημειώνονται μικροσυμπλοκές για τις μερίδες. Παρόλο που η ταυτόχρονη εξυπηρέτηση ντόπιων και μεταναστών από τους ίδιους φορείς δημιουργεί κοινά σημεία αναφοράς, και εν μέρει θα αναμέναμε να λειτουργεί ως θεσμός αλληλεπίδρασης και εξοικείωσης, αυτός ο διαχωρισμός στις χρονικές ζώνες εντείνει έναν κοινωνικό διαχωρισμό και προσδίδει στον χώρο έναν περιοδικά μεταλλασσόμενο χαρακτήρα.

Ιδιαίτερα σημαντική δράση οργανισμών είναι και η διευκόλυνση της πρόσβασης των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων σε υπηρεσίες υγείας. Στην Αθήνα λειτουργούν κάποια προσωρινά κινούμενα ιατρεία σε κεντρικούς δημόσιους χώρους («Γιατροί χωρίς Σύνορα», «Χαμόγελο του Παιδιού», κ.α.). Επίσης σημαντικά είναι τα πολυιατρεία της ομάδας «Πράξις» στην πλατεία Βικτωρίας¹⁵, το «Κοινωνικό Φαρμακείο» του Δήμου Αθηναίων που λειτουργεί στην Πλατεία της Βαρβακείου Αγοράς και το πολυιατρείο των «Γιατρών του Κόσμου» στην πλατεία Κουμουνδούρου. Όπως και τα συσσίτια, έτσι και τα ιατρεία δημιουργούν νέα σημεία αναφοράς υπερτοπικού χαρακτήρα στην πόλη, μεταβάλλοντας τον δημόσιο χώρο γύρω τους. Εκτός από τον μεταναστευτικό πληθυσμό, αυτά τα σημεία αφορούν και τους εργαζόμενους, τους εθελοντές αλλά και ένα μεγάλο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας.

Το γενικό συμπέρασμα των παραπάνω είναι σε συμφωνία με τα ευρήματά της έρευνας για τον δημόσιο χώρο στο προηγούμενο κεφάλαιο. Εκεί εντοπίσαμε μια μετακίνηση μέρους της ιδιωτικής ζωής των μεταναστών στον δημόσιο χώρο εξαιτίας πολλών παραγόντων. Εδώ η τάση αυτή εντοπίζεται και σε επίπεδο κοινωνικών παροχών: η ντόπια κοινωνία βασιζέται σε κρατικά ή ιδιωτικά προγράμματα υγείας, σε οριοθετημένους χώρους και συγκεκριμένα κτήρια. Στην περίπτωση όμως των μεταναστών, η μη ένταξη τους προϋποθέτει την λήψη προσωρινών μέτρων (πχ κινητά ιατρεία και κουζίνες) και χρήσης του δημόσιου χώρου για την πραγματοποίησή τους. Ο δημόσιος χώρος μετασχηματίζεται μερικώς, από πλατφόρμα κίνησης/διέλευσης, χώρο ψυχαγωγίας ή χώρο διεκδίκησης, σε **χώρο κάλυψης βασικών βιοτικών αναγκών ή αναμονής γι αυτήν**. Αξιοσημείωτο είναι πως αυτό το χαρακτηριστικό δεν είναι νέο στον δημόσιο χώρο της Αθήνας, αλλά προϋπήρχε και σταδιακά εξασθένησε με την οικονομική άνοδο της χώρας και την στροφή προς το ιδιωτικό από την δεκαετία του 80 και έπειτα. Η θετική ή αρνητική φύση της επανεμφάνισης του χαρακτηριστικού αυτού αναμένεται να αποδειχθεί από την πραγματικότητα.

Πηγή: «Οδηγός Υπηρεσιών - Οδηγός Επιβίωσης στη Πόλη», Κλίμακα, Αθήνα, 2013.

15. Το ιατρείο Πράξις επισκέπτονται καθημερινά 70 ασθενείς (Φωτιάδη, Ι., 2009), και συνολικά στα χρόνια λειτουργίας του έχουν επισκεφθεί μέχρι σήμερα πάνω από 150.000 ασθενείς από 75 διαφορετικές χώρες (κυρίως από ασιατικές χώρες: Αφγανιστάν 31%, το Μπαγκλαντές 17,5% και το Ιράν 16%). Πηγή: Ανώνυμος, «Διωρεάν Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη στο Πολυιατρείο PRAKSIS Αθήνας», Το Βήμα.

ΤΑ ΑΝΩ MEDIA ΚΑΤΩ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 28 ΙΟΥΝΙΟΥ

19:30 Συζήτηση: "Επαγγελματική δημοσιογραφία - Media από τα κάτω"

Συμμετέχουν: Εκπ. εργαζομένων της ΕΡΤ Εκπ. της Ένωσης Φωτορεπόρτερ Ελλάδας, Εκπρ. της Εφημερίδας των Συντακτών, Radiobubble, OmniaTV

Συντονίζει: Mind the Cam

21:30 Εργαστήριο: Mobile reporting | Video Editing

OmniaTV Δρομογράφος Vmedia Mind the Cam

ΣΑΒΒΑΤΟ 29 ΙΟΥΝΙΟΥ

19:30 Συζήτηση: "Η είδηση υπό διωγμό"

Συμμετέχουν: μέλη του Athens Indymedia ΕΝΤΑΣΗ FM DLN

21:30 Εργαστήριο: Ασφάλεια στο διαδίκτυο

DLN μέλη του Athens Indymedia

ΚΥΡΙΑΚΗ 30 ΙΟΥΝΙΟΥ

20:30 Εργαστήριο: Εργαλεία ανοιχτού λογισμικού για τη δημοσιογραφία των πολιτών
DLN

Διοργανώνουν: MEDIA ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΩ

Mind the Cam μέλη του Athens Indymedia OmniaTV Radiobubble DLN Δρομογράφος ΕΝΤΑΣΗ FM Vmedia

Συμμετέχουν: Όμικρον Project Rednotebook & άλλες συλλογικότητες

17^ο ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ
28|29|30 ΙΟΥΝΙΟΥ
ΟΑΚΑ|ΠΟΔΗΛΑΤΟΔΡΟΜΙΟ|ΗΣΑΠ στάση Ειρήνη

(5.6) Αφίσα του 17ου αντιρατσιστικού φεστιβάλ Αθίνas. Η θεματολογία είναι ενδεικτική του συσχετισμού προβληματισμών/ διεκδικήσεων των κοινωνικών ομάδων των ντόπιων και των μεταναστών.

5.6 Μετανάστευση και νέες συλλογικότητες:

Παράλληλα με την οργανωμένη δράση των ΜΚΟ, του κράτους (μέσω του Δήμου Αθηναίων και κεντρικών προγραμμάτων) και της Εκκλησίας, πολλές και διαφορετικές μορφές συλλογικής δράσης κατοίκων σε σχέση με την ποιότητα της καθημερινότητας στην πόλη, αναδύονται από τις ποικιλόμορφες γειτονιές της Αθήνας. Το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι δυνατά παρόν σε αυτούς τους κύκλους οργάνωσης και σκέψης καθώς επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό της ζωή της γειτονιάς. Τα παρακάτω χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών των συλλογικών δράσεων είναι ενδεικτικά του αυξανόμενου αριθμού αντίστοιχων πρωτοβουλιών αλλά και της εμπλοκής του μεταναστευτικού ζητήματος με σειρά άλλων θεμάτων και διεκδικήσεων των πολιτών της πολυπολιτισμικής Αθήνας του σήμερα.

Ο χώρος της παλιάς κλειστής δημοτικής αγοράς της Κυψέλης επρόκειτο να μετατραπεί σε εμπορικό κέντρο με χώρους γραφείων και παρκινγκ, γεγονός που το 2006 προκάλεσε την αντίδραση των κατοίκων της περιοχής. Οι κάτοικοι κατέλαβαν την αγορά και ιδρύοντας την συλλογικότητα «Πρωτοβουλία Κατοίκων για τη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης», δημιούργησαν έναν ανοιχτό κοινωνικό χώρο με στόχο να λειτουργήσει ως σημείο συνάντησης, εκδηλώσεων και προβληματισμού σε κλίμακα γειτονιάς. Εχουμε ήδη δει πως η περιοχή αποτελεί τόπο εγκατάστασης για μεγάλο αριθμό μεταναστών, με αποτέλεσμα την σύνδεση πολλών δραστηριοτήτων, εκδηλώσεων ή προβληματισμών του χώρου γύρω από το θέμα της μετανάστευσης και την ομαλή ένταξη τους στην γειτονιά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσαν δρώμενα όπως η «Εκδήλωση για τη Σιέρα Λεόνε», το «Διήμερο εκδηλώσεων για το Κονγκό» και το «Γλέντι Γυναϊκών από τη Σιέρα Λεόνε», που δημιούργησαν ένα φιλόξενο θύλακα για τα πολιτιστικά στοιχεία των μεταναστευτικών κοινοτήτων και επιτρέψαν στους ντόπιους κατοίκους να έρθουν σε επαφή μαζί τους. Ιδιαίτερα σημαντική στάθηκε και η λειτουργία του «Ανοιχτού Σχολείου της Αγοράς», στο οποίο πραγματοποιούνται καθημερινά δωρεάν μαθήματα ελληνικών σε μετανάστες.

Αντίθετα με την περίπτωση της αγοράς της Κυψέλης, όπου το ζήτημα της μετανάστευσης προέκυψε με την λειτουργία του χώρου, το «Στέκι Μεταναστών-Κοινωνικό Κέντρο» στα Εξάρχεια (Τσαμαδού 13) σχετίζεται άμεσα από την ίδια την ίδρυσή του με την κοινωνική ένταξη και υποστήριξη των μεταναστών στην Αθήνα. Επίσης ο χαρακτήρας του είναι περισσότερο κεντρικός και λιγότερο γειτονιάς, με αποτέλεσμα ο συγκεκριμένος χώρος να αποτελεί σημείο αναφοράς για πολλές μεταναστευτικές κοινότητες και συλλόγους σε όλη την πόλη: χαρακτηριστικό είναι πως στα πλαίσια αυτού του χώρου οργανώθηκε το πρώτο αντιρατσιστικό φεστιβάλ Αθήνας. Επίσης παραδίδονται καθημερινά μαθήματα ελληνικών σε μετανάστες και λαμβάνονται πρωτοβουλίες για την διευκόλυνση των μεταναστών σε θέματα εργασίας και γενικότερων συνθηκών ζωής.

Τέλος, μια επίσης κεντρικού χαρακτήρα διοργάνωση, που έχει πλέον καθιερωθεί και αποκτήσει ευρύ κοινό, είναι το Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ της Αθήνας. Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εμπλοκής του μεταναστευτικού φαινομένου με άλλες αναδυόμενες πτυχές της αθηναϊκής κοινωνίας σε ένα νέο θεσμό, ο οποίος έχει λόγο στον ανασχηματισμό που βιώνει η Αθήνα τα τελευταία χρόνια. Πρώτη φορά διοργανώθηκε το 1996 από το Συντονιστικό Μεταναστευτικών και Αντιρατσιστικών οργανώσεων και έκτοτε πραγματοποιείται κάθε χρόνο. Αποτελεί αποτέλεσμα συνεργασίας πολλών συλλογικοτήτων πολιτών, μεταναστευτικών συλλόγων και ΜΚΟ, και ο αριθμός τους αυξάνεται σταθερά. Στο τελευταίο φεστιβάλ (17ο) συμμετείχαν περίπου 235 μεταναστευτικές κοινότητες και σύλλογοι, αντιρατσιστικές κινήσεις, συνδικαλιστικές και πολιτικές οργανώσεις,

(5.7) Προετοιμασία ανοιχτής κουζίνας από την ΜΚΟ Ο Άλλος Ανθρώπος

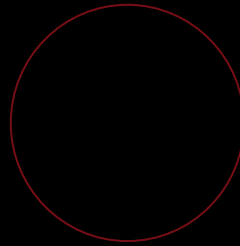
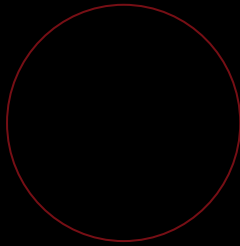
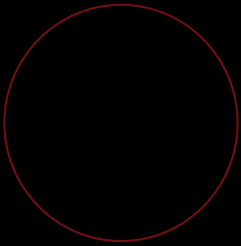
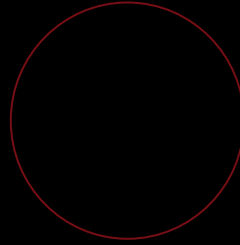
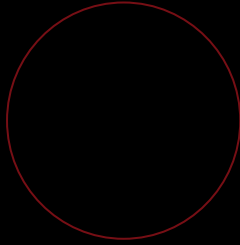
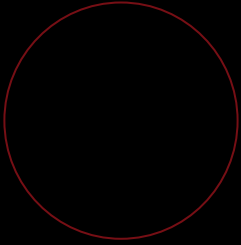
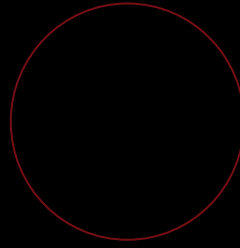
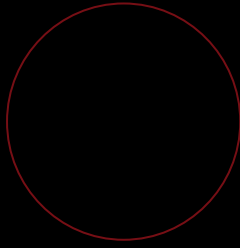
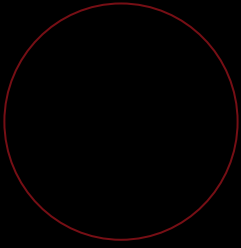
αντιφασιστικές πρωτοβουλίες κ.α. Βασικοί στόχοι φαίνεται να είναι η εξοικείωση των συμμετεχόντων με άλλους πολιτισμούς (μέσα από εθνικές κουζίνες, μουσικές, και χορούς), η ανταλλαγή απόψεων (μέσα από θεματικές συζητήσεις) και η οργάνωση μιας συλλογικής δραστηριότητας και στάσης που θα μπορούσε να ασκήσει πιέσεις και να επηρεάσει την λήψη πολιτικών αποφάσεων. Το αντιρατσιστικό φεστιβάλ αποτελεί θεσμό που οργανώθηκε βασικά για τα θέματα μετανάστευσης και ρατσισμού, η θεματολογία του όμως διευρύνεται τα τελευταία χρόνια με την ανάδυση και εμπλοκή των κινημάτων πολιτών και στην ευρύτερη πολιτική σφαίρα. Αρχικά το φεστιβάλ λάμβανε χώρα σε κεντρικά σημεία της πόλης (Λόφος Κολωνού, Άλσος Γουδί) και χώρους έντονα οικειοποιημένους από μετανάστες (Πεδίο Του Αρεως), ενώ τα τελευταία χρόνια μεταφέρθηκε βορειότερα στον χώρο του Ποδηλατοδρομίου ΟΑΚΑ. Η απομάκρυνσή του από το κέντρο σχετίζεται βέβαια και με τον αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών, θα μπορούσε όμως να υπονοεί και μια διάθεση απομάκρυνσης από την ζωή της πόλης και περιθωριοποίησης του.

Παράλληλα, εκτός από την πολιτική ή κοινωνική διεκδίκηση, εντοπίζεται πληθώρα άλλων χειρονομιών αλληλεγγύης που εμπλέκουν την μεταναστευτική κοινότητα με την τοπική κοινωνία. Στο πλαίσιο της παρούσας οικονομικής κρίσης, πρωτοβουλίες όπως οι συλλογικές κουζίνες, διανομή ρούχων, φαρμάκων και τροφίμων, βρίσκουν μετανάστες και έλληνες στην ίδια πολλές φορές ανάγκη.

(5.8) Μετανάστες και Έλληνες στριμώνονται στην δωρεάν διανομή τροφίμων από αγρότες. Η κρίση έχει πιέσει προς τα κάτω όλες τις χαμηλές τάξεις. John Kolesidis, 6.2.2013

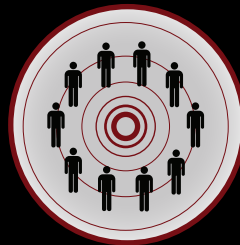
Συνολικότερα, βλέπουμε πως οι πρωτοβουλίες ντόπιων πολιτών και οι διεκδικήσεις τους, συχνά συσχετίζονται με την μετανάστευση από την ίδρυση τους, είτε αργότερα μέσα από την λειτουργία τους, και αναδύονται τόσο σε επίπεδο γειτονιάς όσο και σε επίπεδο πόλης. Το μεταναστευτικό φαινόμενο και οι προεκτάσεις του δεν θα μπορούσαν να μείνουν διαχωρισμένες από τις υπόλοιπες πτυχές της ζωής των κατοίκων της Αθήνας, καθώς επηρεάζουν τόσο άμεσα την καθημερινότητά τους. **Η σύγκλιση αυτή δημιουργεί κοινά σημεία αναφοράς μεταξύ ντόπιου πληθυσμού και μεταναστών**, πεδία εξοικείωσης, συνδιαμόρφωσης και αλληλοβοήθειας με αποτέλεσμα να συμβάλλουν περισσότερο στην διαδικασία της bottom-up αναδόμησης της κοινωνικής συνοχής (διαδικασία που εντοπίστηκε στο κεφάλαιο 3.6).

Αντίστροφη κεντροποίηση
- αποκέντρωση

Νέες χρήσεις του
δημόσιου χώρου

Αυξανόμενη κοινωνική
σημασία του χώρου

Παρατηρήσεις/Συμπεράσματα:

5.7 Νέες χρήσεις δημόσιου χώρου:

Ως προς την χρήση του χώρου, παρατηρούνται δύο βασικές αλλαγές: Πρώτον, η παραδοσιακή χρήση του αντικαθίσταται σταδιακά από έναν νέο ρευστό και **κατακερματισμένο τρόπο δράσης** σε αυτόν. Αυτό είδαμε πως συμβαίνει τόσο σε επίπεδο εξωθεσμικής δραστηριότητας (ναρκωτικά, πορνεία, παραεμπόριο, συλογικότητες, οργανώσεις κλπ), όσο και σε επίπεδο θεσμοθετημένης, όπως η αστυνόμευση, η οποία αναγκάζεται να ακολουθήσει τις εξελίξεις αυτές. Φυσικά δεν υποστηρίζεται πως αυτό αποτελεί άμεσο ή αποκλειστικό αποτέλεσμα του μεταναστευτικού φαινομένου, αλλά πως πιθανώς εντείνεται από αυτό.

Δεύτερη σημαντική αλλαγή στην χρήση του δημόσιου χώρου είναι η παραλαβή δραστηριοτήτων και ρόλων που είχαν ξεχαστεί. Τόσο από την μεταναστευτική εισροή που δέχεται η πόλη όσο και από την οικονομική εξαθλίωση τμήματός του ελληνικού πληθυσμού τα τελευταία κυρίως χρόνια, ο δημόσιος χώρος μετασχηματίζεται μερικώς, από πλατφόρμα κίνησης/διέλευσης, χώρο ψυχαγωγίας ή χώρο διεκδίκησης, σε **χώρο κάλυψης βασικών βιοτικών αναγκών**. Αυτή την χρήση του χώρου την εντοπίσαμε και σε επίπεδο ατομικών συνθηκών των μεταναστών σε προηγούμενο κεφάλαιο, βλέπουμε όμως εδώ πως χαρακτηρίζει και μεγαλύτερες κλίμακες όπως η δράση των ΜΚΟ, της εκκλησίας ή του Δήμου.

(5.9) Πολύωρη αναμονή έξω από το πολυ-ιατρείο των Γιατρών του Κόσμου στην πλατεία Κοιμουνδούρου.

(5.10) Μετανάστες, διανυκτερεύουν έξω από το αστυνομικό τμήμα για αίτηση ασύλου. Alessandro Penso, «Lost generation: Youth migrants in Greece» (2011-12)

(5.11) Δράση της ομάδας «Συν-οικία Πιττάκης» στην περιοχή του ψυρρή. Οι νέες συλλογικότητες της Αθήνας στρέφονται προς τον δημόσιο χώρο και τον οικειοποιούνται.

(5.12) Δράση της ομάδας «Atemistias» στην πλατεία Ομονοίας, ενδεικτική της αναδυόμενης κοινωνικής σημασίας του δημόσιου χώρου (ως μέσο συσπειρώσης, διεκδίκησης, αναφοράς) Σπύρος Βάβης, 2010

5.8 Αντίστροφη κεντροποίηση-αποκέντρωση:

Αντίθετα με την τάση της κεντροποίησης/αποκέντρωσης που διαπιστώσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στην αντίδραση της τοπικής κοινωνίας στις αστικές μεταλλάξεις της μετανάστευσης, παρατηρούμε την ακριβώς αντίστροφη πρόθεση: **οι κρατικές/κοινωνικές παροχές αποκεντρώνονται για να παρασύρουν μαζί τους όσους εξαρτώνται από αυτές** αφήνοντας το κέντρο διαθέσιμο για μια οικονομική «αναβάθμιση» και επανακατοίκηση από ανώτερα στρώματα. Συγκεκριμένα, μέσα από την απομάκρυνση των ξενώνων, των συσσιτίων και των περιοχών αστυνομικής «ανοχής» στην μεταναστευτική παρουσία, διαφαίνεται μια τάση αποκέντρωσής της (αλλά και άλλων ευπαθών ομάδων όπως οι άστεγοι και οι τοξικομανείς πχ με την απομάκρυνση των ΟΚΑΝΑ) από το κέντρο της πόλης (Φωτιάδη, Ι., 2011). Αυτή η τάση είναι έκδηλη και σε επίπεδο θρησκευτικών χώρων αλλά και δραστηριοτήτων που αυξάνουν την κοινωνική ορατότητα των μεταναστών, όπως είδαμε π.χ. στην περίπτωση του αντιρατσιστικού φεστιβάλ. Από την άλλη πλευρά, η επιστροφή των «Αθηναίων» (δηλαδή Ελλήνων μέσης και ανώτερης οικονομικής τάξης που μετακινήθηκαν κατά την δεκαετία του '90 προς προνομιακά προάστια της Αθήνας) «στο ιστορικό και εμπορικό κέντρο της πόλης και η αστική και οικονομική ανάπτυξή του έχουν τεθεί στο επίκεντρο», τόσο του δημόσιου διαλόγου όσο και των προθέσεων και δράσεων του Δήμου Αθηναίων¹ (Ρερρές, Κ. Εμμ., Αθηνά, Β., Αράπογλου Κ., Καβουλάκος, Γ., 2010).

5.9 Αυξανόμενη κοινωνική σημασία-αναφορά του χώρου:

Ο δημόσιος χώρος γίνεται ολοένα και περισσότερο αντικείμενο κοινωνικής διεκδίκησης και αναφοράς. Χάρης αυτή την αυξανόμενη σημασία του, με συνηθέστερο κοινό σημείο την περιοχή κατοικίας και τον χώρο της γειτονιάς, διάφορες **μεταναστευτικές ομάδες μπορούν να έρθουν σε επαφή με ομάδες ντόπιων πολιτών/κατοίκων** οι οποίες να τους συμπεριλάβουν στην δράση τους, στα πλαίσια των οποίων να μπορούν να δραστηριοποιηθούν. Το παραπάνω χαρακτηριστικό αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη, καθώς είναι η πρώτη φορά που βλέπουμε την ιδιότητα του μετανάστη να αποτελεί δευτερεύον χαρακτηριστικό, μετά την γειτονιά κατοικίας: η σημασία του χώρου και της κοινότητας που δημιουργείται γύρω του, διογκώνεται τόσο που να συναγωνίζεται αυτή της «εθνικής» ομαδοποίησης.

Ακριβώς αυτή η σημασία του χώρου διαφαίνεται και στην αντίθετη «πλευρά» της ελληνικής κοινωνίας. Ακόμα και όταν η εθνική ταυτότητα παραμένει πρωτεύον (η μοναδικό) χαρακτηριστικό αξιολόγησης της ανθρώπινης ύπαρξης, το στοιχείο που λειτουργεί συνεκτικά για κάποιες ομάδες είναι η διεκδίκησή του δημόσιου χώρου από τον «λαθρο-μετανάστη». Παρ' όλο που οι ξενοφοβικές/ρατσιστικές ομάδες αξιολογούνται από την παρούσα εργασία ως σαφώς επικίνδυνες και αρνητικές για την ζωή της πόλης, το παραπάνω επιβεβαιώνει την αυξημένη κοινωνική σημασία του χώρου στην σύγχρονη Αθήνα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, είναι αναμενόμενο το «πολεμικό» και συγκρουσιακό κλίμα γύρω από την κυριαρχία των παραπάνω ομάδων στον δημόσιο χώρο, το οποίο εμφανίζεται ιδιαίτερα σε περιοχές του κέντρου που χαρακτηρίζονται από υψηλές μεταναστευτικές συγκεντρώσεις. Αυτή η συνθήκη απομακρύνει περαιτέρω τους χρήστες από τους ελεύθερους δημόσιους χώρους, παρά την αυξανόμενη σημασία τους.

1. Ανώνυμος [2011] «Φύλαξη, απογραφή, κίνητρα διαμονής και εμπορικής δράσης», Καθημερινή, 06.01.2011.

6.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνολική ανασκόπηση:

Όλη η παραπάνω έρευνα οδήγησε στην διεξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων και παρατηρήσεων, που όμως αφορούν επιμέρους στοιχεία ή πτυχές του μεταναστευτικού φαινομένου στην Αθήνα. Σε μία προσπάθεια συνολικής αποτίμησης και διατύπωσης θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε τα εξής:

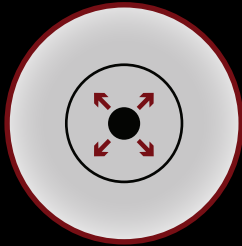
Οι βασικοί μετασχηματισμοί που εντοπίστηκαν αφορούν 3 κατηγορίες: 1. τις μετακινήσεις συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, χαρακτηριστικών και ποιοτήτων μέσα στον αστικό χώρο, 2. την ανάδυση νέων χαρακτηριστικών του (δημόσιου) χώρου της πόλης και 3. την σύσταση νέων κοινωνικών ισορροπιών οι οποίες εκφράζονται χωρικά και μεταβάλλουν το αστικό τοπίο και την καθημερινότητα των κατοίκων της πόλης. Η Αθήνα εμφανίζεται μέσα από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας ως μία πόλη που βιώνει ραγδαίες αλλαγές στην δομή και την κοινωνία της:

1. Οι μετανάστες φαίνεται πως επανακατοικούν και αναζωογονούν μέρη της πόλης που είχαν αρχίσει να εγκαταλείπονται με την αποκέντρωση του τοπικού πληθυσμού. Έτσι έγινε δυνατή η διατήρηση της ζωντανιάς του ιστού του κέντρου αλλά και της μερικής χρήσης του ως περιοχή κατοικίας ανάμεικτων στρωμάτων χάρις το μοντέλο της ελληνικής πολυκατοικίας. Σε συνδυασμό με νέες εμπορικές χρήσεις στον αστικό χώρο και την ανάδειξη κάποιων περιοχών του σε υπερ-τοπικούς πόλους έλξης και ψυχαγωγίας νεανικού ή καλλιτεχνικού κοινού, το κέντρο της Αθήνας δεν βίωσε ποτέ την ερήμωση που παρατηρήθηκε σε αντίστοιχες ευρωπαϊκές πόλεις με την μετακίνηση των κατοίκων προς τα προάστια (Βάταλη Φ., Μπαλαμπανίδης Δ., Σιατίτσα Δ., 2011). Παράλληλα, πρέπει να υπογραμμιστεί η διαπίστωση μιας νέας τριπλής αποκέντρωσης: της μεταναστευτικής κατοικίας στην περιφέρεια πλέον του κέντρου, των κρατικών παροχών που προσπαθούν να συμπαρασύρουν τις ευπαθείς ομάδες προς τα περίξ της πόλης και της νόμιμης εμπορικής δραστηριότητας που φαίνεται να διαχέεται προς τα προάστια.

2. Παρά την ενδεχομένως αυξημένη κοινωνική εσωστρέφεια που εντοπίσαμε, σε όλες τις ενότητες της έρευνας διαπιστώθηκε η διόγκωση της σημασίας του δημόσιου χώρου με διαφορετικούς τρόπους κάθε φορά: σε επίπεδο κατοικίας παρατηρούμε μια ενδυνάμωση της γειτονιάς, στις δραστηριότητες στον δημόσιο χώρο εντοπίζουμε την επισύναψη πολιτιστικών στοιχείων, την χρήση ως προέκταση της κατοικίας και την αυξανόμενη οικειοποίησή του, τον ρόλο του ως κοινή αναφορά όλων των πληθυσμών και ως συνεκτικό σημείο νέων ομαδοποιήσεων. Όλα τα παραπάνω ενδυναμώνουν στην

Αυξανόμενη σημασία της γειτονιάς

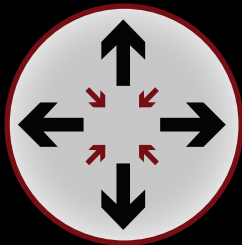
Μετακίνηση κατοικίας

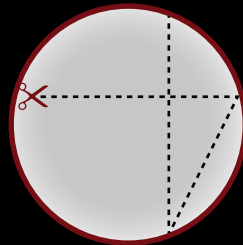
Υπερ-ποικιλότητα

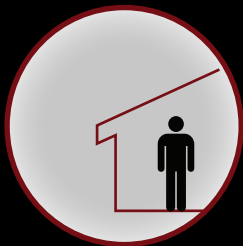
Κάθετος διαχωρισμός - η ελληνική πολυκατοικία

Κεντροποίηση - αποκέντρωση

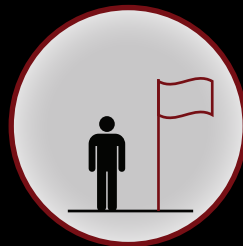
Κατακερματισμός και πόλωση δημόσιου χώρου

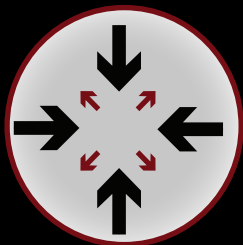
Κοινωνική εσωστρέφεια - στροφή στο ιδιωτικό

Νέος ρόλος δημόσιου χώρου

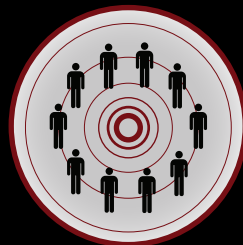
Πολιτισμική σημασία του τοπικού

Αντίστροφη κεντροποίηση - αποκέντρωση

Νέες χρήσεις του δημόσιου χώρου

Αυξανόμενη κοινωνική σημασία του χώρου

ελληνική πόλη την πολιτισμική, χρηστική και κοινωνική σημασία του δημόσιου χώρου. Αποτελεί αξίωμα αυτής της έρευνας πως η κατοίκησή του θα πρέπει να αναζητά την επαφή και την αλληλεπίδραση με το έτερο. Μόνο έτσι προβάλλεται ως προοπτική του δημόσιου χώρου η συνολική ανάκτηση του χαρακτήρα της κλασικής αγοράς ως χώρος αλληλεπίδρασης και συνεύρεσης. Τα παραπάνω, αναμένεται να αποδειχθεί στο μέλλον σε τι βαθμό θα αξιοποιηθούν θετικά ή θα ενοχοποιηθούν και θα περιθωριοποιηθούν.

3. Αναμενόμενη είναι φυσικά και η μεταβολή των κοινωνικών ισορροπιών από όλα τα παραπάνω. Οι κοινωνικές ομάδες είναι σαφώς πιο ρευστές και διαπλεκόμενες, και στο πλαίσιο αυτής της υπερ-ποικιλότητας που διαπιστώθηκε, ο κοινωνικός διαχωρισμός αποσυνδέεται από τον χωρικό. Παρόλα αυτά, φαίνεται πως ο δημόσιος χώρος που τις παραλαμβάνει έχει κατακερματιστεί σε επιμέρους τόπους ομοιογενούς κοινού, παράγοντας έντονες και συνορεύουσες αντιθέσεις στο αστικό τοπίο. Τέλος, με την αμφιλεγόμενη παρουσία του ξένου στοιχείου στην καθημερινότητά της, η Αθήνα έρχεται σε επαφή με το πρόσωπό της: διαφορετικές στάσεις απέναντί του, συσπειρώσεις και αντιπαλότητες προκύπτουν, οι οποίες σε κάθε περίπτωση αφορούν άμεσα στον αστικό χώρο, ο οποίος μάλιστα, πολλές φορές αποτελεί θεμελιώδες συνεκτικό στοιχείο.

Παρόλο που το μεταναστευτικό φαινόμενο έχει αναμφισβήτητη συμμετοχή σε όλα τα παραπάνω, πρέπει να υπογραμμιστεί πως δεν αποτελεί μοναδική γενεσιουργό αιτία: στις περισσότερες περιπτώσεις στάθηκε δύσκολο να γίνουν αντιληπτές οι προεκτάσεις του εντελώς διαχωρισμένες από τους υπόλοιπους μετασχηματισμούς της Αθήνας κατά το διάστημα της μελέτης αυτής.

Κλείνοντας, θα έπρεπε να πούμε πως παρόλο που το αίσθημα της ανασφάλειας και ξеноφοβίας έχει μεγαλώσει στην αθηναϊκή κοινωνία και πολλές φορές η συγκατοίκηση με τους μετανάστες παρουσιάζει πραγματικά προβλήματα, η παρουσία τους εμφανίζει ορισμένα σαφώς θετικά χαρακτηριστικά: πολλές από τις παραπάνω εξελίξεις ή τάσεις κρίνονται ως εν δυνάμει θετικές για την πόλη και την κοινωνία της. Ολα όμως τα ενδεχόμενα παραμένουν ανοιχτά καθώς η Αθήνα (και η Ελλάδα) πασχίζει να δομήσει ένα νέο πρόσωπο που θα μπορέσει να δώσει απάντηση στο κοινωνικό και πολιτισμικό αδιέξοδο στο οποίο συνειδητοποίησε πως βρίσκεται μέσα από την σκληρή κοινωνικο-οικονομική κρίση του σήμερα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ - ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ:

Περιοχή:

Ερωτηθέντας:

1. Ο χαρακτήρας της περιοχής έχει αλλάξει από το 2001:

A. Πολύ B. Λίγο Γ. Καθόλου

2. Ο χαρακτήρας της περιοχής τώρα είναι:

3. Η μεταναστευτική παρουσία στην περιοχή, σε σχέση με το 2001, έχει:

A. Αυξηθεί πολύ B. Αυξηθεί Γ. Παραμένει ίδια Δ. Μειωθεί E. Μειωθεί πολύ

4. Οι εθνικότητες που κατοικούν στην περιοχή σε σχέση με το 2001 έχουν:

A. Αλλάξει B. παραμένει ίδιες

5. Οι εθνικότητες που κατοικούν στην περιοχή τώρα είναι:

6. Η ηλικία των μεταναστών στην περιοχή είναι κυρίως:

A. 18-25 B. 25-45 Γ. 45-60

7. Το φύλο των μεταναστών που μένουν στην περιοχή είναι κυρίως:

A. άνδρες B. γυναίκες Γ. περίπου το ίδιο άνδρες-γυναίκες

8. Οι μετανάστες της περιοχής μένουν περισσότερο σε κτήρια που συνήθως:

A. Μένουν και Έλληνες B. Μένουν μόνο αλλοδαποί Γ. Μένουν αλλοδαποί και λειτουργούν γραφεία

9. Οι μετανάστες της περιοχής μένουν περισσότερο σε:

A. Υπόγεια B. Ισόγεια Γ. 1ο και 2ο όροφο Δ. 3ο και 4ο όροφο E. Ρετιρέ Z. Όλα τα παραπάνω

10. Οι μετανάστες της περιοχής κυρίως :

A. λειτουργούν καταστήματα B. κάνουν πλανώδιο εμπόριο
Γ. κάνουν χειρωνακτική εργασία Δ. Κάνουν οικιακή εργασία

11. Στην περιοχή υπάρχουν καταστήματα μεταναστών:

A. Πολύ B. Λίγο Γ. Καθόλου

Και αυτά λειτουργούν:

A. Στην γειτονιά B. Σε ευρύτερο επίπεδο

Με αγοραστικό κοινό:

A. Μόνο μετανάστες B. Μετανάστες και Έλληνες Γ. Μόνο Έλληνες

12. Η παρουσία των μεταναστών στον δημόσιο χώρο είναι εντονότερη:

A. Τη μέρα B. Τη νυχτα Γ. Είναι έντονη όλες τις ώρες

Και σε σχέση με αυτή των Ελλήνων: A. Είναι μεγαλύτερη B. είναι μικρότερη Γ. είναι περίπου ίδια

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:

- (3.5), (3.6), (3.8), (4.2), (4.8), (4.9), (4.14), (4.20), (4.23), (5.10) [<http://photographicmuseum.com>]
(3.7), (4.4), (4.5), (4.7), (4.11), (4.13), (4.24), (5.1), (5.9), (5.11), (5.12) [<http://www.flickr.com>]
(3.1) [<http://spiegel.de>]
(3.2) [<http://yerolymbos.com/>]
(3.3) [<http://kcphotographer.com>]
(3.4) [<http://www.reuters.com>]
(4.1) [<http://commons.wikimedia.org>]
(4.3) [<http://rferl.org>]
(4.6), (5.5) [<http://ethnos.gr>]
(4.10) [<http://panosdragonas.net/>]
(4.15), (4.16) [<http://worldnews.nbcnews.com>]
(5.2) [<http://mg.co.za/>]
(5.3) [<http://rt.com>]
(5.4) [<http://stoxos.gr>]
(5.6) [<http://www.antiracistfestival.gr>]
(5.7) [<http://freegankolektiva.wordpress.com>]
(5.8) [www.repubblica.it]

Όσες φωτογραφίες δεν αναφέρονται παραπάνω, είναι του συγγραφέα.

Όλα τα διαγράμματα και οι χαρτογραφίες έχουν γίνει από τον συγγραφέα.

Ανα περίπτωση αναφέρονται οι πηγές των πληροφοριών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνησή τους.

ΒΙΒΛΙΑ

Αλέξανδρος Αφουξενίδης, Λίλα Λεοντίδου, Σωτήρης Χτούρης, Φλόρα Τζελέπογλου, Αναστασία Χρήστου, Κάρολος Καβουλάκος, Γιώργος Κανδύλης, Anne Laferrère, Πλάτων Τήνιος, Θωμάς Γεωργιάδης, Κλεάνθης Συρακούλης, Αλέξης Δέφνερ, Μαρία Τσάμπρα, Χρήστος Κούρτελης, Σπύρος Ρουκανάς [2012] *«Ανισότητα στην εποχή της κρίσης»*, επιμέλεια Αλέξανδρος Αφουξενίδης, επιμέλεια σειράς Αλέξανδρος Αφουξενίδης, 1η έκδ. - Αθήνα : Προπομπός.

Δαρδανός Κ., Δαρδανός Γ. [2005] *«Όψεις της ετερότητας»* επιμέλεια Αργύρης Κυρίδης, Αντρέας Ανδρέου, επιμέλεια σειράς Δ. Γ. Τσαούσης, - 1η έκδ. - Αθήνα : Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός.

Λίνα Βεντούρα, Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου, Κώστας Δημουλάς, Σάββας Ρομπόλης, Νίκος Καμπέρης, Daniel Delaunay, Κούλα Κασμάτη, Λουκία Μ. Μουσσούρου, Ιορδάνης Ψημμένος, Ιωάννης Χατζήβασυλόγλου, Georges Tapinos [2006] *«Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία»*, επιμέλεια Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου, επιμέλεια σειράς Δ. Γ. Τσαούσης, 1η έκδ. - Αθήνα : Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός.

Μπάουμαν, Ζίγκμουντ [2002] *«Η Μετανεωτερικότητα και τα Δεινά της»*, Αθήνα: Ψυχογός

Μπάουμαν, Ζίγκμουντ [2004] *«Σπαταλημένες ζωές - Οι απόβλητοι της νεωτερικότητας»*, μετάφραση: Καρασαρίνης Μ., Αθήνα, 2005, εκδόσεις Κατάρτι.

Μπάουμαν, Ζίγκμουντ [2007], *«Ρευστοί καιροί – Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας»*, μετάφραση: Γεωργιάς Κ., Αθήνα, 2009 εκδόσεις Μεταίχμιο.

Νικολαΐδου Σ. [1993] *«Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου»*, Αθήνα, Παπαζήσης.

- Σαββάκης Μ. [2012] «*Μετανάστες, Πρόσφυγες, Κοινωνικοί Παρίες: Πέρα από το Δίλημμα Κοινωνική Ένταξη ή Ενσωμάτωση*», στο Τρουμπέτα Σ., (Επιμ.), Το Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Ζήτημα - Μελέτες και Διαβάσεις Συνόρων, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Σταυρίδης, Σταύρος [2010], «*Μετέωροι Χώροι της Ετερότητας*», 1η έκδ. - Αθήνα : Αλεξάνδρεια.
- Ψημμένος, Ι. [1995], «*Μετανάστευση από τα Βαλκάνια*», Αθήνα: Glorybook – Παπαζήσης.
- Agamben G. [1995], «*Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*», μετάφραση: Daniel Heller-Roazen, Stanford California 1998, Stanford University Press.
- Batzou, A. [2011] «*Picturing Immigration – Photojournalistic representation of immigrants in Greek and Spanish Press*», UK, Bristol, Intellect.
- Castells, M. [1989], «*The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process.*», Oxford: Basil Blackwell.
- Castells, M. [1997], «*The Power of Identity*», Oxford: Basil Blackwell.
- Douglas, M. [1966], «*Purity and Danger. An Analysis of the Concept of Pollution and Taboo*», London: Routledge.
- Friedrichs J., Blasius G. [2005], «*Life In Poverty Neighbourhoods. European and American Perspectives*». London: Routledge.
- Hawley, A. [1950], «*Human Ecology*». New York: Ronald.
- Harvey, D. [1989], «*The Condition of Postmodernity*», Oxford: Blacwell
- Häußermann, H., Siebel, W., [2004], «*Stadtsoziologie : Eine einföhrung*», Frankfurt/New York: Campus
- Massey, D. [1994], «*Space. Place and Gender*», Oxford: Polity
- Massey, D. (2005), «*For Space*», London: Sage
- Michael Hardt, Antonio Negri [2011] «*Πλήθος, Πόλεμος και δημοκρατία στην εποχή της Αυτοκρατορίας*», Αθήνα 2011, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Piore, Michael J. [1979], «*Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies.*», Cambridge: Cambridge University Press.
- Schutz, A., [1967], «*Studies in Social Theory*», Xageu: Martinus Nijhoff.
- Vertovec, Steven [2007] «*Super-diversity and its implications*», Ethnic and Racial Studies, Vol. 30, No 6, 1024 —1054, Published online: 25 Sep 2007.

ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ

- Crang, M. [2001], «*Rhythms of the city: temporalised space and motion*», in J. May and N. Thrift (eds) «*Timespace- Geographies of Temporality*», London: Routledge, σελ. 187-207.
- Hugo, G. J. (1996) «*Diversity down under : the changing ethnic mosaic of Sydney and Melbourne*», in Roseman, C. C., Laux, H. D. and Thieme, G. (Eds), «*EthniCity, Geographic EthniCity, Geographic Perspectives on Ethnic Change in Modern Cities*», Maryland: Rowman and Littlefield, pp 102-134.
- Kandyli G., Arapoglou V., Maloutas T. [2008], «*Immigration and the spatial (dis)equilibrium of competitiveness*» – cohesion in Athens, in Ache P., Andersen H.T., Maloutas T., Raco M., Tazan-Kok T. (eds) «*European cities between competitiveness and cohesion. Discourses, realities and implementation*», Dordrecht, Springer, pp. 119-134.

Petras, Elizabeth M. [1981], «*The global labor market in the modern world-economy.*» in Mary M. Kritz, Charles B. Keely, and Silvano M. Tomasi (eds.), «*Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements.*» Staten Island, N.Y.: Center for Migration Studies, pp. 44-63.

Καβουλάκος, Κ., Κανδύλης, Γ. [2012], «*Νέες μορφές αστικής σύγκρουσης στην Αθήνα: το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο, ο λόγος και οι πρακτικές της απόρριψης των μεταναστών*», στο βιβλίο «*Κοινωνιολογία και Γεωγραφία στην Εποχή της Κρίσης*», (επιμ.) Α. Αφουξενίδης, Συγγραφείς: λέξανδρος Αφουξενίδης, Λίλα Λεοντίδου, Σωτήρης Χτούρης, Φλώρα Τζελέπογλου, Αναστασία Χρήστου, Κάρολος Καβουλάκος, Γιώργος Κανδύλης, Anne Laferrère, Πλάτων Τήνιος, Θωμάς Γεωργιάδης, Κλεάνθης Συρακούλης, Αλέξης Δέφνερ, Μαρία Τσάμπρα, Χρήστος Κούρτελης, Σπύρος Ρουκανάς Α., Gutenberg, Αθήνα, Φεβρουάριος 2012, 1η έκδ. - Αθήνα : Προπομπός.

Lazaridis, G. and Psimmenos, I. [2000], «*Migrant Flows from Albania to Greece: Economic, Social and Spatial Exclusion*» in King, R., Lazaridis, G. and Tsardanidis, C. (Eds.) «*Eldorado or Fortress*», London: Macmillan, σελ. 170-185.

ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., [2009] «*Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση*», στο περιοδικό «*Σύγχρονα Θέματα*», τ.107, Αθήνα 2009, Τ.107, σελ. 5, 57-67.

Βαΐου, Ντ., [2006], «*Ταυτότητες / ετερότητες γυναικών στην πόλη*», στο «*Ινδικτος*», τ. 21, Νοέμβριος 2006.

Μπαλαμπανίδης, Δ. [2012], «*Η Ελλάδα απο χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών: πρόσβαση στην κατοικία και χωροκοινωνικοί διαχωρισμοί σε πόλεις της γερμανίας και στην Αθήνα*», στο «*Γεωγραφίες*», νο 19, 2012, 121-126.

Alba, R. D. and Logan, J. R. [1993], «*Minority proximity to whites in suburbs: An individual level analysis of segregation*» in «*American Journal of Sociology*», 98(13), pp. 88-1427.

Arapoglou, V. P. [2006], «*Immigration, segregation and urban development in Athens: the relevance of the LA debate for Southern European metropolises*», in «*The Greek Review of Social Research*», 121(C), σελ. 11-38.

Bauer, T., Epstein, G. S., Gang, I. [2002], «*Herd Effects or Migration Networks? The Location Choice of Mexican Immigrants in the US*» CEPR Discussion Papers 3505, C.E.P.R. Discussion Papers.

Chiswick, B.R., Lee Y. L., Miller, P. W. [2002], «*Family Matters: The Role of the Family in Immigrants' Destination Language Acquisition*», Economics Discussion / Working Papers 02-06, The University of Western Australia, Department of Economics.

Forrest, R. [2004], «*Who Cares About Neighbourhoods?*». CNR paper 26, [www.neighbourhoodcentre.org.uk.]

Freeman, L. [2000], «*Minority housing segregation: A test of three perspectives*», in «*Journal of Urban Affairs*», 22(1), pp. 15-35.

Harris, J. R., and Michael P. Todaro. [1970], «*Migration, unemployment, and development: A two-sector analysis.*», in «*American Economic Review*», 60: 126-142.

Lazaridis, G. [1996], «*Immigration to Greece: a critical evaluation of Greek policy*», New Community, 22(2), σελ. 335-348.

Lewis, W. Arthur. [1954], «*Economic development with unlimited supplies of labor.*», The Manchester School of Economic and Social Studies 22: 139-191.

Logan, J. R. [1978], «*Growth, politics and the stratification of places*», in «*American Journal of Sociology*», 84, pp. 404-416.

Maloutas, T. (ed.) [2004], «*Segregation trends in European cities*», in «*The Greek Review of Social Research*», special issue: 113A.

- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. [1993] «*Theories of International Migration: A Review and Appraisal*», in «*Population and Development Review*», Vol. 19, No.3, σελ. 431-466, Population Council.
- Park, R. E. [1926], «*The urban community as a spatial pattern and a moral order*» in Burgess, E. W. (ed), «*The Urban Community*», Chicago: University of Chicago Press, pp 21-31.
- Ranis, Gustav, and J.C.H. Fei. [1961], «*A theory of economic development.*», in «*American Economic Review*», 51: 533-565.
- Sackmann, R. [2001], «*Integration von Zuwanderern in Frankreich und in den Niederlanden*», in «*Deutsche Zeitschrift für Kommunalwissenschaften*», 40(1): 80-96.
- Sassen, S. [1988], «*The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow.*» Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, S. [1991], «*The Global City*». Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schuilenburg M., «*The Refugee as Homo Sacer*», in «*Open*», 2008/No. 15/Social Engineering, σελ. 87.
- Simonsen, K. [2003], «*Urban life between mobility and place*», in «*Nordisk Samhallsgeografisk*», Tidskrift, 36, σελ. 27-44.
- Stark, Oded, and David E. Bloom. [1985], «*The new economics of labor migration.*», in «*American Economic Review*» 75: 173-178.
- Urry, J. [2005], «*Complexity*», in Special Issue of «*Theory, Culture and Society*», 22, 1- 270.
- Witten, K., McCreanor, T., Kearns, R. [2003], «*The Place of Neighbourhood in Social Cohesion: Insights from Massey, West Auckland*», in «*Urban Policy and Research*», 21(4): 321-338.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ

- Αβελίδης, Κ., Αράπογλου, Β., Βαλάση, Δ., Γκόρτσος, Κ., Εμμανουήλ, Δ., Ζακοπούλου, Έ., Καβουλάκος Κ.Ι., Κανταντζόγλου, Ρ., Μαλούτας, Θ., Σαγιάς, Ι., Χατζηγιάννη, Α., [2008] «*Κοινωνικοί και χωρικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου αιώνα*», (επιμέλεια) Θ. Μαλούτας, Δ. Εμμανουήλ, Ε. Ζακοπούλου, Ρ. Κανταντζόγλου, Α. Χατζηγιάννη. - 1η έκδ. - Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Αράπογλου, Π. Β. [2007], «*Οικονομική αναδιάρθρωση, κοινωνική πόλωση και διαχωρισμός των μεταναστών στην Αθήνα*», Ρέθυμνο, Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Αράπογλου, Π. Β., Σαγιάς, Ι. [2009], «*Εμφυλές όψεις του χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού στην Αθήνα: οικονομική αναδιάρθρωση, θηλυκοποίηση της απασχόλησης και μετανάστευση*», στο «*Η Αθήνα στις αρχές του 21ου Αιώνα. Μελέτες για το χώρο, την κοινωνία και τον πολιτισμό*», Αθήνα, ΕΚΚΕ, σειρά Μελέτες-Έρευνες ΕΚΚΕ, σσ. 103-128.
- Βαΐου Ντ. (επιστ. υπεύθ. και επιμ.), Βαρουχάκη Ε., Κаланτιδής Α., Καραλή Μ., Κεφαλέα Ρ., Λαφαζάνη Ο., Λυκογιάννη Ρ., Μαρνελάκης Γ., Α. Μονεμβασίτου Α., Μπαχαροπούλου Α., Παπαϊωάννου Α. [2007] «*Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστευτες και ντόπιες στις γειτονίες της Αθήνας* » Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ.- Τομέας πολεοδομίας και χωροταξίας, Αθήνα, Εκδότης: Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ.
- Βαΐου Ντ., (επιστ. υπεύθυνη), Κаланτιδής, Α., Λυκογιάννη Σ., Τσίκλη Α., Γκουτίδη Φ., [2007] «*Ανάπτυξη μεθοδολογικών εργαλείων για τη συγκριτική ερευνά της γειτονιάς σε μεγάλες πόλεις της ευρωπαϊκής ένωσης*», Εμπ-σχολή αρχιτεκτόνων-τομέας πολεοδομίας και χωροταξίας, πρόγραμμα ενίσχυσης βασικής έρευνας «Λευκίπιος», Αθήνα, Ιουνιος 2007.
- Βυζοβίτη Σ., Καραμανλή Θ., Κατσαβουνίδου Γ., Κούρτη Π., Μπασιάκου Ν., Ράσκου Μ., Τσιτσελίκης Κ., [2006] «*Αρχιτεκτονικοί και πολεοδομικοί μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του φαινομένου της μεταναστευσης*», Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, Μονιμη επιτροπη αρχιτεκτονικων θεματων, Θεσσαλονικη, Ιουνιος 2006.

- Ευρωπαϊκός διαπολιτισμικός διάλογος (EIW) [2007] «*Ο Ευρωπαϊκός διαπολιτισμικός Χώρος Εργασίας, Ελλάδα*», Ελληνικό Περιφερειακό Αναπτυξιακό Κέντρο, Ιούnius 2007.
- Θεοδωρικάκου Ο., Αλαμάνου Α., Σταματογιαννοπούλου Ε., Τούρκου Α., Καρύδη Κ., Σαραντίδης Δ., Κατσαδώρας Κ. [2012] «*Έλλειψη στέγης στη Ελλάδα*», Έρευνα για την ΜΚΟ «*Κλίμακα*», Φορέας ανάπτυξης ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου.
- Καβουλάκος, Κ.Ι. [2007], «*Κινήματα της πόλης για την προστασία και διεκδίκηση δημόσιων χώρων στην Αθήνα του 21ου αιώνα*», ΕΚΚΕ, Ινστιτούτο αστικής και αγροτικής κοινωνιολογίας.
- Μαλούτας, Θωμάς [2011], «*Κοινωνικές και χωρικές επιπτώσεις της κρίσης στην Αθήνα*», Αθήνα, ΕΚΚΕ, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, 9, 134-135, Α' - Β' 2011, 51-70.
- Μαλούτας, Θ. [2009], «*Κοινωνική κινητικότητα και στεγαστικός διαχωρισμός στην Αθήνα: Μορφές διαχωρισμού σε συνθήκες περιορισμένης στεγαστικής κινητικότητας*», στο Μαλούτας Θ., Εμμανουήλ Δ., Ζακοπούλου Ε., Κωνταντζόγλου Ρ., Χατζηγιάννη Α. (επιμ.) «*Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και ανισότητες στην Αθήνα του 21ου αιώνα*», Αθήνα, ΕΚΚΕ, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, 9, σσ. 28-61.
- Μαλούτας Θ., Εμμανουήλ Δ., Παντελίδου-Μαλούτα Μ. [2006], «*Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000*», Αθήνα: ΕΚΚΕ, σειρά Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, 2.
- Παπαδόπουλος Α.Γ. (επιστ. υπεύθ.) κ.α., [2009] «*Οδηγός ΜΚΟ και συλλόγων μεταναστών - Καταγραφή φορέων που δραστηριοποιούνται στην ελληνική επικράτεια σε θέματα μετανάστευσης*», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα
- Πετρονάτη, Μ. [1998], «*Το Πορτραίτο μιας διαπολιτισμικής σχέσης*», UNESCO/ΕΚΚΕ, Αθήνα: Πιλέθρον
- Ρερές Κ. Εμμ., Αθηνά Β., Αράπογλου Κ., Καβουλάκος, Γ. [2010], «*Γκετοποίηση τμήματος του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και οι συνέπειες του φαινομένου στην οικονομική ζωή της πόλης*», Ινστιτούτο τουριστικών ερευνών και προβλέψεων. Αθήνα.
- Τζιρτζιλάκη Ε., Αλεξανδρή Γ., Χανδέλης Σ. [2010] «*Το κέντρο της Αθήνας και ο μετασχηματισμός του*», Μελέτη 2010 Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική.
- Τουρνικιώτης, Π. (επιστημ. υπεύθ.) [2011] «*Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά*», ερευνητικό πρόγραμμα ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα.
- Χατζηπροκοπίου, Πάνος Αρίων [2004] «*Μετανάστευση και μεταβολές στον αστικό χώρο: από τα Βαλκάνια στη Θεσσαλονίκη*», Sussex European Institute, Πανεπιστήμιο του Sussex.
- Ψημμένος, Ι. [1998], «*Δημιουργώντας χώρους κοινωνικού αποκλεισμού: Η περίπτωση των Αλβανών ανεπίσημων μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας*», στο Κασιμάτη, Κ. «*Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*», Αθήνα: Gutenberg, σελ. 221-273.
- Baldwin-Edwards, M. [2005] «*The Integration of Immigrants in Athens: Developing Indicators and Statistical Measures*», Mediterranean Migration Observatory- UEHR and Panteion University, Athens.
- Dunn, K. M. [1998], «*Rethinking ethnic concentration: the case of Cabramatta, Sydney*», Urban Studies, 35(3), pp. 503-527.
- Grammatikopoulou, A. [1998], «*La Grèce, in La mesure de la migration clandestine en Europe*», vol.2, «*Rapports des Experts*», Eurostat Working Papers: «*Population et conditions sociales*», Commission Européenne 3/1998/E/no7.
- Gropas, R., Τριανταφυλλίδου, Α. [2005], «*Ενεργή Συμμετοχή των Μεταναστών στην Ελλάδα*», Έκθεση για την Χώρα στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος POLITIS, Oldenburg.
- Maloutas T., Karadimitriou N., [2001], «*Vertical social differentiation in Athens: alternative or complement to community segregation?*», in «*International Journal of Urban and Regional Research*», 25 (4): 699-716.
- Rovolis A., Tragaki A., [2006], «*Ethnic characteristics and geographical distribution of immigrants in Greece*», European Urban

and Regional Studies, 13 (2): 99–111.

Schuleri-Hartje, U. K., Flötting, H., Reimann, B. [2005], «*Ethnische Ökonomie. Integrationsfaktor und Integrationsmaßstab*», Darmstadt/Berlin: Schader-Stiftung/Deutsches Institut für Urbanistik.

ΑΡΘΡΑ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ

Ανώνυμος [2011] «*Φύλαξη, απογραφή, κίνητρα διαμονής και εμπορικής δράσης*», *Καθημερινή*, 06.01.2011

Ανώνυμος [2012] «*Ο «χάρτης» της πορνείας στην Αθήνα*» *Lifo*, 27.9.2012. www.lifo.gr

Ανώνυμος [2012] «*Αθήνα: η πόλη του Scrap Metal*», *Lifo*, 31.10.2012. www.lifo.gr.

Ανώνυμος [2010] «*Προσευχή 13.000 μουσουλμάνων στην Αθήνα.*» *Το Έθνος*, 16/11/2010. www.ethnos.gr.

Ανώνυμος [2013] «*Μέλη ρατσιστικής «ομάδας κρούσης» οι εμπρηστές στον Άγιο Παντελεήμονα*», *Ελευθεροτυπία*, 16.05.2013, www.enet.gr.

Ανώνυμος «*Δωρεάν Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη στο Πολυϊατρείο PRAKSIS Αθήνας*», *Το Βήμα*.

Αλ Σάλεχ Α., [2009] «*Ένα απόγευμα στην πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα*», *Lifo* 11.06.2009, www.lifo.gr.

Αντωνιάδου Μ., [2011] «*«Στοπ» στις δημόσιες προσευχές των Μουσουλμάνων*», *Το Βήμα*, 27.07.2011

Βαΐου Ντ., Στρατηγάκη Μ. [2008] «*Από την «εγκατάσταση» στην «ένταξη». Ανεπίσημες πρακτικές και κοινωνικές παροχές για γυναίκες μετανάστριες στην Αθήνα*», *Κομπρεσέρ*, 02, σελ 55, Ιούνιος 2011.

Βαρτελάτου, Ρ., [2012] «*Η πορνεία στην Ελλάδα*», 14.05.2012, www.psychografimata.com.

Βασενχόβεν, Μ., [2003], «*Η γενεαλογία της Κυψέλης*», στο αφιέρωμα «*Κυψέλη: Το αστικό χθες, το πολύχρωμο σήμερα*», *Καθημερινή – Επτά ημέρες*, 23-2-2003, σελ. 4-13.

Βυθούλας Δ., [2012] «*Ξεκίνησε η επιχείρηση Ξένιος Ζευς*», *Το Βήμα*, 04.08.2012.

Δαμά Γ., Αντωνιάδη Κ. [2009] «*Ρατσισμός χωρίς ιερό και όσιο*», *Ελευθεροτυπία*, 22.05.2009.

Δελιθανάση Μ., [2008] «*Οι δύο «τάξεις» μεταναστών της Αθήνας*», *Καθημερινή*, 21.12.2008

Κυριακόπουλος Κ., [2010] «*Τζίρος 5 δις. ευρώ το χρόνο*», *Ελευθεροτυπία*, Πέμπτη 7.10.2010.

Κυριακόπουλος Κ., [2011] «*Μεταναστεύουν οι πιάτσες των ναρκωτικών*», *Ελευθεροτυπία*, 28.10.2011

Κωβαίος Α., [2011] «*Επιχείρηση-αστραπή στην Αθήνα*», *Το Βήμα της Κυριακής*, 09.01.2011.

Λινάρδου Γ., [2009] «*Τα 26 κρυφά τζαμιά των Αθηνών*», *Ελευθεροτυπία*, 31.05.2009.

Μαργαρίτη Φ., [2012] «*Τα αδιέξοδα του εξωραϊσμού και της αντορρύθμισης*», *Ενθέματα*, 24.06.2012.

Μπουμπούκα Α., [2011] «*Οι νεοάστεγοι της μεσαιας τάξης*», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 18.12.2011.

Νασιώκα Κ., «*Απατρία: ένα νέο γεωγραφικό σύνορο*», www.reconstruction.gr.

Ονισένκο Κ., [2011] «*Αλλάζουν θέση τα «στέκια» των ναρκωτικών*», *Η Καθημερινή*, 02.10.2011

- Ονισένκο Κ., [2012] «Καταφύγιο περιθωριακών τα αστικά κουφάρια», *Καθημερινή*, 12.02.2012.
- Ρηγόπουλου Δημήτρη [2010], «Τα ερείπια της Αθήνας», *Καθημερινή*, 24.02.2010.
- Σκριβάνος Τάκης [2012] «Οι δρόμοι του Scrap», *Athens Voice*, 21.06.2012.
- Σουλιώτη Γιάννη, [2013] «Ομάδες εφόδου χρυσαυγίτων σε Κυψέλη και Άγιο Παντελεήμονα», *Καθημερινή*, 21.05. 2013.
- Τσακίρη Τόνια, [2013] «Αντέχουν στην κρίση τα εμπορικά κέντρα», *Το Βήμα*, 04.09.2013
- Φωτιάδη Ιωάννα, [2009] «Η ανθρωπιά έγινε «Πράξις»», *Καθημερινή*, 18.04.2009.
- Φωτιάδη Ιωάννα, [2011] «Αναμόρφωση του κέντρου της Αθήνας», *Καθημερινή*, 06.01.2011
- Χεκίμογλου Α., [2009] «Η ΔΕΘ στο αεροδρόμιο», *το Βήμα*, Κυριακή 13.12.2009
- Smith Helena [2013] «Golden Dawn: 'Greece belongs to Greeks. Long live victory!», *The Guardian*, 01.06.2013.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Κυριάκογλου, Μ. [Οκτώβριος 2010] Διπλωματική εργασία : «Οι Αφρικανές μετανάστριες στο δημόσιο χώρο», Επιβλέποντες: Ι.Σαγιάς, Ε.Παναγιωτάτου, Α.Βλαστός, Διεπιστημονικό/διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Παπατζάνη, Ε. [Ιούνιος 2011] Ερευνητική εργασία: «Πόλη και Πολυ/πολιτισμική συγκατοίκηση», Επιβλέποντες: Καραδήμου - Γερόλυμπου, Α. , Γυιόκα, Λ., Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Χαλκιάς Χ., Παπαδόπουλος Α.Γ. [Δεκέμβριος 2009], «Αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογιών στην έρευνα για τη μετανάστευση: Μελετώντας τις γεωγραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης», Τμήμα Γεωγραφίας - Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ/ΟΜΙΛΙΕΣ

- Βαταβάλη, Φ., Μπαλαμπανίδης, Δ., Σιατίτσα, Δ. [2011], «Κατοικία στο κέντρο: πώς και για ποιους», Ομιλία στο ΕΜΠ στα πλαίσια της δράσης της ομάδας «Encounter Athens», 16.05.2011.
- Πολύζου Ι., Μπαλαμπανίδης Δ., [2011], «Η παρουσία των μεταναστών στο Κέντρο της Αθήνας - Στέγαση, εμπορικές δραστηριότητες και ελεύθεροι χώροι στην Κυψέλη», στο πλαίσιο των σεμιναρίων Αγαίου από το Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Ροβολής Α., Τραγάκη Α., [2012], «Η Περιφερειακή Διάσταση της Μετανάστευσης στις Χώρες της Νότιας Ευρώπης», 10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο , «Οικονομική Κρίση και Πολιτικές Ανάπτυξης και Συνοχής», Θεσσαλονίκη, 1,2.06.2012.
- Barthes, Ch. M., Genini, V., [2008] «Prostitution, Migration and Urban Territory», in the frame of the Seminar «Urban Mutations on the Edge», omnibus.

ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΑ

- Καρακέπελης Χ., [2010], «Raw Materials», διάρκεια: 78'.
- Σόλμαν, Γκ., [2013], «Into the Fire», διάρκεια: 38'.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://www.astynomia.gr>
<http://www.cityofathens.gr>
<http://www.dea.org.gr>
<http://www.economia.gr>
<http://www.enet.gr>
<http://www.ethnos.gr>
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
<http://www.frontex.europa.eu>
<http://www.gstudynet.org/gum>
<http://www.jstor.org>
<http://www.lifo.gr>
<http://www.oecd.org/>
<http://www.psychografimata.com>
<http://www.reconstruction.gr>
<http://www.skai.gr>
<http://www.statistics.gr>
<http://www.emn.ypes.gr/>

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

«Οδηγός Υπηρεσιών - Οδηγός Επιβίωσης στη Πόλη», Κλίμακα, Αθήνα, 2013. «Οδηγός Υπηρεσιών - Οδηγός Επιβίωσης στη Πόλη», Κλίμακα, Αθήνα, 2013.